ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

II

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ
Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH
Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd.

No. 11 (332), November, 1975, Vol. XXVIII

Головний редактор Григорій Драбат
Розділ »Література і мистецтво« редагує Леонід Полтава

Редакція і Адміністрація
200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ« НА 1975-ий РІК

Країна	*річна передплата*	*піврічна передплата*	*квертърічна передплата*	*окреме число*
Австралія	15 дол.	8 дол.	4,25 дол.	1,50 дол.
Австрія	275 шіл.	140 шіл.	75 шіл.	27,50 шіл.
Аргентіна	100 пезів	55 пезів	28 пезів	10 пезів
Бельгія	550 б. фр.	280 б. фр.	150 б. фр.	55 б. фр.
В. Британія	6 ф.	3,50 ф.	2 ф.	80 п.
Канада	20 дол.	12 дол.	6,50 дол.	2,25 дол.
США	20 дол.	12 дол.	6,50 дол.	2,25 дол.
Німеччина	45 н.м.	25 н.м.	13 н.м.	4,50 н.м.
Франція	70 фр.	40 фр.	25 фр.	9 фр.
Швеція	70 кор.	40 кор.	25 кор.	9 кор.

В інших країнах — рівновартість американських долярів.
Адреси наших Заступників на стор. 3-ій обкладинки

Обкладинка роботи проф. *Р. Лісовського*

Printed in Great Britain by Ukrainian Publishers Ltd., 200 Liverpool Rd., London, N1 1LF

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 11 (332) **ЛИСТОПАД, 1975** **Річник XXVIII**

Зміст XI-ої книжки

ПАТРІЯРШЕ ПОСЛАННЯ БЛАЖЕННІШОГО ЙОСИФА 1219

В імперії тиранів

ІВАН ВОВЧУК: ПРОВАЛ УРОЖАЮ І »ПЕРЕДОВОГО« ГОСПОДАРСТВА МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1221

ВОЛОДИМИР САВЧАК: ДЕЗІНФОРМАЦІЯ — ОДИН ІЗ СЕРЕДНИКІВ ДІЇ КГБ 1227

До питання національної етики

ЛЮДМИЛА МОЙСЕЄВА: СИНИ, ЧИ НЕ СИНИ? — »ДВОЯКО ВАГАЮТЬСЯ ТРАГІЧНІ ТЕРЕЗИ . . .« 1231

ЛЕВКО РОМЕН: СЛАВЕТНО-ЗБУДНЕ ПОРЕКЛО 1236

Поезії з України

ОЛЕСЬ БЕРДНИК: НА ПОРОЗІ НОВОГО СВІТАННЯ (ЛЕҐЕНДА ПРО СІЧ, ЩО ДЛЯ ТЕБЕ УКРАЇНА, БРАТЕ?, 17 ЧЕРВНЯ 1775 РОКУ, ДУМА ПРО КОБЗУ, НЕБЕСНА УКРАЇНА) 1237

У світлі фактів

ПЕТРО ТЕРЕЩУК: ДИВОВИЖНИЙ »РЕБУС« ПОЛЬСЬКИХ ФАЛЬСИФІКАТОРІВ (З приводу однієї »історичної« праці, 4) 1246

АСКОЛЬД: ЗА ҐРАТАМИ (З переживань українського націоналіста-революціонера, в'язня польської тюрми) 1259

Із скарбниці світової літератури

ІГОР КАЧУРОБСЬКИЙ: Ф. ПЕТРАРКА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ 1268

Ф. *ПЕТРАРКА* (переклад *І. КАЧУРОВСЬКОГО*): КАНЦОНЬЄРЕ 1272

Література

Д-Р МИКОЛА М. АРКАС: ПОВІСТЬ ПРО НАШ СТЕП ШИРОКОДОЛИЙ (5) 1278

ІВАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ: ЗНОВ ЛЕТЯТЬ ЖУРАВЛІ 1284

ЩАСТЯ, ДЕ ШУКАТИ ТЕБЕ? 1285

В. ҐАБРИЛЮК: АРХІТЕКТУРА МОХУ 1286

ЛІДІЯ ДАЛЕКА: З НОВИХ ПОЕЗІЙ 1287

ҐРИГОР МЕРІЯМ ЛУЖНИЦЬКИЙ: ТОПОЛЯ (3) 1288

Мистецькі рефлексії

БОЛОДИМИР МОШИНСЬКИЙ: З ПОДОРОЖНІХ ВРАЖЕНЬ У МЕКСІКО 1293

ЯРОСЛАВ КУРДИДИК: КОЛЬОРИСТ МИХАЙЛО МОРОЗ (Нарис) 1302

ЛЕОНІД ПОЛТАВА: ТЕАТР НА НАДДНІПРЯНЩИНІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1305

Р. П-К: ДВОТОМНИК ОМУС-у »НАШ ТЕАТР« 1308

ВЛАС-Й: ТРИ НОВІ ПЛАТІВКИ »АПОН РЕКОРД« 1309

ЛЕОНІД ПОЛТАВА: МОЛОДЬ НА 21-ій ВИСТАВЦІ ОМУА 1310

*

О. *ПИТЛЯР:* »МІСТО СТРАХУ« (Листи з Нью-Йорку) 1312

— НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ 1317

— НА ПРЕСФОНД »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ« 1324

О. *ОЛЕКСАНДЕР:* ІЗ ХРОНІКИ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ 1326

Передрук дозволений за поданням джерела

ВИДАЄ »УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА«

ЛОНДОН

Блаженніший Патріярх Йосиф перед храмом Св. Софії у Римі.

ПАТРІЯРШЕ ПОСЛАННЯ БЛАЖЕННІШОГО ЙОСИФА
після історичних днів у Римі з нагоди Всеукраїнської Прощі Святого Ювілейного 1975 Року

Українському народові мир і благословення!

Святий Ювілейний Рік приніс Українському Народові великі благодаті для душі й тіла, вічні й дочасні, освячення душ, звільнення їх не тільки з вічної кари, а й дочасної, та очистив його душу й підніс у благодаті до небесних висот. Зокрема ті, що могли приїхати до Риму й відбути величаву прощу, вчинили для Українського Народу визначну подію у його історії. Своєю живою католицькою вірою і прив'язанням до Апостольського Престолу, вони засвідчили *єдність Українського Народу* по всій землі. Духом злучені й ті, що в Україні, що не могли відбути прощі, бо вдома — молитвою і ділами милосердя освячували свої душі. Та ті, що змогли прибути до Риму, сповнили умовини відпустів для своїх душ і довершили, як сказано, історичного діла.

Величезна кількість, як на нинішні умовини: понад 5,000 українських прочан — перший раз в історії! — відправили Святу Архиєрейську Службу Божу в найкращому храмі світу, верховних Апостолів Петра і Павла. Перший раз на гробі Св. Петра, на головному престолі, вони відправили свою Святу Літургію. Брали в ній участь і тисячі чужомовних прочан, так що наша Свята Літургія зібрала стільки вірних, скільки звичайно збирається на папських відправах!

Піднесений літургічний настрій та могутній спів зробили нашу відправу однією з найкращих Богослужень у Св. Петрі. Проповідь українською та італійською мовами і участь пароха Св. Петра, Ем. Кард. П. Марелля — все це разом овіювало небесним чаром нашу гарячу молитву на гробі Св. Апостола Петра.

Величавий похід із захристії через відкриту Відпустову браму; далі, поклін перед гробом Св. Йосафата, що спочиває за єдність Церкви побіч св. Петра; вкінці відправа Св. Літургії, яка була справді маєстатичним висловом Українського Народу на гробі Верховного Апостола. Після величної відправи могутнім походом через базиліку учасники вийшли і стали до фотографії перед базилікою для *історичного засвідчення українських прочан у Святому Ювілейному Році.*

На другий день, о годині 5-ій по полудні, в найкращій авдієнційній авлі Риму відбувся український концерт у присутності кільканадцятьох кардиналів і багатьох амбасадорів держав, єпископів, монсеньйорів і

вірних — разом біля 7 тисяч учасників. Дуже високий мистецький рівень, що перевищав попередні наші українські концерти в Римі, наглядно засвідчив найвищу культуру Українського Народу. Справді, то був виступ у цілій своїй силі і найвищій культурі перед очима світу! З глибин душі лине щира дяка Господеві за цей історичний виступ. Український Нарід дав наочне свідоцтво своєї 60-мільйонової сили і найвищої культури — науки, письменства, співу, мистецтва, народної ноші — в кожному напрямі.

Тому, Український Народе, *стань уже раз собою!* Позбудься своєї вікової недуги сварів і чварів, вислугування чужим, підлещування і пониження, бо на встид і сором не бракує їх ще й нині в наших національних і церковних провідних колах. Отрясися зі своїх вікових недостач, *стань на свої ноги в Україні і на поселеннях!* Нехай світ подивляє Твою силу, глибоку побожність, красу і найвищу культуру! *Час стати самим* собою — і політично, і науково, і в мистецтві, і загалом культурно! Христова Церква об'єднює Тебе надприродною і природною силою. Народе, піднеси свою голову, випростуй свої руки й ноги (див. Євр. 12, 12). Будь одно, монолітом, і не шукай »чужих богів«. Своєю Українською Церквою, організацією, своєю політичною зрілістю, своєю культурою, наукою, письменством і мистецтвом Ти вже зазначив своє становище. Справді в цьому Святому Ювілейному Році Ти дав вислів і свідоцтво найвищих культурних досягнень — дай і вислів *повної* зрілости серед найбільш важких умовин!

Кінчаючи це послання, ми заносимо гарячу молитву за наше світле майбутнє, яке нам на цілій кулі земській мусить присвічувати Патріярхатом у всіх змаганнях і подвигах нашої Помісної Церкви.

Благословення Господнє на Вас!

‡ *Смир. ЙОСИФ*

Дано в празник Преображення Господнього, дня 19 серпня 1975 р. Б., при храмі Жировицької Матері Божої і свв. мучч. Сергія і Вакха в Римі.

В ІМПЕРІЇ ТИРАНІВ

І. ВОВЧУК

ПРОВАЛ УРОЖАЮ І »ПЕРЕДОВОГО« ГОСПОДАРСТВА МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ

Почавши із середини літа ц. р. американська преса чимало приділяє уваги торгівлі зерном з СССР. Торговельна операція стала політичною. Американські фармери зберуть у цьому році рекордовий урожай, біля 250 міл. тонн зерна. За вересневою оцінкою фахівців це буде: 5,69 більйонів бушелів кукурудзи, 2,136 більйонів бушелів пшениці і 1,44 більйонів бушелів сої (в бушелі — 60 фунтів зерна). Люди звикли, що в нормальному економічному житті великий урожай приносить зниження цін на продукти сільського господарства, але за »детантської« політики сталося інакше: урожай великий, а ціни ростуть.

Згідно із статистичними показниками, в першій половині серпня на американському внутрішньому ринку ціни на борошно піднеслися більше як 20%, на пшеницю більше як 30%, на сою біля 20%. Підвищення цін співпало із широко розгорненими закупами зерна для СССР за посередництвом складених умов із зерноторговельними фірмами. В липні, вже на початку жнивування на південних просторах імперського царства, т. зв. СССР, московські фахівці приспішено, потихеньку, почали »розв'язувати« проблему неврожаю в комуністичній імперії, заготовляючи зерно в капіталістичних країнах. У США »на пні« закуплено 10 міл. тонн зерна, в Канаді — 5 міл. Зерноторговельним компаніям Москва заявила, що хоче придбати не менше, як досі купленого зерна. У липні торговельне міністерство СССР мабуть закупило в Австралії й Аргентіні біля 2,5 мільйона тонн збіжжя, але це далеко не вистачає для задоволення всіх потреб рабовласницької імперії.

Коли на ринку з'являється такий ласий покупець збіжжя, ціни на зерно підносяться. Міністер сільського господарства США Ерл Бутц, даючи пояснення про торгівлю зерном з СССР заявив, що можна сподіватись підвищення цін на харчові продукти на 6-8 відсотків, а дехто із знавців ринкових відносин твердить, що ціни підскочать до 10 і більше відсотків. І все це наслідки »детантського« союзу »акул« великого торговельного бізнесу з ханатом московської імперії — світовими »акулами« московського большевизму.

В розпалі »бізнесової« торгівлі несподівано застрайкували ті, що мали навантажувати зерно на кораблі для СССР. Американські вантажники відмовилися вантажити продане СССР зерно, доки уряд США

не дасть ґарантії, що ця торгівля, так дуже — як говориться — потрібна кланові Брежнєва, не відіб'ється на рівні життя американського споживача. Під натиском суспільної опінії, а головно під тиском керівництва робітничих юній, уряд заявив, що припинить дальший продаж американського зерна урядові СССР, доки не встановить точних розмірів урожаю у США і не з'ясує, який цьогорічний недорід на безмежних родючих просторах московсько-большевицького царства, т. зв. СССР.

9-го серпня ц. р. »Нью-Йорк Таймс« опублікував повідомлення з Москви про повернення делеґації міністерства сільського господарства США, яка протягом 19-ох днів досліджувала стан урожаю на цілинних просторах. Московський уряд, лякаючись »втручання у внутрішні справи« імперії, не дозволяє на приїзд будь-якої »комісії« до московсько-большевицького царства, в яке силою залучено 15 національних республік, перетворених на московські колонії. Але цим разом погодився на вимогу американського міністерства сільського господарства оглянути »неврожайний клімат«, який викликає централізовано-планова система московського соціялізму. Видно, що Брежнєв дуже потребує американського збіжжя.

Цілинні простори, що їх оглядала американська комісія, дуже великі, більші, ніж ціла Західня Европа. Облетівши їх, подивившись на показане їм організаторами »обслідування«, наслухавшись нісенітниць про »передове« соціялістичне господарство, фахівці з американського міністерства сільського господарства подали цифру сподіваного врожаю в СССР — 185 мільйонів тонн. Мабуть, керувались вимогами політики відпруження чи детанту, дивившись на те, що їм показували. А московські організатори »перевірки« уміють влаштовувати показухи.

*

На 11-ій конференції юнійних об'єднань в Пітсбурзі (США) президент Американської Федерації Праці Джордж Міні сказав, що президент Форд запевнив його, що змінить дотеперішні умови торгівлі з СССР. Згідно з новими умовами, торгівля зерном має бути устабілізована і сплянована на довшу мету, з тим, що в транспортуванні зерна до СССР буде більше використана американська торговельна фльота. А це, очевидно, значно піднесе витрати на купівлю зерна. Звертаючись до 400 делеґатів юній, Дордж Міні заявив, що пора визбутися »помилкової політики відпруження і не робити однобічних поступок«.

Пригадавши, як керівники московської імперії, використовуючи нафтові труднощі в світі, збільшили ціни на нафту СССР на світовому ринку, Дордж Міні підкреслив: »Чи не повинні й ми сказати їм: подібно як ви робите з вашою нафтою, так і ми будемо робити з нашим зерном«. А для охорони інтересів американських споживачів і фармерів, переговори про продаж зерна країні, в якій усім керує всевладна партія (як уряд держави), мусять вести не самі приватні фірми, а й представники уряду США. Подібно, як водиться в Канаді.

Після тимчасового »ембарґо« на вивіз хліба до СССР, до Москви виїхала американська урядова делеґація, що почала переговори про довготривалі умови на продаж збіжжя, які реґулювали б плянове постачання до СССР зерна. В повідомленні кореспондента »Нью-Йорк Таймсу« з Москви про урядові переговори говориться, що американські аґрикультурні фахівці встановили, що цьогорічний урожай в СССР буде не більший, як 175 міл. тонн, замість сподіваних 215,7 міл. тонн.

Згідно з останніми повідомленнями, після п'ятиденних переговорів, що велися в Москві, встановлено довготермінові умови, які будуть реґулювати продаж американського зерна СССР на довший час та його доставу. Порозуміння зобов'язуюче: ним передбачено еквівалентний продаж »совєтської« нафти Америці та американського зерна СССР. Видобуток нафти в т. зв. СССР чи не найбільший у світі. Певну частину цієї нафти Москва продає на світовому ринку, очевидно не по ціні значно вищій, ніж у себе, в царстві московського соціялізму, а на рівні з арабськими цінами. За арабську нафту, після нафтового ускладнення, створеного не без участи кремлівських політиків, США платять чотири рази дорожче, ніж це було раніше. Так само має платити московський уряд за зерно, яке купуватиме в США — еквівалентно.

*

Американські фармери досягли рекордового врожаю завдяки власній ініціятиві та наполегливій праці, спираючись на науково-технічні здобутки в сільському господарстві. У світі московського соціялізму, з його необмеженим рабством, »науково-технічний прогрес, — як пише кандидат філософських наук В. Лівенцов (»Радянська Україна«, 12. 9. 1975 р.), — органічно з'єднаний з перевагами соціялістичного суспільного ладу«, але не допомагає розвиткові сільського господарства. Національно-політична неволя в большевицькому царстві глушить і паралізує науково-технічні здобутки. Як не помпує ЦК КПСС »творчу активність« із сколективізованих трудівників, відчужених від землі, як не обкладає їх вимогами постанов »про гідну зустріч 25-го З'їзду КПСС«, а діла нема. Неродючий клімат рабської системи колективізму спричинює і хронічні недороди, і великі неврожаї, як ось у цьому році, вже втретє за брежнєвської п'ятирічки.

В московському царстві преса мовчить про неврожай, натомість безугавно барабанить: »Зберемо все — без жодної втрати!«. Трудівники московського колоніяльного царства не сміють знати про те, що большевицький уряд неспроможний задовольнити зерном потреб імперії та прохарчувати її населення, тому змушений купувати збіжжя в т. зв. капіталістичних країнах. В цьогорічних звідомленнях большевицької преси про збирання врожаю відсутні цифри врожайности. В щоденних підкресленнях »ентузіязму механізаторів« говориться про обмолочені чи скошені комбайном гектари і тільки інколи згадується про намолот з гектара. Час від часу згадується і про »виконання державних зобо-

в'язань« поодинокими районами; мабуть, Естонська ССР, Грузинська ССР виконали свої зобов'язання продажі зерна чужому »отечеству«, т. зв. СССР. А торік від кінця серпня до жовтня преса була забита рапортами районів, областей, республік, навіть показових господарств про »перевиконання« державних зобов'язань та подяками »переможцям на хлібному фронті« від ЦК КПСС, особисто від Брежнєва і уряду. В цьому »вирішальному« році ентузіязм трудівникам на збиранні врожаю посилено помпується, а рапортів про перемогу нема!

Згідно з останніми висновками американських експертів, недобір зерна в СССР досягне 40 міл. тонн, а розвідчі органи СіАйЕй твердять, що він буде не менший, як 50 міл. тонн. І їхні висновки, на мій погляд, найближчі до дійсного стану в московському царстві. В моїй статті »Магістральний шлях« аґрарної політики московських большевиків« було стверджено (на підставі совєтської преси), що »урожай« у вирішальному році брежнєвської п'ятирічки ледве чи буде більший, як десять років тому«. А згідно з даними ЦСУ пересічний урожай в 1966-1970 роках становив 167,6 міл. тонн. В цьому році він не буде кращим, хоч за десять років значно посилено механізацію сільського господарства, значно збільшено площу під озимими посівами, що дають півтора раза більший урожай від ярових, значно збільшено вживання мінеральних добрив і застосовано багато інших заходів. Робилось все, щоб довести перевагу брежнєвської сільсько-господарської політики над хрущовською.

*

В липні сподівались, що урожай в Східніх районах імперії, на цілинних просторах, поліпшить становище, але надії не виправдались. В Казахстані, в західній і східній частинах Сибіру хліб дозрів місяць раніше. В більшості районів з ремонтом техніки запізнилися, а до того ж на початку жнив довелось наспіх пристосовувати збиральні машини до низького кошення хліба. Отже, хліб вродився низький і рідкий, — і тут невродило. Офіціоз ЦК КПСС »Правда«, пригадавши постанову ЦК, яка зобов'язувала все зробити, щоб без втрат зібрати урожай, обурюється, що в Алтайському краю багато втрат, бо »комбайни були погано відрегульовані«. В багатьох областях допускається великий розрив між скошеним і обмолоченим, тільки шосту частину скошеного хліба обмолочено. А частина посівів у такому стані, що їх косять на сіно. »Бувають випадки, коли посіви пошкоджені посухою поспішають скосити на сіно, хоч могли б зібрати й зерно« (»Правда«, 28. 8. 1975 р.).

Для збирання врожаю на цілинних землях, де організовано 425 нових величезних радгоспи (з пересічною площею 20-25 тисяч гектарів на господарство), цього року зігнано техніку з усіх т. зв. республік СССР. »На цілинних землях — пише »Радянська Україна« — нині трудяться механізатори 60 національностей«. Серед них багато українців, тільки в одній Кокчетівській області працює 800 досвідчених меха-

нізаторів, привезених з України. Вони »разом із своїми земляками«, що їх пригнали сюди раніше, долають труднощі цього року. »Несприятливі погодні умови призвели тут до того, що хліба дозрівають нерівномірно. Буквально на одному й тому ж полі сівозміни (правда, вони, як правило займають 400 гектарів) доводиться збирати хліб по різному: на пряму, на звал, в один або здвоєний вал« (»Радянська Україна«, 3. 9. 1975 р.).

Кожного року на цілинних землях не вистачає робітників, особливо механізаторів. На час посіву і збирання врожаю присилають трактористів, комбайнерів та шоферів з інших районів, а в містах мобілізують робітників, службовців і студіюючу молодь на польові роботи. В цьому році, передбачаючи напругу в час збирання урожаю, вже в травні ЦК КПСС і Рада міністрів СССР видали спеціяльну постанову, якою дозволяли урядам »союзних республік« проводити мобілізацію серед робітників, службовців і всіх працездатних на жнивування. Встановлено цілу систему матеріяльних заохочувань і винагород для тих, хто буде брати участь у збиранні врожаю. Перекинено й багато військовиків на жнивування. Оцю розпачливу метушню у пресі окреслено »комплексною програмою заходів для мобілізації додаткових механічно-технічних і людських ресурсів на час жнив«. Але сподівання на урожай у східніх частинах імперії не виправдались, додаткова мобілізація різних »ресурсів« не врятувала її від неврожаю: в цьому році СССР, замість передбачуваних 215,7 міл. тонн, збере біля 170 міл. тонн зерна бункерової ваги, яка на 10-15-20% менша від ваги чистого зерна стандартних кондицій. Про »успішне завершення року« і »великі здобутки в сільському господарстві« щороку проголошується у січні або в лютому, пов'язуючи це з якоюсь подією. Так буде і тепер. А тим часом статистичними маніпуляціями будуть готувати показники про »успіхи сільського господарства« за брежнєвської п'ятирічки, закуповуючи зерно в США. Згідно з останнім договором у Москві, уряд московського царства з його »найпередовішим« пляновим сільським господарством стає пляновим довготривалим споживачем американського зерна.

*

Про таке узалежнення від »капіталістів« преса комуністичної імперії не інформує населення поневолених в СССР країн, мовчить вона і про наслідки збирання урожаю, приховуючи дійсний стан. А почавши із серпня, на її сторінках з'являються алярмуючі дописи про »марнотратство« і »розтринькування« хліба, із закликами до економного витрачання »святині народної« — хліба. Урядовий офіціоз, »Известия«, хвалить газету »Далекосхідній комсомолець« за те, що вона постійно бореться »з розбазарюванням хліба«, закликає розгорнути боротьбу за »розумне, господарське витрачання хліба«. »Її повинні вести в кожній сім'ї, в школі, в піонерському таборі« (»Известия«, 31. 8. 1975 р.). Підкресливши, що боротьба за економію хліба »не чергова кампанія«, а

система, яка »вироблятиме в майбутніх господарів країни бережливість і пошану до хліба«, урядовий офіціоз наголошує, що така система »пригодиться не менше, ніж інші життьово важливі якості«. Виглядає, що ватажки імперії не мають надії визбутися труднощів із хлібом, тому закликають залучити до боротьби за економію хліба навіть дітей, щоб виховувати в них звичку щадити хліб, яка (звичка) »пригодиться майбутнім господарям«.

А хто ж ті розтратники »святині народної«? Преса вказує... на рибалок і господинь. Рибалки, твердять »Известия«, кидають у воду великі куски хліба, щоб принадити рибу, чебака, який, занюхавши пахощі хліба, »веселіше клює«. »А хлібина це врожай клаптика землі«, — повчають »Известия«, обраховуючи, які то втрати будуть від того, »коли кожний рибалка принаджуватиме чебаків хлібом (спосіб цей дуже поширений), скільки хліба кинеться в тихе плесо коло міста. А скільки таких річок і річечок!« (»Известия«, 31. 8. 1975 р.).

Про »розбазарювання« хліба господинями з гострим обуренням пише »Радянська Україна« (з 9-го вересня ц. р.) в дописі »Паляниця для льохи«. В Косівському районі, хоч »випікають хліба багато, а його нестає, бо важко нагодувати і людей, і свиней«, — твердить кореспондент »Р. У.«. Він начебто перевіряв стан у районі, після одержання листа до редакції про марнотратство хліба. У великому селищі Яблунів — пише »Р. У.« — »багато яблунівців вертаються з магазину з чотирма, а то й більше хлібинами«. »Буде мати що худібка їсти«, — говорить старий колгоспник, їдучи в автобусі. Подібне діється в цілому Косівському районі й навіть у цілій області.

А голова райвиконкому того не хоче бачити, він вважає, що »косівчани вживають хліба не більше, як треба«, обурюється офіціоз т. зв. УРСР, немов сиґналізуючи про небезпеку місництва, якого так бояться в московському Політбюрі. »Косівський район, — твердить »Р. У.«, — на жаль, не виняток в області«, подібне діється всюди. Тому »Р. У.« вимагає запровадити режим економії харчів, щоб плянові органи зміцнили контролю над випіканням хліба, »вийшовши з наукового обґрунтування норм«. А »народних контролерів« міста й села та ввесь партійно-совєтський актив закликає »стати на сторожі народного багатства нашої святині«.

Такі початки згори організованого чергового колоту в кампанії проти »розбазарювання« хліба. Кампанія розгортається згідно з усіма правилами большевицьких критеріїв, включно з клясовою боротьбою, в нацьковуванні людей на людей. Не забуто й дітей із піонерських загонів, як було колись за »викачування« хліба, коли героями ставали доносчики на батьків — піонери Павлики Морозови. Так було за керівництва маршала Сталіна. За Брежнєва, який з травня цього року також став маршалом, діється подібне. Активісти (з породи »отечественних цуциків«) пишуть листи, у яких б'ють на сполох. Вказуючи на »несвідомих людей«, які буцімто годують хлібом льох і прина-

джують чебаків, чим створюють нестачу хліба, вони, за »вказівками« згóри, домагаються, щоб партія стала »на сторожі народного багатства нашої святині«. Так за володіння Брежнєва нагінка за провал урожаю і »передового« господарства зненавидженої московської імперії поширилась і на льох та чебаків ...

19. 9. 1975 р.

Володимир САВЧАК

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ — ОДИН ІЗ СЕРЕДНИКІВ ДІЇ КҐБ

Департамент дезінформації

Нашій громадськості на чужині мабуть небагато відомо про існування і дію одного з окремих відділень КҐБ — Департаменту дезінформації, що має за завдання розповсюджувати в західньому світі (також серед різних еміґраційних середовищ) спеціяльно зфабриковані вістки, газетні статті, а навіть книжкові видання із позитивними інформаціями про т. зв. СССР і неґативними про тих політиків, діячів, журналістів і науковців, які намагаються розкривати різні московсько-большевицькі міти й брехні.

З малої відносно групи відповідно підібраних і вишколених працівників КҐБ, на початку 1960-их років постав окремий департамент під керівництвом генерала КҐБ Аґаянца, який аж до своєї смерти (1968 року) очолював штаб (приблизно, 50 осіб) в московській централі КҐБ та біля 15-20 осіб у філії КҐБ на Европу в Берліні-Карльсгорсті. По смерті Аґаянца і реорганізації цілого КҐБ новим його шефом Юрієм Андроповим, що став головою цієї установи в травні 1967 р., департамент дезінформації (т. зв. департамент »А«) набрав ще більшого значення в цілій системі КҐБ і залучив до співпраці деяких британців (відомий Кім Фільби і його товариші, подвійні аґенти, що втекли до СССР), бо в кліматі »детанту« (моск. »розрядки«) писання його співробітників знаходили місце навіть у таких поважних газетах, як »Нью-Йорк Таймс« чи »Вашінґтон Пост« або лондонський »Івнінґ Ньюз« та інші.

Дезінформація і пропаґанда

Хоч мета обидвох тих засобів впливати на світову опінію, а навіть техніка їхньої праці (друковане слово) загально подібні, різниці між пропаґандою і дезінформацією значні. Походження пропаґандивних видань легко пізнати й це, подекуди, послаблює їхню ефективність, натомість походження і зміст дезінформативних писань звичайно так

добре замасковані, що читачі сприймають їх за »добру монету«. Коли, напр., комусь із нас попадають у руки »Вісті з України«, то він, навіть не читавши їх, знає що думати про те, що в них написане. Але коли ж хтось отримає, напр., »Нові Обрії« з підзаголовком »український літературно-художній ілюстрований незалежний журнал«, друкований на доброму папері з адресою видавця в Гамбурзі (Західня Німеччина), то він схильніший прочитати його і сприйняти як правдиве те, що в тому журнальчику надруковане, зокрема, коли побачить статті (хоч і крадені) знаних йому осіб.

Дезінформація діє субтельніше, бо вона подає вістки правдиві разом із неправдивими в такому суміші, що читачеві звичайно нелегко розібратись у тому, де кінчається правда і де починається брехня. Спеціялісти від большевицької дезінформації уважно слідкують за пресою (в тому й усіх еміґраційних середовищ), визбирують з неї потрібні для них інформації про події та людей, про різні між ними непорозуміння чи просто про різниці думок. Такі інформації, відповідно »підправлені« каґебістськими »журналістами«, згодом появляються знову в пресі легковірного Заходу і виконують своє завдання: сіють замішання і затруюють публічну опінію.

Можна б подати чимало прикладів дії каґебістської дезінформації, але обмежимось тільки найяскравішими, і то з української дійсности.

Безпосередньо по вбивстві сл. п. Степана Бандери, у совєтській газеті »Красная Звезда« з 20-го жовтня того ж року появилася »інформація«, що його вбили німці на доручення міністра Оберлендера. Згодом, майже через два роки, каґебістська дезінформація різними шляхами і з допомогою (свідомою чи й несвідомою) різних людей, часом і українців, розповсюджувала фальшиві вістки про те, що сл. п. С. Бандеру, мовляв, »отруїли аґенти німецької розвідки, очолюваної ген. Ґеленом«, »забили самі члени ОУН (Матвієйко, Миськів)«, »зліквідували американці«. Щойно втеча на Захід справжнього вбивці, Богдана Сташинського, процес в Карльсруге і виявлена на ньому документація поклали край большевицькій брехні та показали, як хитро діяла каґебістська дезінформація впродовж двох років, зумівши втягнути в свої сіті навіть українських еміґраційних журналістів (точніше про те в книжці »Московські вбивці Бандери перед судом«, стор. 46-55).

Другим яскравим прикладом нахабної діяльности каґебістської дезінформації є справа бомбового замаху на поспішний поїзд »Італікус«, що його виконала якась терористична група нібито »на доручення Ярослава Стецька, який, мовляв, у тісному зв'язку з правоекстремістськими підпільними організаціями і групами« в різних країнах західньої Европи. Використовуючи легковірність і погоню за сензаціями (а може й підкупність) західньої преси, КҐБ зумів залучити до розповсюджування свідомої, хоч і грубими нитками шитої брехні різні західньо-европейські пресові аґенції та газети, які наприкінці серпня минулого року наввипередки передруковували фантастичні »історії«, навіть не про-

буючи перевірити тих большевицьких провокативних вісток. Про цю справу широко писав »Шлях Перемоги« в кількох числах у вересні минулого року.

До своєрідних успіхів каґебістського департаменту дезінформації треба зарахувати і появу на українському книжковому ринку т. зв. споминів Данила Шумука під заголовком »За східнім обрієм«, нібито »самвидавного твору з України«, а також появу англійською мовою книжки п. з. »СіАйЕй«, що є своєрідною відповіддю большевиків на знамениту студію п. з. »КҐБ« (автор Джан Баррон), яка появилась у широко відомому видавництві »Рідерс Дайджест«. Про т. зв. спомини Д. Шумука вже писалось багато в нашій пресі. Особливо ґрунтовну аналізу цілого »твору« дав проф. Лев Шанковський в обширній розвідці п. з. »Спогади Шумука в світлі фактів«, що друкувалась у »Визвольному Шляху« та »Гомоні України«.

Аґенції »ТАСС« і »Новості«

З метою регулярного обміну інформаціями про події в СССР і в світі з різними міжнародними аґенціями, в 1925 р. засновано »Телеграфне Агентство Совєтського Союзу« (скорочено ТАСС), якому підпорядковано також незалежне до того часу РАТАУ (»Радіотелеграфічне Аґентство України«), що формально існує дотепер.

ТАСС діяв монопольно впродовж 35 років, аж у лютому 1961 року зовсім несподівано повідомлено світ про заснування в СССР другої, подібної аґенції під фірмою »Новості«. Різні совєтологи на Заход. снували здогади про те, для чого створено »конкуренційну«, мовляв, до ТАСС установу, бо вони не знали і не могли знати, що аґенція »Новості« це рам'я КҐБ-істського департаменту дезінформації, зовсім не »конкурує« з ТАСС-ом, а навпаки — доповняє його в продукції і розповсюдженні значно обширніших і різноманітніших середників затруювання публічної опінії на Заході. Як подавала »Литературная газета« (з 23. І. 1961 р.), аґенцію »Новості« заснували, мовляв, »творчі спілки і товариства«, а саме: Спілка журналістів, Спілка письменників, Товариство дружби і культурних зв'язків із закордоном, Товариство поширювання політичних і суспільних знань, газети »Правда« і »Известия«, а навіть... Академія Наук — нібито з метою публікації закордоном різного роду »інформацій« і »літератури« про »совєтські народи« та їх досягнення у »побудові комунізму«.

У згаданій статті »Літературної газети« очевидно не сказано, що за всіма тими »творчими спілками і товариствами« стоїть КҐБ та недавно створений в його рамках департамент дезінформації, до співпраці з яким залучено людей, які перфектно володіли різними чужими мовами, як ось народжених і вихованих у Франції дітей кол. білоґвардійців, що в 1945-47 рр. масово повертались »на родіну«, дітей еспанських комуністів, що в 1938-1939 рр. опинилися в СССР разом із батьками

(потім зліквідованих у концтаборах), згаданих вище британських та інших подвійних аґентів.

Директором аґенції »Новості« є Іван Ів. Удальцов, який, як офіцер КҐБ (формально »радник посольства«), в Празі брав участь у підготовці інвазії у серпні 1968 р., а одним з найбільше знаних на Заході співробітників цієї аґенції є т. зв. »Віктор Люіс« (народжений 1928 року, Віталій Евгенєвіч Люї), якого навіть приймали в Білому Домі: 17-го жовтня 1966 року тодішній віцепрезидент Г. Г. Гамфрі та 13-го листопада 1971 р. тодішній дорадник президента Генрі Кіссінджер (за книгою »КҐБ«, стор. 176). Політбюро висилало Віктора Люїса в різних інших секретних місіях, напр., на Тайван і на Близький Схід, а його писання (або писання інших з його прізвищем) друкуються у газетах на Заході. Він був також тим посередником, який продав одному американському видавництву т. зв. спомини Світляни Алілуєвої, разом з оригінальними знімками, щоб випередити публікацію справжніх її споминів конкуренційним видавництвом.

Чому дезінформація?

Щоб відповісти на це питання, треба пам'ятати, що міжнародне політичне відпруження (»детант«-»розрядка«) чи т. зв. співіснування в розумінні Москви ніколи не охоплювало »ідеологічної боротьби« між країнами т. зв. соціялізму і т. зв. капіталістичними державами, бо новий уклад міжнародних стосунків ні трохи не применшує, а навпаки — загострює цю »ідеологічну боротьбу«, яку Москва постійно наголошує.

На початку »нової ери« у 1970-му році появилась у Москві 350-сторінкова праця Г. А. Абратова п. з. »Идеологическая борьба в современных международных отношениях«, в якій виразно, недвозначно стверджено, що в ділянці економічній, політичній і ідеологічній боротьба двох систем продовжуватиметься, бо вона »історично неминуча«.

Переспівування цієї самої теми доручено згодом кандидатові історичних наук Б. Похвалинському, який у газеті »Радянська Україна« (з 18-го вересня 1973 р.) розглядає »актуальні питання теорії мирного співіснування та ідеологічної боротьби«. Обидва совєтські автори (і багато інших) намагаються переконати світ, що комунізм переможе навіть без війни (якої Москва боїться!), зреволюціонізувавши »мирним шляхом« капіталістичні країни та створивши в процесі розгортання »ідеологічної боротьби« т. зв. об'єктивні передумови (ця тема варта окремого обговорення) для остаточної перемоги »соціялістичної системи«.

Знаряддям цієї ідеологічної боротьби для революціонізування »мирним шляхом« наївного і легковірного Заходу є (між іншими засобами) дезінформація, якою спритно орудують спеціялісти КҐБ.

ДО ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕТИКИ

Людмила МОЙСЕЄВА

СИНИ, ЧИ НЕ СИНИ? — »ДВОЯКО ВАГАЮТЬСЯ ТРАГІЧНІ ТЕРЕЗИ« . . .

(Дискусійна стаття)

Почуття патріотизму — шляхетний дар любити Україну понад усе, понад своє життя — це велика ласка звиш, і не кожному вона дана, а якщо й дана — то не однаковою мірою. Зрештою, нічого в тім дивного нема, бо — як і в усіх інших емоціях — і в любові існує ступінь ґрадації. Любов буває різна, різної напруги, різного часу, тривання, різної величини.

Такі думки з'являються не раз, коли прагнеш розгадати і збагнути філософію деяких визначних поетів, чому вони написали те, що написали? Чому поступили так, а не інакше? Чому один, як ось Ольжич, без надуми віддав своє життя за Україну, а інший — не раз кидав в обличчя України брутальні обвинувачення? Чому один, як ось Мороз, бере на себе добровільно муки для Неї, а інший — свої фізичні переживання вояка на фронті, невигоди й недостатки еміґраційних таборів інтернованих уважав виправданою причиною, щоб таврувати Україну найгіршими словами? І, здається, відповідь існує. Є любов і »любов«. Є сини і не-сини. Є одні, що душу свою кладуть за друзів своїх, є інші, — що за свої терпіння проклену́ть і найсвятіше. Не всім дано бути Прометеєвими нащадками. Не всі, як Христос, беруть добровільно хрест на свої плечі і йдуть за Ним, — як Шевченко, як Мороз, як Ольжич . . .

Є в Івана Дзюби одна річ, що кидає світло на його філософію, характер. Перечитуючи його твори, впадає в очі Дзюбине ставлення до новітніх »геростратів« . . . Він їм пробачив, отже: чи не передчував, що і йому самому якесь непевне лихо може статися, — пробачав, щоб і йому пробачили, коли заломиться, коли впаде. Іти до істини і змінювати шлях, ідучи, можна; раз дійшовши до неї — ні.

Дзюба займався питаннями »національного сорому« і національної »самокритики«. Йому здавалося, що велика любов дає і великі права. Але, чи дійсно так? Хто ж має вирішувати про »великість«, про »розмір любови«? Чи сам індивідуум, чи сама людина? Він згадує про тих поетів, які гнівно картають Україну, і старається виправдати їх . . . їхньою великою любов'ю до України. Бож виправдати їх Дзюбі, зрозуміло, так хотілося б. Але . . .

Також Юрій Бойко, пишучи передмову до збірки Миколи Холодного »Крик з могил«, каже: »Це було дуже ризиковно, коли Євген Маланюк

затаврував Україну, як »повію ханів і царів«. Тільки розпачливий *біль недавнього вояка,* що до останку ризикував собою в боях за Неї... міг виправдати в цьому випадку велике ризико ідейної і мистецької натури. Наш невідомий і так близький нам поет відважується в стилі Маланюка виплюнути гнівне обвинувачення до нинішньої України: »Тобі кинули власні кості, і гризеш, підібгавши хвіст. А на тобі, немов на помості, божевільні танцюють твіст«...

Чи ж дійсно Дзюбина »велика любов« і Маланюковий »біль недавнього вояка« дають право їм стати замість синами — »печенігами«?

Є синівська любов до України. Любов до Неї Шевченка, Мороза, Ольжича. Для них Україна — найвища мета і цінність. За неї, без надуми, вони віддали, віддають або віддадуть своє життя.

Є й інша любов до України. Любов також гаряча, але тільки до першої тяжчої проби. І тоді, коли загрожене життя, або доводиться зносити фізичні страждання за цю любов, тоді такий »син« стає »останнім печенігом« і ганьбить її, на чім світ стоїть. І цей син і »не-син« так і каже: »Прости, що я не син, не син Тобі ще, бо й Ти — не мати, бранко степова!..«

»Хто ґвалтував тебе? Безсила,
Безвладна, п'яна і німа,
Неплодну плоть, убоге тіло
Давала кожному сама«.

Знову і знову такий син »творить зневажливі слова« і кидає в обличчя Страдальної Матері, немов не знаючи, що поглиблює її муки, бо його власні страждання найважливіші:

»А ти недовго гаялась в тривозі...
Ти віддалась татарину в знемозі,
І чув твій сміх Батиєвий намет«...

»І відьмою вночі... летиш страшна й розхристана на шабаш — своїх дітей байстрючу пити кров«... — І робиться страшно. Як він міг?

Оцим словам якраз сповнилось півстоліття, щоб вони немов луною відізвалися у Миколи Холодного: »Тобі дай кулака в морду, — і ти скажеш: спасибі, спаси...« — це таке, до України, звертання.

І якось зовсім закономірно сприймаєш те, що він, врешті-решт, виступив проти найсвятіших святощів і заслужив собі на докір від Славка Смальцюги, автора в Самвидаві, в сатирі велетенської сили: »Поет на продаж вже останній«. Звертаючись до Холодного, Смальцюга картає його за зраду: »І байдуже йому, що білі сніги Мордовщини замітають кращих дітей народу за колючими дротами Потьми, що поруч у Києві мордуються леґіон поетів, виключених студентів, переслідуваних фізиків і математиків, вигнаних звідусіль гуманітаріїв, здефахованих лікарів, проскрибованих журналістів«.

А Холодний, адже, умів перше написати й інші високопатріотичні рядки!

Ось і інший семидесятник. Поет А. Лупиніс. Це він, відважно читаючи свої надхненні вірші біля пам'ятника Шевченкові в Києві, накликав на себе арешт і Сибір. Але, поруч потрясаючої сили слів великої любови до України і Шевченка, раптом дисонанс і . . . засуд України. Кривдячий, несправедливий, болючий: »Лежиш ти в пазурях коханця-ката . . . І ворона, могильника заклятого, улесливо зовеш Ти, блуднице, орлом«. Жорстокі слова: »невільниця, наложниця, рабиня« для матері і для дітей: »нікчемних байстрюків голодні зграї« . . .

А Шевченко? Шевченко сказав би їм усім: »Ох, тяжкі ви, безталанні у матері діти«. А Їй сказав не раз: »А Ти, моя Україно, безталанна вдово«, »Плач, Вкраїно, бездітна вдовице«, бо утомилась Вона »гріхи синовні несучи«. Саму ж її »пренепорочную, святую« запитає: »Україно, мій любий краю неповинний, за що Тебе Господь кара?« Бо для нього не було ситуації, що виправдувала б відступництво від України, нехай навіть словесне. Бо Україна — це не тільки твоє покоління, це не одне покоління, не самі ближні, яких, спостерігаючи, можеш і осуджувати, бо вони того суду можуть бути варті. Для Шевченка — це минуле, сучасне і майбутнє, — це »мертві, живі і ненароджені«, і ті всі українці, які перебували, перебувають і перебуватимуть і в Україні, і поза нею: »в Україні і не в Україні сущі«. А таких *не можна* зневажати, бо серед них були Святі і серед них може бути Месія.

Для Ольжича, так само, як для Шевченка, Україна варта була любови, не тільки доти, доки не зазнав би »болю недавнього вояка«. Він *сам* ішов на біль, і на смерть ради Неї, вірячи, що своїми муками може полегшити Її долю. Україна розпинана на хресті, посіпаки рвуть біле її тіло, щохвилини припікаючи рани на огні. Поет не може зносити цього страшного видовища, він »при стовпі, у темному притворі, у похмурій келії своїй б'ється у безвихідному горі: як би можна полегшити їй«. І свідомо, з власної волі, знавши ціну відкуплення кров'ю, просить Духа Темряви, що відповідальний за муки Діви Катерини-України, ось про що:

»Ти, що сієш тьму і зло між люди,
Кров невинну праведну ллючи,
Шли удвоє всі твої облуди
До мойого ложа уночі.

Хай гарцюють по кутках кривляки,
Кров і піт спиваючи мені,
Щоб пустили тільки посіпаки
Катерину-Діву на стіні«.

Щоб Україні полегшити її страждання, щоб припинити їх, він бере її муки на себе. І Ольжич, в якого слово ніколи не розходилося з ділом, засвідчив своїм життям, що Україна була йому понад усе, його страж-

данням за Неї і його смертю ради Неї. Проклинати Матір — він не міг із гідністю її сина. Він був тим, про якого сказано: »Це син мій улюблений« . . .

Так і Мороз. Для Мороза також Україна варта найбільшої жертви, варта фізичних страждань і самої смерти.

Мороз добровільно взяв на себе голодівку. Голодівку протягом п'ятьох місяців. За ним тим самим шляхом ідуть Шухевич, Світличний, Чорновіл, Караванський, Гель, Калинець і багато інших. Тут мимохіть проситься порівняння з недалекої тюремної практики. Одне покоління тому, один визначний поет, заарештований і засланий до концтабору, часто був примушений тюремщиками жити надголодь. Із заслання приходять листи, повні розпачливих описів страв, їжі, він про це тільки думає, про це тільки мріє; їжа стає для нього фетишем. Він втрачає людські прикмети і компромітується до кінця. Які різні »скалі вартостей« у Мороза і в цього поета? (І навіщо його донька на еміґрації раз-у-раз нагадує про ці людські »слабощі« батька?).

Які різні люди, зовсім не подібні одне до одного! Один за їжу здатний на все, інший — відсуває її власною рукою для вищої й святої мети. »Ось вони, зовсім інші, не такі, як ми«, — сказав колись Маланюк. Бо самому Є. Маланюкові таке Морозове геройство не було б під силу. Ті, що знали його з табору інтернованих, згадують у своїх спогадах: щоб він щось міг корисного зробити — його треба було спершу нагодувати...

Є майже неухильне спільне, що єднає всіх клеветників України — це певний »несинівський« комплекс, що ним мусіли б зайнятись психологи в майбутніх цікавих розвідках. Можливо, що в тому »несинівстві« й причина, чому вони у важких фізичних іспитах відступають від того, що перед тим проголошували для себе святим. В одного критика України комплекс несинівства віддзеркалився в автобіографічному: »без батька, без предтечі«, і в тому, що раз-у-раз згадував діда, прапрадіда і ніколи — батька: »внук кремезного чумака, січовика блідий праправнук«. У другого — є тільки мати, а не батько, він пише:

»У дітей замість татуся об'явилася матуся:
Я не знаю тата, тата-супостата . . .«

Ще третій — також ідентифікується, неначебто, з безбатченками.

І щоб немов би »виповнити чашу« терпінь України моральних заодно, очорнюючи Україну, кидається зневага і в обличчя українці-жінці. На це дозволив собі Є. М., і він, здається, в цьому відношенні лишився . . . єдиним. В Році Жінки, в Році особливої пошани до Неї, треба і згадати, і спростувати, хоч дуже болить образа — і це окрема тема на пізніше, але коротко згадаємо про це й тепер. »Не мати«, »з диким тілом, що кохає гніт«, »бранка степова« з »українськими візантійськими очима« ставала просто українською дівчиною, жінкою, матір'ю, на яку підносилась рука поетова, щоб вдарити, а уста розкривалися, щоб образити її:

»Оцей зелений зір змії
Вже зрадив відьму і повію«... бо бачив у ній люте зло: »уста, що їх забарвив яд, це не окраса, а образа« . . .

У свій час Олена Теліга, яка також засвідчила свою безмежну любов до України, як і Ольжич, власним життям, старалася збагнути і злагіднити, і пояснити ці неймовірно жорстокі, кривдячі Україну і українку слова свого колеґи по фаху і по журналу, в якому обоє співпрацювали.

Вона блискуче оборонила *українку* від закидів і обвинувачень, оборонила своїм пристрастним есеєм »якими нас прагнете?«, і ціною свого життя.

Ні, не »варязька Лада«, не скандінавка, що »в ході її вітер фіорду«, — в Скандінавії багато скандінавок відомі тепер лише з сексу, — а героїні-українки, рівних яким не знає світ, сказала вона йому. Ось вони, сестри Олени Теліги, Лади Могилянської і Алли Горської: Ірина Сеник, Катря Зарицька, Ніна Строката-Караванська, Надія Світлична, — і десятки, сотні й тисячі жінок-політв'язнів, що йдуть тернистим шляхом терпінь з Україною, за Україну, для України.

У таборах смерти про них снується майже казка. Сам колишній в'язень, чужинець А. Радиґін писав, наприклад, про Катрю Зарицьку, що в'язні віддавали їй таку мовчазну пошану, що межувала з молитвою: »І ось, коли, підштовхувані сторожею, ми виходили на асфальтове подвір'я перед третім в'язничним корпусом, всі, як на команду, зводили очі на вікно пральні. Там уже стояла вона, — напівсива, висока жінка, стояла не усміхаючись, і вітала нас. Тоді всі — українці і литовці, євреї і росіяни, молдавани і вірмени — віддавали їй честь. Одні здіймали шапки, інші ж салютували по-вояцькому . . . І всі мовчки. Конвоїри кожного разу бачили цей безмовний ритуал, але мовчали . . .«

Ні, українка не має чого червоніти, а випроставши рівно постать і піднісши вгору чоло, з ясним і прямим поглядом може стати на повний зріст. І »зовсім не випадково, — пише Євген Сверстюк, — цей народ дав найбільшу поетесу світу — Лесю Українку«, а Б. Кравців вторує йому, підсумовуючи біографії двох поеток, Олени Теліги й Лади Могилянської, розстріляних брунатним і червоним ворогом: »Воістину, грізна і небезпечна та нація, що її поеток розстрілюють окупанти« . . .

Ні Україна, ні українка не заслужили ні на докір, ні на засуд. А той, хто це так легкодухо робив, сам найкраще знав, що не по-синівському поступав, тому й просив вибачення: »Прости, бо я останній печеніг«.

Нью-Йорк.

Левко РОМЕН

СЛАВЕТНО-ЗБУДНЕ ПОРЕКЛО

Ти не вжахнувся, Валентине,
Тих каґебетівських погроз, —
І збудним дзвоном для Вкраїни
Дзвенить нам по́рекло[1] »Мороз«.

Тим самовладством (по татарах)
Царі розбещили народ...
Нові ж царьки для всіх (в обмарах)
Обіцюють копу »свобод«.

Ілліч »по Марксу« ввів коректу —
Будь »общіна«, як і була...
Та сором »догмі«, бо ефекту,
Так жаданого, не дала...

Бо всяк з ділянок »присадибних«
Таки найкраще користав:
В руках (і здібних, і нездібних)
Науку »намацальну« мав —

»Рядить навчись питомим, власним«,
Отямить правда хай проста!..
Стає ж бо це і Маркс... невчасним,
Бож »власність« справді є свята! —

Вона й до праці є спонука,
В ній надих творчих дивних діл,
У праці ж втіха і наука,
Як не дармуєш хисту й сил.

Тінь власности — ті »присадибні«,
А як наснаги надає!..
Там »підганяйли« непотрібні
(Вона »плянує« і снує)...

То й »докупать« не треба зерна...
І кожна з націй »плянувать«
Сама почне, ця ж вість модерна
Життя їм буде оновлять...

Любити вчиш, Морозе, рідне,
Зміцнять, бува, й своїм горбом...
Життя прожить посвятно, гідне —
Не буть у варварів рабом!

31. VII. 1975 р.

1) Стародавнє слово, означає — »прізвище«.

Олесь БЕРДНИК

НА ПОРОЗІ НОВОГО СВІТАННЯ...

ЛЕҐЕНДА ПРО СІЧ

Хто там базіка, що Січ зруйнували,
Що розгромили козацьку потугу,
Що Катеринині пси-генерали
Волю навіки припнули до плуга?

Хто там доводить, що ка́зки Твердиня —
То сміховинна луна історична,
То лише запахи степу полинні
Та сантименти народу незвичні?

Хто запевняє, що диво-герої
Закам'яніли у скіфській подобі,
Й стала їх слава дитячою грою
На архаїчному спогадів гробі?

Все те неправда, кохані братове,
Я розкажу вам правду велику, —
Тільки не слухайте підлого слова
Від звироднілих, од без'язиких!

Сталося так... Генерал Текелій
Взяв у облогу притулок орлиний...
Та отамани в останній надії
Раду зібрали у ніч горобину.

Палаххотіла козацька колиска...
Та характерник — мудрий, старезний —
В ореолі перунових блисків
В душу братерства дивився столезну.

— Правда проста, як щоденне світання,
Правда гірка, ніби путо в неволі:
Киньте, братове, пусті сподівання —
Одвоювати полегкість у долі!

Є дві дороги — одна до покори,
Друга — у Божі одвічні Хороми.
Перша — то муки, зневага і горе,
Друга — стежина небесного грому!

Ось — вибирайте, діти кохані:
Долю приземлену, долю крилату!
Ці — хай ідуть у одвічне блукання,
Ці — вирушають до Нової Хати!

Гей, запаліте вогнище яре!
Так, мої лицарі! Станьте у коло!
Хай нині вражої сили примара
Нас пожене у небесному полі!

Бачили ті, що лишалися жити,
Бачили ніби й солдати ворожі,
Як у вінку із волошок і жита
З неба спустилася Матінка Божа.

Прямо до Неї з пломінної Січі
Йшли непокірні, йшли вогнеликі,
Ніжно дивились у Зоряні Вічі,
І... пропадали в безмір'ї великім...

Так промайнули віки невимірні.
Хортиця нижня в тумані пропала...
Лицарі ж Волі у Краї Зазірнім
Січ Небувалу вже збудували!

Гляньте ночами на ясне склепіння —
То палять вогнища лицарські лави,
То пломенистих шабель миготіння,
То мерехтіння грядущої слави.

Чудо зростає у серці Народу,
З неба злітає незриме насіння...
Будьте готові до Нових Походів —
Довбиші б'ють у літаври сумління!

І не зупиняють звитягу небесну
Інші Потьомкіни і Текелії!
Браття, виходьте з полонів облесних
В Січ Полум'яну Великої Мрії!

ЩО ДЛЯ ТЕБЕ УКРАЇНА, БРАТЕ?

Що для тебе Україна, брате?
Плин Дніпра чи степова могила,
Чи затишна материнська хата,
Чи небесна чайка білокрила?

Глянь — Дніпрові спинено потоки,
Материнська хата догниває,
А могилу проковтнули роки,
Чайка закривавлена конає . . .

Що для тебе Україна, сину?
Давня Січ, і буряні походи,
Чи багряна ружа біля тину,
Чи дівоча чорноока врода?

Січ пропала. Маємо січкарню,
А походи нині — лиш у буфети.
Діви в буцигарнях, перукарнях
Грають в карти, смалять сигарети . . .

Як засіли браття біля чари
Від Богдана аж до Петра, —
То хай сунуть на Вкраїну хмари —
Їм від самогонки встати не пора!

Гоп мої гречаники.
Гоп, мої любі!
Нам аби дешеве пиво,
І тараню в зуби!

Що для тебе Україна, доню?
Чарівне заквітчане весілля.
Материнська зорана долоня
Чи мовчання в степовім привіллі?

Не приїдуть лицарі до тебе —
Сватати казкову королівну!
У далекім історичнім небі
Козаки лишились боговірні . . .

Матінка жебрачкою блукає.
Тиша зникла в громі реактивнім,
Милий твій рекорди добуває
У радгоспі, в шумі заводському . . .

І хай усе загине
До щенту, до ноги́!
Беріть собі Вкраїну —
Віддайте пироги́!

Ой чула, чула, чула,
Ой чула, чула ти?
Грошей товста бамбула —
І знай собі — свисти!

Що для тебе Україна, брате?
Байда чи кривавий Текелія?
Воля неокрасна, крилата
Чи підступне шепотіння змія?

Стугонять літаври у Безмежжі,
Заіржали коні понадхмарні...
Розбивайте межі і мережі —
Вас чекає доля леґендарна!

Встала з сну причинна Україна,
Одягає зореносні шати,
Гук літаврів понад світом лине!
Чуєш, доню?
Чуєш, сину, брате?

Прохмелись, мій лицарю крилатий!
І вогнем дерзання сповни тіло!
Меч казковий простягнула Мати
Всім, у кого серце не зотліло!..

17 ЧЕРВНЯ 1775 РОКУ

Кругом — чужі полки.
Горить кохана Січ.
Навіки козаки
Ідуть у темну ніч.

А Хортиця мовчить,
Зруйнована вона.
І чайкою ячить
Вкраїнська далина.

Довкола йде пітьма́,
Почався рабський день.
Віднині вже нема
Походів і пісень,

Віднині вже земля
Породить наймитів,
А дума звеселя
Тепер своїх катів.

Лиш тлітиме в житті
Надії пломінець,
Що стане в майбутті
Початком наш кінець.

Кругом — чужі полки.
Горить кохана Січ...
Навіки козаки
Ідуть у темну ніч...

ДУМА ПРО КОБЗУ

Йде кобзар із Києва до Січі,
Слуха мову степу і Дніпра,
Сльози України ревно лічить,
На сумлінні боліснім збира...

Очі пісні дивляться у душі,
Хоч немає видимих зіниць...
Віща дума боляче ворушить
Серце у дівчат і молодиць...

Кобзаря запрошують у гості, —
Як же на той поклик не піти?!
Зерна пісні засівають простір,
Щоб безсмертним рястом прорости.

Ветха кобза плаче і сміється,
Там засмутить, інде — звеселить,
Щедрими дощами озоветься
І заповнить грозами блакить...

Знов шляхи — далекі, невеселі...
Половецькі баби серед трав...
Проминувши придніпровські села,
Той кобзар на сонці задрімав...

Та співцеві спиться і не спиться...
Маряться дніпровські береги...
Раптом чує — стугонить землиця,
І збагнув, що близько вороги.

Коні люто рвуть стальні вудила!
Де ж ви, козаки-товариші?
Став кобзар самотньо на могилі,
Кобзу заховав у спориші.

І над нею неповторне Слово
Молитовно вимовив співець...
...Дума в Січі не лунала знову,
Невблаганний наступив кінець...

Але кобзи там ворожа сила
Не знайшла в сухому бур'яні.
Від заклять пішла вона в могилу,
Причаїлась десь у глибині.

Промайнули роки... чи століття...
Дума ще не скінчилася оця...
Прокотилось чорне лихоліття
Від Карпат великих до Дінця...

Як на Україні потемніло,
Задзвеніла кобза з-під землі...
Про дива ті жито шелестіло,
Стукали у кузнях ковалі.

Про ту казку мовила малеча,
Граючись у пилюці на шляху...
Клекотом орлиним і лелечим
Слово те звучало в ніч глуху...

І відчувши ту воскресну силу,
Схаменулись люті вороги,
Кинулись до Віщої Могили,
Взявши і лопати, і плуги...

Що копнуть — а кобза не дається!
Поринає в землю, в глибину...
То вона ридає, то сміється,
Котить над Вкраїною луну.

Глибше, глибше риють посіпаки,
Жовкне під могилою трава...
Що таке? Немає кобзи й знаку,
А вона гучнішає — співа!

Проростає в землю України,
Сонячними струнами гуде,
Обнімає пісню солов'їну,
Понад світом збудженим гряде!

У нічному небі заясніло...
Небувала жевріє Зоря...
Неосяжна кобза забриніла...
Велетня чекає... Кобзаря...

НЕБЕСНА УКРАЇНА

Золоті Ворота! Чи чуїна?
Що ви відкриваєте? Кому?
Може, шлях до серця України,
Може, стежку у нічну пітьму?

Цвіллю обросло старе каміння...
Позіхи туристів і юрби...
Тут нема вогню палаххотіння,
Тут нема пісень і боротьби.

Річище звернуло історичне
В інші і далекі береги.
Тут лише таблички ідилічні
Та облудний гомін навкруги.

Ні, не може буть! Не мусить бути!
Та невже над шелестом віків
Гримотіння серця вже не чути
В грудях запорізьких козаків?

Та невже заснули вже навіки
Кобзарі прадавні у степу,
Щоб нащадки — вбогії каліки —
Йшли у ніч безмовну і сліпу?!

Не заснули! Чуєте, братове?
Я кажу вам, кличу і кричу,
На Воротях сам стаю і знову,
Відкриваю їх і вам речу:

— Народилась Україна Нова,
Небувала, чиста, як дитя,
Україна Зоряної Мови,
Україна Божого Буття!

Україна пісні і кохання,
Та Держава, де щезає тлінь,
Україна творчого світання
Для усіх безсмертних поколінь.

Йдіть, відважні діти невмирущі,
Понад ешафотами віків,

Приготуйте і серця, і душі
Для небесних зоряних країв!

Я пошлю Блакитні Легіони
Берегти Ворота Золоті,
Щоб чужі ідеї і загони
Не проникли на стежки святі!

Україно, вернуться до тебе
Матері, метелики, вогні,
Ясні зорі, і хмаринки з неба,
Козаки воскресні і пісні.

Прийдуть квіти, і маленькі діти,
Прийде казка і пташиний спів...
Забринять у просторі сюїти
Всіх дерзань і небувалих снів!

Закажу я вхід тюрмі і карам,
Не пущу ні воєн, ні біди,
Одверну у небуття пожари,
Смерть і біль — навіки, назавжди!

Україно-Матінко, воскресни!
Тануть сни, і котяться в імлу...
І Софія-Мудрість Прачудесна —
Вже стоїть на Київському валу...

Побратими, гляньте на руїни, —
Тож не прах, не камені прості!
То в Руці Святої України
Всесвіту Ворота Золоті!..

*

Я дитям любив казки прадавні,
І питав у матінки, бувало:
— Хто творив ті розповіді славні?
— Україна, — так вона казала.

Пісня рідна сповнювала груди,
І питання лилися невпинно:
— Хто для нас подарував те чудо?
І звучало в серці: — Україна!

Милувався переливом слова,
Поринав у мову лебедину,
Знову питав, і чулося ізнову:
— Україна, синку, Україна...

А коли минули юні літа,
То, лишивши прадідівську хату,
У широкім, незатишнім світі
Україну я пішов шукати.

І дебела тітка пишнотіла
Край дороги вийшла із пляката,
Простягнула руки сніжно-білі,
Щоб мене сердечно обійняти.

— Я Вкраїна, — усміхались губи,
Але зуби шкірились нещиро,
І слова її звучали грубо,
На душі лишаючи зневіру.

Я втікав, шукав. І на естраді,
У розкішнім, велелюднім місті
Я побачив праслов'янську Ладу
У вінку, у стрічках, у намисті.

— Я Вкраїна, — тупотіла дівa,
— Ми вкраїнці, — твердили музики,
Але танці в них були, і співи,
Навіть мова їхня — без'язикі . . .

Довго Неньку я шукав у світі,
Низку літ лишивши за собою . . .
І, втомившись, я приліг у житі,
І заплакав гіркою сльозою.

Хтось торкнувся до моєї вії,
Хтось мою сльозину ніжно витер.
Чи волошка наді мною мріє,
Чи зітхає придніпровський вітер?

Дівчинка малесенька-маленька
Усміхнулась очками-квітками:
— Я прийшла від України-Неньки . . .
— Де ж вона? — Вона повсюди з нами . . .

Не шукай, мій братику, у місті,
Не шукай у велелюднім тлумі . . .
Ми її зустрінем серед листя,
У веснянім дивозвучнім шумі . . .

Жде Матуся судженого Сина
На порозі Нового Світання . . .
Тож ходімо в Серце України —
У одвічне Божее Мовчання . . .

У СВІТЛІ ФАКТІВ

П. ТЕРЕЩУК

ДИВОВИЖНИЙ »РЕБУС« ПОЛЬСЬКИХ ФАЛЬСИФІКАТОРІВ

(З приводу однієї »історичної« праці)

(Продовження, 4)

Ендецькі методи Щесняка і Шоти

Цей розділ почнемо довшою цитатою жидівсько-польського автора, що заховався під псевдонімом — Бартломей[37]:

»Мої батьки — пише він — були передвоєнними комуністами. Для ясности — польськими комуністами жидівського походження« (стор. 4).

»Слабістю людського розуму є шукання аналогії. Зустрівшись із тоталітарною дійсністю, ми безрадні, безсильні, шукаємо якоїсь ситуації, яка могла б вказати, як інші, в інший час, сприймали проблеми, подібні до наших. І саме тоді — в 68 році (1968 році, — прим. П. Т.) — я прочитав реляцію про зустріч Дмовський—Вітте в 1905 році; і тоді виринули з тіні обличчя акторів тодішніх подій: люди, яким було призначено в одному житті зазнати і найчорнішої безнадійности, і побачити біло-червоний прапор на королівському замку у Варшаві. Незалежність створила нову перспективу для мислення про орієнтації польської політики впродовж минулих двадцяти років. Було ясно, які дії ту незалежність зближували, а які віддалювали; яснішою стала суть спору про форму незалежности.

Що мене вдарило в розмові Дмовського з Вітте? Отож, польський політик заявляє російському прем'єрові, що революційні рухи в Польщі — діло прибулих із Росії жидів, що єдиним протизаходом є передання у Варшаві влади полякам, які самі прикоротять діяльність соціялістичних боївок.

На чолі тих боївок стояв, очорнюваний і цькований ендецькими журналістами, Юзеф Пілсудський, найвиразніше знаряддя в руках російсько-жидівських агітаторів, без яких — як твердили ендецькі газети — полякам ніколи не спало б на думку боротися за незалежність і за суспільні реформи« (стор. 6).

Слово »ендеки« походить від назви партії польських шовіністів, расистів, концепційно зорієнтованої на Росію, — т. зв. »Народної демократії«. Хоч ендецька партія наскрізь права, в переносному значенні

37) »Культура«, Париж, ч. 5 (332), 1975, стор. 4 і 6.

»ендецькими« расистами, шовіністами, з політичною орієнтацією на Москву, є і червоні фашисти Щесняк та Шота. Майже всі їхні »реляції« немов своєрідне повторення розмови Дмовського з російським прем'єром Вітте. Тільки там було обвинувачення жидів, а тут — українських патріотів із їх »боївками«; там рапортували російсько-царському прем'єрові, а Щесняк і Шота книжкою »Дроґа до ніконд« звітують новим російсько-большевицьким червоним царям у Москві. Те, що згадана книжка появилася у Варшаві, зовсім не змінює її призначення.

Там »козлом відпущення« були жиди, а в Щесняка і Шоти — »українські націоналісти«, колись нібито пов'язані з німцями, а тепер з »американськими капіталістами«, сіоністами, маоїстами тощо. Уривок із статті Бартломея — класичний приклад денунціяції перед чужою владою, а книжка Щесняка та Шоти має виконати подібне завдання.

Щесняк і Шота знають з німецьких документів про те, що за посідання чи переховування зброї і вибухових матеріялів німці карали розстрілом. Такі закони зобов'язували всіх ненімців уже в перші години війни Німеччини з СССР. Не зважаючи на цей незаперечний факт, два варшавські автори, покликаючись на зізнання кол. генерала Вермахту д-ра Отта Корфеса в »Міттелюнґсблятт« (з листопада 1959 р.), приписують якимсь »людям Бандери« знищення у Золочеві 60-80 осіб. Тут мова про 10-12 осіб у цивільних убраннях, »які кидали ґранати до рову...« І, мовляв, генерал »довідався від вояків СС, що це були люди Бандери«.

Згадана подія нібито відбулася у Золочеві (в Щесняка і Шоти — він і »Золотів«, стор. 110) 3-го липня 1941 року. Але все тут шите білими нитками, як видно з опису та якости свідків події. Золочів — місто і ледве чи в той час хтось там рив рови, в які »кидали ґранати люди Бандери«. Якщо так ген. Вермахту О. Корфеса інформували есеси, то вони, видно, йому підлягали, бачили »цивільних з ґранатами«, але чомусь їх не арештували згідно з наказом їхнього »фюрера«... Іншими словами, вони власні злочини перекинули на »людей Бандери« і таке твердження сьогодні дуже вигідне червоним гітлерівцям...

Ендецьке цькування Щесняка і Шоти на українських націоналістів збігається тут із наклепом гітлерівських воєнних злочинців, що діяли згідно з директивами бюра »XI АДП«[38]. Але варшавські автори настільки політично безграмотні, що черговою цитатою з промови Гітлера самі заперечили свою брехню про »бандерівців з ґранатами«, що їх нібито бачили есеси.

Ось цитата з промови Гітлера, взята з книжки »Дроґа до ніконд«: »Залізним правом повинна стати засада — заявив Гітлер на нараді

38) »Ожел Бяли«, місячник, травень 1974 р., Лондон, »Служба дезінформації«, стор. 14-18.

вищих військових командирів у червні 1941 року — ніколи не допустити до того, щоб зброю носив будь-хто інший, крім німців... Тільки німець має право мати зброю, а не слов'янин — чех, козак, українець« (стор. 110-111).

Німецьку політику на окупованих землях України Щесняк і Шота загально правильно схарактеризували, хоч і тут відбилося їх протиукраїнське наставлення, зокрема ненависть до ОУН під проводом Степана Бандери. Автори згадують про вбивство німцями 1-го липня 1942 року »волинського обласного провідника Миколу Максимчука-Кардаша«, про вбивство в Києві 25-го листопада 1942 року »члена Головного Проводу і крайового провідника Дмитра Мирона«, про смерть у гітлерівських концтаборах братів Степана Бандери — Олекси і Василя, про вбивство членами ОУН двох ґестапівців та масові німецькі репресії (стор. 118-119).

Проте Щесняк і Шота замовчали факти антиукраїнських провокацій, що їх застосовував диверсійно-шпигунський московсько-большевицький загін на Волині під проводом полк. Д. Медведєва, зокрема група Н. Кузнєцова. Замовчали і фізичну ліквідацію українських патріотів, членів УПА і ОУН, тактику совєтських партизанів, згідно з політикою Москви — »діли і пануй«.

Кость Паньківський[39] зазначив таке: »Бандерівці, зокрема їх тереновий провід у Німеччині, проводили між робітниками в Райху вже в 1942 р. акцію саботажів і дизерції«. Арештування членів ОУН на території властивої Німеччини не обминули також і членів ОУН у Львові та інших містах. А це докази, що ОУН(б) на всіх теренах своєї дії вела власнопідметну політику, одверто протиставившись гітлерівській народовбивчій політиці, застосованій як проти українців, так і проти інших народів.

Критику та інтерпретацію тактики ОУН під керівництвом полк. А. Мельника під час другої світової війни залишаємо тим, хто добре орієнтується у деталях діяльности тієї організації. Питання дивізії »Галичина« Щесняк і Шота також потрактували по-своєму. Вони зовсім не взяли до уваги причин та інтенцій тих українців, які пішли до дивізії, замовчали і тактику ОУН не допустити до того, щоб німці використали дивізію проти західніх альянтів.

Справа Гути П'єняцької і джерела

Щесняк і Шота пишуть (стор. 127), що 27-го лютого 1944 року відділ дивізії »Галичина« знищив населення польського села Гута П'єняцька біля Бродів. Загинуло »біля 500 поляків«.

Покликаються тільки на акти Делеґатури уряду (лондонського-екзильного, — П. Т.). Конфронтація джерел виявляє, що польське населення Гути П'єняцької було добре забезпечене легкою зброєю, навіть

39) К. Паньківський: »Роки німецької окупації«, Нью-Йорк—Торонто, 1965 р., стор. 151.

кулеметами, як база совєтських партизанів у тому ж районі. Але, до джерел[40]:

Варшавські автори (стор. 152-153) пишуть таке: »У лісах, розкинених на південь і північний схід від Львова (Кам'янка Струмілова, Броди), в січні і лютому 1944 р. перебували групи і розпізнавальні відділи великих українських (?) рейдових з'єднань, між ними і Сидора Ковпака (командир Петро Вершигора), Житомирської партизанської дивізії ім. Н. Щорса (відомої також як з'єднання С. Маліка), з'єднання партизанських кавалерійських відділів ген. М. Наумова, спеціяльний волинський відділ із з'єднання полк. Д. Медведєва під командуванням Б. Крутікова та інші«.

А далі: »Розвідка команди округи АК (Армії Крайової, — П. Т.) в одному з повідомлень подає, що 8-го лютого 1944 року 12 км від Бродів »появився большевицький десант, який знищив цілу німецьку залогу в одному з сіл, а згодом відійшов у напрямі Сокаля«.

Скупчення совєтських партизанів у районі лісів біля Бродів не було випадкове. Верховне командування совєтської армії заздалегідь плянувало наступ, що згодом відбувся у т. зв. брідському кітлі. Одночасно на західньоукраїнських землях діяла кремлівська аґентура, яка в 1944 році виступала вже як »Організація партизанського руху західніх областей України«. Керівним її органом була Військова рада, яка робила заходи пов'язатися з ЦК КП(б) України та урядом УССР. Коли до Військової ради дійшли вістки, що в брідських лісах появилися совєтські групи, десантні і партизанські з'єднання, вона 19-го лютого 1944 р. вислала зі Львова 14-особову групу »ґвардійців« під проводом Й. Куриловіча, щоб нав'язати з ними контакт. 20-го лютого Й. Куриловіч зустрів у селі Гута П'єняцька Б. Крутікова із »спеціяльного відділу Медведєва«, два дні пізніше відбув розмову з Б. Кореневським, командиром 9-го партизанського батальйону ім. Чкалова із з'єднання С. Маліка, а 7-го березня у селі Гута Брідська зустрівся із ген. Наумовим. Ще того самого дня комендант з'єднання партизанських кавалерійських відділів через радіо повідомив ЦК КП(б)У і уряд УССР про нав'язання контакту з аґентурою — Військовою радою.

Мечислав Юхневіч також розшифрував історію Гути П'єняцької та інших польських сіл. Між іншим, він пише: »Гута П'єняцька, велике польське село (мало 488 постійних мешканців), подібно як інші польські села в тій околиці (між ними, Гута Брідська і Гута Верхобуська), розположене в лісах на схід від шосе Золочів—Броди, було добре зорганізоване, як сильна самооборонна станиця. На переломі 1943-1944 рр. в ній згромадилося польське населення з кільканадцяти навколишніх сіл брідського району (загально, біля 1,000 осіб), у яких від 28-го лютого до 22-го березня 1944 року українські націоналісти вчинили погроми. Станицею самооборони в Гуті П'єняцькій командував

40) Підполк. мгр Мечислав Юхневіч: »З дзялальносці орґанізаційно-бойовей Ґвардії людовей в обводзе львовскім«.

Казімеж Войцеховський, вона була пов'язана з інспекторатом АК у Бродах, співпрацювала із золочівським партизанським відділом А. Кундіюса та з місцевими групами ҐЛ (Ґвардії людовей, — П. Т.), в тому і з брідською бойовою групою Б. Гидзіка. Із січня 1944 р. співпрацювала також із 9-им партизанським батальйоном ім. Чкалова та спеціяльною групою Б. Крутікова. Приєднавши до себе кількадесят людей із самооборони, група Н. Крутікова перетворилася у великий партизанський відділ. Самооборона в Гуті П'єняцькій восени і взимку 1943-1944 років відбила кілька наступів сильних банд (?) українських націоналістів. Проте вона не могла захистити себе від реґулярних військових частин. Співпраця села із совєтськими партизанами викликала репресії окупанта. 27-го лютого 1944 р. Гуту П'єняцьку оточили підрозділи української дивізії СС »Галичина« і дощенту спалили село, а кілька соток її мешканців ... розстріляли або живими спалили«.

У брідських лісах були відділи УПА, які зводили бої не тільки з совєтськими партизанами, а також із їхніми базами та поляками, які плянували реалізувати на західньоукраїнських землях плян »Бужи«, себто — повстання, щоб »приєднати« ті землі до Польщі. Мечислав Юхнєвіч, як бачимо, виявив не тільки куліси співпраці польського населення Гути П'єняцької із большевицькими партизанами, а й підкреслив, що саме ця співпраця була основною причиною знищення її населення.

Вуличне назовництво М. Юхнєвіча (»банди« українських націоналістів) свідчить про його особисту некультурність.

Картину тодішньої дійсности подав також інший польський автор, Чеслав Мадайчик[41].

З'ясовуючи причини »малої польсько-української війни« на Волині й у Галичині, Чеслав Мадайчик (стор. 473) підкреслює, що українські автори тогочасних споминів обвинувачують поляків за співпрацю з большевицькими партизанами. Він пише: »Спочатку вбивства поляків на Волині траплялися спорадично, були викликані бажанням пімсти за вислуговування німцям, а не раз були вимушені самим становищем тих, які виступали проти інтересів місцевого населення (адміністратори маєтків, лісові й дорожні службовці), або особистими порахунками«.

Далі (стор. 475) він стверджує, що не зважаючи на пересторогу крайової (польської, — П. Т.) делеґатури, поляки пішли на службу в поліції, підпорядкованій німцям, і брали участь у репресійних акціях, себто в акціях т. зв. »збірної відповідальности, чим спричинилися до погіршення ситуації«. Як відомо, більшість української поліції на Волині не хотіла вислуговуватися німцям і пішла в ліс, до УПА.

Одночасно автор пише, що »поляки, в порозумінні із совєтською партизанкою, зверталися до німецької влади по допомогу, а отримавши

41) Чеслав Мадайчик: »Політика III Жеши в окупованій Польсце«, том 1, Варшава 1970 р., Паньствове видавництво наукове.

зброю — не раз переходили до партизанів, вдаючи, що попали до них у неволю«.

З оповідань деяких дивізійників, членів поліційного відділу, який разом з іншими німецькими поліційними частинами наступав на Гуту П'єняцьку, знаємо, що з вежі костьола їх засипали кулеметним вогнем. Опір місцевої польсько-совєтської бази був сильний, але вогнемети зробили своє — згоріли костьол і будинки, в бою впало жертвою зовсім невинне цивільне населення. Провокатори — совєтські партизани — »відійшли на заздалегідь приготовані позиції«, себто втекли, довідавшись від своєї розвідки, що до села наближаються німецькі поліційні війська, між якими були й частини пізніших вояків Першої дивізії »Галичина«.

Польське екзильне міністерство внутрішніх справ у Лондоні видавало (як »таємні«, »тільки для службового користування«) за підписом міністра В. Баначека рапорти про »ситуацію на східніх землях«[42]. У числі 15/44 (стор. 24) є довша інформація про криваві події у Гуті П'єняцькій. Тут мова про німецькі частини, які спалили село. Вуличним стилем-лексиконом змальовано знищення польського населення, але зовсім промовчано те, про що пише Мечислав Юхневіч. Наїзд на Гуту П'єняцьку нібито викликала станиця української поліції у Підгірцях, яка повідомила, що в селі »переховують жидів, підтримують совєтських партизанів, мають зброю і т. п.«. Далі читаємо таке: »Коли прибули українські СС-мани провести обшук, поляки... обстріляли їх«, тоді їм на поміч прийшов більший відділ із Підгорець і почався бій. Загинуло понад 500 поляків, урятувалося тільки 49 мешканців села. В той час у Гуті П'єняцькій було — як пише М. Юхневіч — біля 1,000 осіб, з них — згідно з рапортом польського екзильного міністерства внутрішніх справ у Лондоні — 500 загинуло, 49 врятувалося, а що сталося з рештою? Відповіді нема. Натомість, міністер Владислав Баначек узяв собі за »свідків« події найбільших злочинців. У »рапорті« сказано, що »5-го березня це бачив сильний відділ совєтських партизанів, який переходив через Гуту П'єняцьку«. Так міністер В. Баначек покликав на свідків саме тих, які спровокували криваві події у Гуті П'єняцькій. Видно, що екзильного міністра в Лондоні нічого не навчили ні Катинь, ні заслання поляків, ні арештування вояків АК, добровільно розконспірованих перед большевицькою армією.

Не зважаючи на те, хто був автором звідомлень із західньоукраїнських земель, відповідальність за їх зміст, зокрема за їх »барокковий« стиль, спадає на міністра В. Баначека. На 27-ій сторінці цього звідомлення бачимо ще таке твердження: »Фактом є те, що німці загально дозволяли концентрацію, толерували польську самооборону, тут і там навіть давали полякам трохи зброї, амуніції і т. п. Коли мова про українців, то хоч безпляново, хаотично і завжди запізно — до них застосовували не раз пацифікації, різні репресії, їх розстрілювали...«

42) Міністерство справ вевнентшних, видзял сполечни — »Справозданє ситуацийне з зем всходніх«, квітень-травень 1944 р., Лондон.

Ми коротко передали різні польські голоси про події у Гуті П'еняцькій, що дуже різняться одні від одних у суттєвих справах. На жаль, не можемо покористуватися українськими матеріялами та з'ясуваннями, що саме привело до трагічного фіналу в Гуті П'еняцькій, бо їх нема або вони нам невідомі.

Зацікавлених причинами, які викликали »малу польсько-українську війну«, відсилаємо до праці Л. Шанковського[43]. Крім цього, автор цього огляду також з'ясував тло і причини, які викликали польсько-український конфлікт[44].

Щесняк і Шота присвятили чимало уваги дивізії »Галичина«. Загально їх насвітлення неґативне, тенденційне — під смак хліbодавців і комуністичної доктрини.

Одночасно вони, здійснюючи директиви »аґітпропу« з 1973 року, за всяку ціну намагаються погіршити жидівсько-українські взаємини, тому постійно приписують українцям антисемітські вчинки, злочини, службу в німецьких концтаборах тощо. Про власних земляків-коляборантів, поляків-фольксдойчів, ґранатову поліцію, про співпрацю численних поляків із совєтськими партизанами і т. п. — навіть не згадують. Вони немов не читали споминів М. Куніцького, як його партизансько-большевицький відділ, перебраний в мундири УПА, палив українські села, вбивав людей, розстрілював, а навіть живих закопував у землю. Грабіж українського населення провокаторами мала за завдання викликати в нього ненависть до вояків УПА і членів ОУН. Щесняк і Шота навіть не відважилися подати уривків із першого видання споминів М. Куніцького-»Мухи« і пояснити, чому в другому виданні всі ті деталі цензура викреслила?

Про збройне підпілля ОУН і УПА в 1943-1944 роках

В книжці »Дроґа до ніконд« ніби досить об'єктивно насвітлено III-ій Надзвичайний Великий Збір ОУН, текст його постанов, платформу УГВР, ставлення ОУН до формування дивізії »Ґаличина« (стор. 132-136) та тактику ОУН-УПА, хоч і тут Щесняк і Шота долляли свого дьогтю.

В них далі домінують докази їхнього незнання української мови, але вони нічого не зробили, щоб хтось із грамотніших виправив їм тексти.

Напр., на 133-ій сторінці своїх »ребусів« Щесняк і Шота згадують брошуру з 1946 року, відому також на Закерзонні, п. заг. »За що бореться Українська Повстанська Армія (УПА)?«, але початок заголовку назвали — »За що *береться* . . .«

Покликаючись на працю Романа Ільницького (стор. 93), вони подали таких членів Проводу ОУН на Рідних землях у 1942 році: Микола

43) Лев Шанковський: »Спогади Д. Шумука в світлі фактів«, »Визвольний Шлях«, кн. IV, 1975, розділ 16, стор. 431.
44) Див. Петро Терещук: »Нариси з найновішої історії«, »Визвольний Шлях«, кн. IX, 1960, стор. 987; кн. X, 1960, стор. 1155; кн. XI, 1960, стор. 1219; кн. XII, 1960, стор. 1337.

Лебедь, о. д-р Іван Гриньох, Омелян Логуш, Дарія Ребет, Ростислав Волошин, Дмитро Маївський, Микола Палідович, Іван Климів (Легенда). Згідно з традицією своєї неграмотности, Маївського назвали — Маєвським, Дмитра Грицая — Ґріцаєм і т. д. Дивно, що навіть варшавські автори допомагають москалям русифікувати українські прізвища.

Микола Лебедь про початки УПА пише таке[45]: »... У грудні 1942 року Провід Організації видає наказ тереновому Проводові Волині переорганізувати існуючі вже дрібні збройні відділи та організувати широко розпляновану збройну самооборонну боротьбу українського народу. Ці збройні відділи діяли вже від літа 1942 р. за окремими завданнями. З кінцем грудня постала вже перша сотня УПА на Поліссі під командою сотенного Коробки-Перегійняка, який в 1943 році загинув як комендант тієї сотні в наступі на ворога« (стор. 21-22).

Лев Шанковський з'ясовує початки УПА на Поліссі і Волині так: »Із рамени ОУН під керівництвом Степана Бандери, перші самооборонні відділи почав організувати Сергій Качинський-»Остап«. Для підсилення цієї роботи відійшли на ПЗУЗ пор. Василь Івахів (»Сонар«, »Сом«), що був до цього часу командиром підпільної підстаршинської школи в Поморянах. Восени 1942 року з найкраще вишколених вояків самооборонних відділів ОУН під керівництвом Степана Бандери створено »Першу сотню УПА«, якою командував пор. Іван Перегійняк (»Довбешка«, »Коробка«). Характеристичною ознакою цієї сотні був факт, що її командир і більшість бійців — це поліщуки«[46] (стор. 658).

Д-р Петро Мірчук у своїй книжці »Українська Повстанська Армія, 1942-1952 рр.«[47] повторяє тезу про те, що перший відділ УПА на Поліссі в жовтні 1942 року організував »Остап«, військовий референт Крайового Проводу ОУН на ПЗУЗ. »Остап« — Сергій Качинський, син православного священика на Поліссі, колишній старшина польської армії (стор. 30). Згадуючи про Василя Сидора (стор. 232-233), автор пише, що він »у 1942 році виїжджає на Полісся й Волинь як уповноважений Проводу для простудіювання настроїв та політичного положення на тих теренах«. Тут В. Сидор зустрівся із Сергієм Качинським, апробував його проєкт організувати збройні відділи УПА, а сам »переймає в свої руки керівництво в організуванні дальших відділів«.

Д-р Петро Мірчук цитує також (стор. 316) »Святочний наказ Головного Командира УПА« з 14-го жовтня 1947 року. В ньому (наказі) ген. Роман Шухевич-Чупринка, нав'язавши до 5-річчя з дня зформування перших збройних відділів під керівництвом »Остапа«, стверджує, що вони »дали початок новим формам визвольно-революційного руху — Українській Повстанчій Армії«.

45) Микола Лебедь: »УПА«, 1-ша частина, Німецька окупація, 1946 р., Зах. Німеччина.
46) »Історія українського війська, друге доповнене видання«. Видавець Іван Тиктор. Вінніпеґ, Канада, 1953. Проф. Лев Шанковський: »Українська Повстанська Армія«.
47) Петро Мірчук: »Українська Повстанська Армія, 1942-1952 рр.«, Мюнхен, 1953 р.

Ми свідомо зупинилися довше на генезі УПА, бо крім С. Качинського і І. Перегійняка в деяких авторів появляються ще прізвища Василя Івахова і Василя Сидора. У тексті Л. Шанковського є »відійшли«, а згадується тільки прізвище В. Івахова. Це або »друкарський чортик«, або випали з тексту прізвища інших осіб.

Щесняк і Шота, без покликання на джерело, повторили за д-ром П. Мірчуком вістку про поїздку Василя Сидора восени 1942 року на Полісся і Волинь (стор. 139).

У їхньому життєписі Романа Шухевича є деякі основні помилки. Так Щесняк і Шота пишуть, що Роман Шухевич »зорганізував атентат на шкільного куратора С. Собінського«, насправді 19-річний тоді Р. Шухевич був тільки одним із виконавців атентату, а не його організатором. На 142-ій сторінці вони кажуть, що Р. Шухевич у 1933 році »зорганізував напад на совєтський консулят у Львові«, а разом із тим провокативно додають, що він, мовляв, »одночасно відбув військово-диверсійний вишкіл Абвери на території Німеччини«. Маячінням Щесняка і Шоти ще не кінець, далі вони пишуть таке: »В 1934 р., після атентату на мін. Перацького, в рамках адміністративних репресій проти визначніших діячів ОУН, його (Р. Шухевича, — П. Т.) посадили в Березі Картузькій на 6 років« (стор. 142). Загально відомо, що в Березі Картузькій ніхто не був ув'язнений більше ніж один рік. Вистачить заглянути до актів Львівського процесу Степана Бандери і товаришів у 1936 році, щоб переконатися, що на тому процесі Романа Шухевича засуджено на 4 роки ув'язнення. Згідно із законом про амнестію, йому зменшено вирок до 2-ох років.

Коли ж взяти до уваги обидві дати із життя Р. Шухевича, себто — 1934-ий рік (вивезення до Березі Картузької), і 1938-ий рік (звільнення із в'язниці), то й тоді будемо мати чотири роки, а не шість. Але видно, що в Щесняка і Шоти навіть з математикою не все гаразд. Згідно із свідченнями І. Бойка і В. Макара, Романа Шухевича забрали до Березі Картузької в липні 1934-го року, а в січні 1935-го року перевезли до в'язниці (»Бриґідки«) у Львові. Відбувши кару, він вийшов на волю в 1937-му, а не в 1938-му році. Влітку 1938-го року перейшов кордон і подався на Карпатську Україну. Псевдонімом »Тур« ген. Роман Шухевич користувався тільки на Рідних землях, як голова Проводу ОУН, але варшавські автори пишуть, що в 1941 році він, »як майор »Тур«, »зорганізував на боці німців Український легіон...« Навіть тодішня ранґа Р. Шухевича неправдива, бо 1941 року він був капітаном (сотником), а не майором.

Роман Шухевич не був арештований німцями, в грудні 1942 року втік з-під конвою, напередодні арештування старшин ДУН. Неправдиве також твердження Щесняка і Шоти (стор. 142), що Роман Шухевич був призначений німцями »комендантом Допоміжної української поліції, яка мала за завдання боротися проти совєтських партизанських

відділів на Волині і Поліссі« (стор. 142). Комендантом ДУН на Білорусії (а не на Волині й Поліссі) був майор Є. Побігущий.

Українська Повстанська Армія (УПА) мала своє власне командування, а її вояки були переважно в уніформах. УПА — як збройне рам'я українського народу — воювала з окупантами на рідних землях, тому за злочини на українських землях відповідають наїзники-загарбники, а не оборонці волі й прав українського народу — ОУН, УПА та інші визвольні формації. Територія т. зв. Закерзоння — це також частина окупованих ворогом українських земель.

Щесняк і Шота в усіх українських справах підходять із позиції »старшого брата«-завойовника, тому й захищають акцію »В« (»Вісла«), себто примусове виселення українського населення з його прадідівських земель і запроторення його в концтабори або на чужі території. Звичайно, переможці приписують переможеним різні злочини, що їх чинять вони самі. Комуністи, як правило, визнають визвольну боротьбу інших народів так довго, доки вона не звернена проти російсько-большевицького тоталітаризму, колоніялізму й імперіялізму. Ось тому Щесняк і Шота очорнюють полк. Василя Сидора (»Шелеста«), мовляв, він »... був відповідальний за злочини відділів УПА і Служби Безпеки супроти польського населення« (стор. 142).

Мавши за мету очорнити УПА, вони всупереч історичним фактам і правді, брехливо пишуть, що в 1944 р. в УПА шукали захисту »німці з СС і Ґестапо«, а також »фашисти інших національностей«, як ось »власівці з РОА«, »глінківці« із Словаччини, які начебто »передали українським націоналістам законспіровані маґазини із зброєю та амуніцією« (стор. 145).

Згідно з даними Армії Крайової (АК), на початку 1944 року УПА і боївки ОУН мали біля 40,000 людей (стор. 145).

Коли в грудні 1942 р. на Поліссі оформилася перша сотня УПА, то в той час німці вже були знищили жидівське населення або загнали його в ґетта. Проте Щесняк і Шота й тут провокативно пишуть, »що відділи УПА з самого початку своєї діяльности поборювали совєтських партизанів, мордували жидів і польське населення на західніх землях України« (стор. 146). Ми вже писали про польсько-українську »малу війну«, яку викликали своїми антиукраїнськими вчинками польські політичні кола, в тому й АК та 5,000 поляків, що служили в совєтських партизанських відділах на українських землях[48]. Можемо висловити тільки побажання, щоб це була остання конфронтація між поляками і українцями. Однобічне трактування польсько-українських відносин, як це роблять Щесняк і Шота, приводить до однобічних фальшивих висновків, однаково шкідливих як для польського, так і українського народів.

Ришард Тожецький у цитованій праці (стор. 12) немов дав відповідь Щеснякові і Шоті про жидів і УПА. Він пише: »Цікаве те, що УПА для

48) Ришард Тожецький: Думки й міркування, »Наша культура«, літ. додаток до української газети »Наше слово«, ч. 2, Варшава 1973, стор. 10.

своїх цілей використовувала лікарів, стоматологів і санітарів євреїв«. Далі він ширше порушив питання жидівсько-українських взаємин, використавши працю Ф. Фрідмана »Українсько-європейські (хіба, єврейські? — П. Т.) відносини в період гітлерівської окупації«. Очевидно його власні міркування і коментарі вимагають окремого розгляду.

На 147-ій сторінці своєї книжки Щесняк і Шота »блиснули« черговою інсинуацією, мовляв, німці заплющували очі на те, як »націоналістичні аґітатори« навіть на території Райху без перешкод вели »освідомлюючу« працю серед українських робітників, вивезених на примусову роботу до Німеччини, як побуджували ненависть до поляків (?), збирали гроші на розбудову УПА та на інші організаційні потреби.

Про те, як насправді »без перешкод« вели свою працю »націоналістичні аґітатори« на терені Німеччини Микола Лебедь у своїй праці »УПА...«[49] пише так (стор. 21): »...Весною 1943 року в берлінській ґештапівській катівні загинув Володимир Федак (»Граб«), який відібрав собі життя отрутою, щоб не видати тайни. Друг Федак працював на зовнішньому відтинку і був провідним організатором та виховником українського робітництва, що запроторене силоміць на тяжкі роботи, не піддавалося окупантові, організувало навіть на чужому терені рішучий спротив«. Того ж 1943 року ґестапівці вбили заарештовану в Берліні 26-літню Галину Столяр[50]. Десятки заарештованих у Берліні, Відні, Ганновері та в інших містах Німеччини членів ОУН заслано до німецьких концтаборів. Навіть за вбивство ґестапівців у Львові на території Німеччини проведено масові арештування між членами ОУН.

Щесняк і Шота типічні наклепники. Згущуванням брудних вигадок намагаються знеславити УПА, пишуть, що кожному, хто відмовлявся іти до УПА — »загрожувала тільки одна кара: мученицька смерть« (стор. 150). І, нібито як приклад (у примітці), подають, що тільки в одній »місцевості Шепле на Волині 28 серпня 1943 р. вбито 12 молодих українців за відмову вступити в ряди УПА«.

За дезертирство карають у кожній армії, а під час війни — дезертирів розстрілюють. Такі воєнні закони. Проте твердження, що за відмову вступити до УПА було знищено 12 молодих українців у селі Шепле на Волині — належить хіба до »пропаґанди жахіть«, згідно з дезінформаційною тактикою КҐБ і УБ. Щоб приховати власні чекістські злочини, їхні дезінформаційно-диверсійні центри роздувають вигадані, зфабриковані ними, нібито »факти« з діяльности народно-патріотичних рухів, зокрема визвольно-революційних організацій. Так з мухи роблять слона, фальшують підписи, документи і т. п.

З такого самого джерела походять і твердження Щесняка та Шоти, начебто ще перед війною з СССР у німців »відбули навчання і підго-

49) Микола Лебедь: »УПА«, 1-ша частина, Німецька окупація. Зах. Німеччина, 1946.
50) Zenovia Mosijchuk: "Ukrainian Women in the struggle for Freedom", Women's Association of Canadian League for the Liberation of Ukraine, Toronto, 1967.

товку до диверсійної та шпигунської діяльности кілька соток українських фашистів (?). Після поразки Німеччини, більшість із них пішла працювати в розвідці УПА« (стор. 150).

Основні кадри Служби Безпеки (СБ) і польової жандармерії УПА складалися з вирощених в ОУН її членів, а співробітниками були й нечлени ОУН. Всі вони здобули знання і досвід у дуже складних умовах боротьби на українських землях із їх окупантами. Щесняк і Шота напевно знають, хоч мовчать, скільки поляків »пройшло навчання« у німців і їм служили, знають і те, скільки тих »завербованих« німцями поляків знищило польське підпілля, а скільки з них »перевербував« КҐБ або УБ для здійснювання своїх розвідувально-диверсійних планів. Адже на протязі півстоліття у московсько-большевицьких розвідувальних і терористичних органах »відзначилося« чимало поляків (Дзержинський, К. Сверчевський, Радкевіч), як і т. зв. »попув« (»виконуючих обов'язки поляків«), а співпрацювали з ними і Собесяк, і Куніцький, і навіть перший президент Людової Польщі Б. Берут. Сьогодні кількість польських »дипломатів«-шпигунів і відтягнених з-за кордону їх співробітників підтверджує тезу про дуже близьке пов'язання розвідок Варшави і Москви.

В усіх народів, окупованих наїзниками, трапляються люди, яких окупанти використовують для брудної роботи. Поляки і українці тут не виїмки.

В. Шота і А. Щесняк повинні також зацікавитися картотекою УБ, витягнути з архівів прізвища всіх співробітників КҐБ та інших розвідувально-диверсійних органів Москви і відверто написати про це в другому томі »Дорогі до ніконд«. Повинні правдиво відтворити історію, з'ясувати, чому збережено життя гітлерівському ґавляйтерові Прусії і катові українського народу Еріхові Кохові, чиїм аґентом він був раніше і є тепер?

Обговорюючи діяльність розвідувальних органів УПА на т. зв. Закерзонні, Щесняк і Шота пишуть таке: »По війні працівники розвідки УПА розгорнули широку діяльність, яка мала за мету проникати до польської адміністративної влади, до демократичних і партійних організацій, і безпосередньо до війська та органів безпеки. Такі аґенти, використовуючи ще не зміцнений апарат людової влади, не раз передавали цінні інформації розвідувальній централі УПА та іншим шпигунським осередкам« (стор. 151).

Шефом СБ на т. зв. Закерзонні був, як відомо, Петро Федорів, якого поляки стратили у Варшаві 1950 року.

Незнання деяких українських справ і української мови, навіть тенденцію авторів можна ще якось зрозуміти, але їх ідіотизмів і абсурдів виправдати ніяк не можна. До таких безглуздих вигадок належать твердження Щесняка і Шоти, що »бандерівські пропаґандисти, взорую-

чись на своїх вчителях — з-під знаку свастики, публічно палили мельниківські щоденники і видавництва. До кольпортерів і читачів тих публікацій застосовували суворі тілесні кари« (стор. 155). Така провокація виразно вказує на те, що маємо діло з двома варшавськими лунатиками, які не подали ні одної назви »спаленого« мельниківського щоденника чи видавництва, ні одного прізвища »покараного« кольпортера чи читача, ні одного джерела їхнього сновиддя-маячіння.

Свої брудні інсинуації вони завершують ще твердженням, що ОУН і УПА уважали за »своїх ворогів« — »українців на схід від Збруча«, »жидів«, »мельниківців«, УЦК, митрополита Шептицького, старше покоління на ЗУЗ і т. д. (стор. 155). Отже, маємо свідомо зфабриковану провокацію із лябораторії КҐБ-УБ.

Із змісту про організаційну структуру УПА можна зовсім певно ствердити, що Щесняк і Шота користувалися працею д-ра Петра Мірчука »УПА«, але джерела не подали. Тут також чимало безграмотних перекручень назв і прізвищ, ось хоч би тільки на одній 157-ій сторінці: II. ВО »Заграва« — »Заґрава«, II. ВО »Умань« — »Уршань«, командир »Загради« Сильвестер Затовканюк — »Затовка« (»Пташка«)...

Цілу 161-шу сторінку своїх »ребусів« Щесняк і Шота присвятили »бульбівцям«. Діяльність »бульбівців« вони змальовують найчорнішими фарбами, оскаржуючи їх за злочини проти жидів, поляків і... українців.

Про Тараса Бульбу-Боровця пишуть, що він »після вибуху німецько-совєтської війни добровільно вступив до організованого німцями поліційного батальйону в Сарнах«, видавав газету »Гайдамак« (?), але в 1942 році »відмовив німцям послуху«.

Професор Л. Шанковський подає, що »Тарас Бульба прибув на Волинь 1940 р., щоб організувати повстанський рух проти большевиків. У 1941 р., коли вибухла війна, от. Тарас Бульба організував військову формацію »Поліська Січ«, що провадила воєнні операції в районі м. Олевська на східньому Поліссі«[51].

Автор цих рядків не мириться ні з діяльністю, ні з поглядами Т. Бульби-Боровця, проте відкидає і викривлену варшавськими авторами інтерпретацію діяльности »бульбівців«.

(Далі буде)

51) »Історія Українського Війська«, видавець Іван Тиктор, Вінніпеґ, 1953, Канада: проф. Л. Шанковський: »УПА«, стор. 659.

АСКОЛЬД

ЗА ҐРАТАМИ

(З переживань українського націоналіста-революціонера, в'язня польської тюрми)

(II*)

БОРОТЬБА В ТЮРМІ ПРОТИ ТЕРОРУ

»Мученики, неповинно потерпівши, кричать до вас із гробів своїх, вимагають помсти за їхню кров і кличуть вас до оборони самих себе і своєї Батьківщини«.

Богдан Хмельницький (»Історія Русів«)

Кайдани вгризалися в кості. Кров'ю червоніли ланцюги. Поліцист побрязкував у кишені »гончим« ... Мене везли, немов собаку.

Години пливуть. Ніч. З авта до поїзду, з поїзду до авта. Та ось і мета — Льва-город. А далі? — Бриґідки!

Напередодні Листопада ... »Ви, що по тюрмах, ви, що за новий, соборний Листопад сюди попали, тямте, що біля брами цієї казарми падали трупом українські воїни. Міцно стискаючи в руках кріс, душу за Україну давали. Пам'ятайте, що тоді на Кия і Льва городах маяли синьо-жовті прапори, що їх силою зняли окупанти. Чи тямите, що ті прапори маємо і мусимо підняти ми, хочемо й можемо тільки ми, українські націоналісти-революціонери«, — читав я рік пізніше в нашому тюремному органі »Непоборні«, у присвяченій 1-му листопадові статті.

Мене розкували. Обтираю хусткою кров, що сціпеніла на руках. Поволі розтираю сині пруги, але без успіху. Жду, аж запровадять до келії і тоді змию кров.

Бачу якогось в'язня, мабуть, його також звідкілясь привезли. Хочу спитати, чи він націоналіст. Неможливо. З трудом підношу руку на знак привіту. Крик поліцистів. Мене забрали до іншої кімнати.

Списали »ґенералії« і зареєстрували ...

Я знову на коридорі. Куди він провадить? Читаю: »VIII оддзял«. Отже, я в карцері. Карцерні приміщення навмисне звали »відділом«, мовляв, таж ви »на відділі«, а не в карцері. »Так же й написано«, — казав прокурор.

Нема нічого — ні тапчана, ні сінника, тільки долівка-бетон. Гримаю об двері. Завели мене до »маґазину«: кажуть узяти собі кілька дощок (замість ліжка-тапчана), але я навмисне починаю голосно сваритися з ключником, бо напроти на дверях камери бачу напис: »Стисла ізо-

*) Див. першу частину, надруковану в 7-8 кн. »В. Ш.« за 1974 р.

ляція«. Отже, там хтось із наших! Мабуть, спить... Та ні! Чую, хтось рухається за дверима. Наближаюся до них. Постійно сперечаюся з ключником, що дощок не візьму, хочу сінника, заговорюю його. Кажу, що я (і голосно подаю своє прізвище) вже не раз тут сидів і знаю місцеві порядки. І друг з »ізоляції« почув моє прізвище. Кидаю слово: »Мовчу« — і далі домагаюся від ключника сінника. — »Тут Б...«, — долинуло до моїх вух. Тоді я взяв дошки і вернувся до карцеру.

Другого дня мене запровадили до »лазні«, забрали моє цивільне убрання і дали тюремне. Ми, українські націоналісти — політичні в'язні, боремося проти цього, не хочемо тюремного одягу, бо це один із засобів зрівнювати нас із звичайними »посполитими« в'язнями, з різними злодіями, бандитами й обманцями...

Тюремного одягу я не взяв, а мого не віддали. Сиджу голий. У камері зимно. Адже вже кінець жовтня. Тоді на мене силою надягнули тюремний »мундир«. Заявляю, що силою нічого не осягнуть, бо я знову скину його зі себе. Тоді мене викликали чомусь до судді і в'язничний старшина обіцяє повернути мені мій одяг, як тільки його здезинфікують, бо в тюрмі — воші. Суддя підтверджує його обіцянку.

Ось і конфронтація. Як звичайно, заперечую. Від мене вимагають свідків на підтвердження моєї протилежної тези, а я відповідаю, що подам їх аж наприкінці слідства. (До речі, жодних свідків не маю, але іншого виходу з цієї ситуації не бачу).

Я ізольований. Дні пливуть монотонно, безбарвно. Конфронтація — і до камери. І знову конфронтація, і знову... до камери. Від ранку до вечора чотири кроки сюди, три туди. Книжок і газет уже довго не бачив, з дому жодної вістки. Там напевно навіть не знають, чи ще живу, де я, що зі мною...

Пробую пов'язатись із в'язнями сусідніх камер. Стукаю то в одну, то в другу стіну. Відповіді нема, всюди тиша. Тільки увечорі собаки, що їх приводять під мої двері, будять мене зі сну... Ось хтось гримає об двері, — пробуджуюсь, але до камери ніхто не входить. Це »сторож« так пильнує, щоб я і вночі не спав спокійно...

1-го листопада. До моєї кімнати, крізь щілинку в дверях, упала якась »билинка«... Дивлюсь — синьо-жовта стрічка. Яка радість, я висмикнув із штанів кілька ниток і прикріпив ними (ні голки, ні шпильки нема) стрічку на своїх грудях. Входить стражник, побачив стрічку і хоче її зірвати. Вже націлився рукою, — не даю, захищаю її... Почалося борсання, тоді я сам зірвав стрічку й сховав до уст... Розлючений стражник пішов, а я знову причепив її на своїх грудях і носив аж до вечора.

— Що, на весілля вибрався? Пан, молодий? Чи дружба? — глузували з мене як дикуни.

А дні пливли. Довгі ночі, понурі й глухі. »І знову не принесла мені пошта нічого...« Не знаю, що діється на світі, тільки інколи від по-

слугача почую, що десь там сидять інші, когось там б'ють, когось забрали... І тут спокою не дають — суддя, »шпики«, конфронтації, допити...

Одного дня біля вікна моєї камери якийсь шепіт, прикладаю вухо до нього і чую: »Націоналісти готуються до голодівки. Їх жахливо мордують під час допитів, у судовій тюрмі мліють від виснаження і побоїв... По карцерах їх тримають закутими в кайданах, на бетонній долівці з водою... пекло«.

Невже, голодівка? А може це вістка не від наших, може провокація »шпиків«? А коли справді від наших, то коли початок голодівки? — нічого не знаю...

Надвечір хтось кинув до моєї камери записку від Проводу українських політичних в'язнів. У ній реченець голодівки й інструкції, щоб в усіх справах, зв'язаних із голодівкою і її причинами, відсилати тюремну адміністрацію до нашого представника-»старости«, який буде вести переговори з »начальством« від нас усіх. Записка-доручення — для всіх націоналістів.

В тодішніх умовах я вважав голодівку за недоцільний засіб боротьби, бо вона жахливо знищувала фізично наших людей. Голодівкою в'язні нічого не осягали. Примушена йти на поступки тюремна адміністрація обіцяла здійснити вимоги політв'язнів, але потім обіцянки не сповняла, а виснажені першою голодівкою в'язні не могли вже запротестувати другою. Голодівку можна застосувати найбільш два рази на рік, а в теперішніх харчевих і загальних тюремних умовах не більше, як раз на рік, бо вона перетворюється на засіб самознищення. Треба придумати інші методи боротьби з ворогом, бо це вже не доба гуманности, до якої колись ще можна було апелювати. Тепер окупант став хижим звірюкою. Він рафінований, хитрий, підступний. Звір нападає одверто спереду, а він — підступом, обманом і брехнею. Та не зважаючи на такі мої думки, для мене наказ був наказом. Завтра починаю голодівку...

Вранці під час снідання я заявив відділовому, що відмовляюся від їжі й припиню голодівку аж тоді, коли наш »староста« усно її відкличе. Він подасть тюремній адміністрації причини голодівки і наші вимоги.

Тут треба згадати, що кілька місяців перед тим наші політв'язні вже були проголосили голодівку, але тодішній начальник тюрми, що мав на сумлінні якісь господарські »недотягнення«, побоявся розголосу й пішов на поступки в'язням, тому вже на другий день голодівку припинено. Тепер був новий начальник тюрми, що прибув із Польщі.

Я почав голодівку, прийшов дижурний »пшодовнік« і питає, чому голодую. Потім прийшов і аспірант, але я відіслав їх обидвох до нашого »старости«. До речі, я й не знав тоді, хто був нашим »старостою«, бо в одержаному повідомленні його прізвища не подано. На запитання,

як він називається, я відповів, що він сам до них зголоситься. — »Вам тут задобре! Захотілося ще й голодівки!« — погрозливо вигукнули і вийшли з камери.

Минають день, другий, третій. »Хатраки« шукають, чи я не заховав десь хліба або кусників цукру, одержаних від когось на час голодівки. Але не знайшли, бо я нічого й не мав.

Голод все більше дається взнаки. »Менажку« (посуд на їжу) я викинув з камери на коридор. Пусто, глухо й моторошно...

Минають четверта й п'ята доба. Приходять »пшодовнік« і аспірант (садист), брешуть, що голодівка вже припинена, мовляв, всі націоналісти їдять, тільки я один голодую. Вони знають, що я ізольований і перевірити не можу. Відповідаю, що нехай наш »староста« сам повідомить мене про припинення голодівки; вдаю, що знаю, хто він.

Вночі мені сняться Свят-Вечір, Великдень та різні... страви. Організм домагається свого проти моєї волі.

Шостої доби я вже поклався, бо ходити не міг. Гарячка і моя давня хвороба... Мені сниться навіть в'язничний хліб і сіра кава чи »денбувка« (найбільш осоружна в'язнична їжа).

Сьомого дня до мене прийшов асистент начальника тюрми і запитав, чи буду добровільно їсти. Відповідаю, ні! Він вилаявся, скинув мене на землю і наказав стражникові стерегти, щоб я знову не поклався на тапчан. З великим трудом підводжуся із землі й сідаю на лавку. В голові шум, світ коливається, немов валиться, а голод ще сильніше корчить кишки.

Тюремна адміністрація вирішила не поступитися вимогам в'язнів і всіма засобами довести їх до заломання. Мене забрали до тюремного шпиталю, яким завідувала тоді фельдшерка. Вона подала мені склянку молока, але я відмовився від нього. »Богатер! Налити його силою!« — закричав начальник тюрми, що також був присутнім.

На мене кинулись стражники, силою посадили на крісло. Один сів на мої коліна, другий схопив мене за руки, третій підніс мою голову догори, а двох інших допомагали, всією силою придушували моє знеможене тіло. »Отвожиць писк!« — я ще міцніше зімкнув уста, тоді один із них натиснув мені на бороду і залізними щипцями розімкнув стиснені мої зуби. До моїх уст вкинули залізну галку, щоб я не перекусив гумової рурки, вкладеної до кормового проводу. Дихати не можу, душуся, пручаюся, але даремно...

Нарешті скінчили наливати мене молоком і підвели на ноги. Я впав і втратив притомність, очуняв аж у камері. У шлунку, в грудях, у горлі — нестерпні болі, від яких мене заливає піт. »Покладу пальці до уст і верну все, що в мене вляли, хай знають, що даремно кормити мене силою«, — але всі мої намагання були безуспішними, шлунок не звертав ні краплини. З безсилля я упав на тапчан.

Відчинились двері, увійшов аспірант, що ввесь час приглядався крізь »візитирку«, що я роблю. — »Шкода труду, бендзеш ядл!« — злобно вигукнув і пішов.

На другий день це саме — несуть—ведуть і приносять—приводять, але »кормлення« вже відбувається не у шпиталі (не хочуть, щоб інші в'язні бачили, як мене ведуть), а на коридорі, в дижурці відділового. Чую нестерпний біль у грудях, невже під час »кормлення«, коли пручаюся, вони ллють молоко до... легенів?

Дев'ятий день, я вже цілком виснажений, але добровільно не приймаю їжі й мене далі »кормлять« силою. В камері лежу непорушно, заплющую очі й думаю: Що роблять з іншими, чи витримають усі? Скільки нас помре?

На десятий день під двері моєї камери прислали українця-послугача, він каже, що голодівка вже закінчена, радить, щоб і я почав їсти. Не вірю, догадуюсь, що мене хочуть обдурити, адже наш »староста«, себто провідник наших політв'язнів у тюрмі, у наказі писав, що сам відкличе голодівку.

Хоч фізично я цілком вичерпаний, навіть не можу підвестися з тапчана, проте морально почуваю себе добре. Все ж не дають мені спокою тривожні думки: Чи виграємо наше змагання з тюремною адміністрацією? Краще не жити, ніж бачити нашу поразку після таких зусиль! Чи видержать усі наші друзі? Послугачі говорять, що деякі з них, мовляв, ломляться, приймають їжу. Це важка, дуже важка боротьба, кожен мусить свідомо рішатися навіть на смерть, і то повільну, в тюремних мурах...

Вже десять днів триває голодівка, лежу виснажений фізично, в гарячці. Організм стихійно домагається корму і треба силою волі переборювати нестримний гін природи.

Прийшли стражники й забрали мене »кормити«. Знову силою вклали мені в уста залізну галку. Міцно тримають, щоб я не пручався, і вливають у мій організм молоко... Я знову втратив притомність і очуняв аж у камері, на долівці.

Прийшов аспірант в'язничної сторожі й переконує мене, щоб я перервав голодівку. Відповідаю йому коротко: »Голодівку перерву хіба тоді, коли винесете мене звідси мертвим«. Він осатанів, стягнув із мене покривало і залишив мене в холодній камері тільки в тюремній білизні... Аж увечері мені принесли старий, подертий коц.

Мене морозить. Гарячка... З великим трудом я заліз у подертий сінник, у трухляву, перегнилу солому, і накрився дірявим коцом... Не тільки холод, а й голод не дає мені спокою...

Починаючи голодівку, я був певний, що фізично її не видержу, тому рішившись на неї — був одночасно готовий і на смерть. Тепер мусів боротися сам із собою, бо гін до збереження життя ставав усе сильнішим, мірою того, як зростала небезпека його втрати. Тож треба було постійно боротися і перемагати його, бо над *гоном життя стояла честь!* Я не сподівався практичних успіхів голодівки, бо був певний, що тюремна адміністрація не виконає жодних обіцянок, знавши добре, що виснажені в'язні вже не будуть спроможні вдруге повторити голо-

дівки. Тому думав про те, як знайти інші, нові методи боротьби з ворогом, більш дошкульні йому і більш успішні для нас. Але голодував, бо наказ нашого провідника в тюрмі — був для мене безумовним.

Ясна зимова ніч. Проміння місячного сяйва вдирається крізь тюремне віконце до моєї камери й немов завмирає на протилежній стіні. Під вікном, на замерзлій землі, чути скрипіт чобіт вартового. Відчуваю все сильнішу тугу за волею, яка могутньо, стихійно огортає мою душу...

Одинадцятий день голодівки... Я й далі не знаю, чи переможемо тюремну адміністрацію, чи поступиться вона домаганню в'язнів? А коли й пообіцяє, чи виконає обіцянку? А найголовніше, чи видержать оцей змаг усі наші друзі? Не знаю, що з нашими в'язнями в інших відділах, що також голодують. Чи всі ще живі? Що думають про нашу голодівку »на світі«, що роблять, чи протестують? Такі питання-думки роєм обсіли мою голову, не давали спокою, бо відповіді на них я не міг знайти.

Лежу непорушно в полоні тривожних думок, чекаю, що ось-ось знову прийдуть тюремні посіпаки »кормити« мене силою, щоб »не здох передчасно«...

На коридорі гомоном відбиваються чиїсь кроки, наближаються до дверей моєї камери. Ось двері відчинилися і, мов грім з ясного неба, в мою істоту вдарили чиїсь слова, наказові, по-українськи:

— Друже, голодівка перервана!

З трудом підношуся і здивовано дивлюсь на поріг камери...

— Він не вірить, — чую голос аспіранта.

— Це правда, друже, не пізнаєш мене? Я — Р.*

Так, я пізнав його і з моїх уст виривається розпачливе питання:

— А чи виграли ми?

Замість відповіді, я почув раптовий грюкіт зачинених дверей... Наш »староста«-провідник відійшов, йому не дали змоги відповісти на моє питання. І я знову залишився сам із тривожними думками.

Отже, голодівка закінчилася... Але як, чим, чи ми зберегли нашу гідність? Чи виграли змагання з тюремною адміністрацією? А може, друзі заломилися? Хто дасть мені відповідь? Як із такими сумнівами знову вертатися до життя?

Принесли молоко, я випив його з великим трудом і цього дня вже більше нічого не дістав. На другий день мені дали звичайну тюремну їжу, призначену для всіх в'язнів. Їсти не міг, бо після довгої голодівки шлунок був такий виснажений, що випивши тюремний »борщ« — я дістав нестерпні болі. Завдяки наполегливим заходам, мої друзі почали одержувати зі »світу« сухарі й молоко, необхідні по виснажливій голодівці. Але я нічого не дістав, тюремна адміністрація на розшуки за мною відповіла, що мене в тюрмі нема. Мого листа також не пустили у »світ« і я залишився на тюремних харчах. На сніданок одержував »мішанку« з ячменю, житнього ґрису, картоплі і »буру« каву,

*) Іван Равлик, — прим. Редакції.

т. зв. жур; на обід — »борщ« із гнилих буряків і картоплю або горох, т. зв. дубівку; на вечерю — картопляну зупу або знову »дубівку«.

Через два дні після закінчення голодівки мене повели на конфронтацію до слідчого судді. Силою волі, опановуючи слабість і виснаженість організму, я ледве зайшов до його кабінету. »Ти вже досить відпочивав, аж цілих 11 днів, а тепер до праці«, — злорадів суддя. Я непомітно сперся на крісло, щоб не впасти, і дивився на Н., з яким мав конфронтацію. Дивився йому прямо у вічі, підсміхаючись. І Н. заперечив свої раніші зізнання, заявивши, що не знає мене, не може розпізнати. Суддя почав денервуватися, наказав мені відвернутися від Н., бо я, мовляв, йому »суґерую« ... Ще раз запитав його, чи він пізнає мене, але одержав таку саму відповідь. Розлючений суддя звернувся до мене: »Ти знаєш його, кажи!« — і показав на Н. — »Ні, ніколи не знав і не знаю!«— »До камери, ми ще поговоримо!« — наказав суддя і мене забрали.

По дорозі до камери я випадково зустрів друга Б. Привітавшись сердешно, я побажав йому витривалости й успіху на слідстві. Він почорнів, як земля, від голодівки, але тримався мужньо, як людина свідома своєї гідности. Нас розлучили вартові. »Слава!« — кидаю йому на прощання. »Слава!« — відповів Б. і ми розійшлися.

І знову одноманітно пливли сірі тюремні дні, з численними конфронтаціями з поліційними аґентами. Я рішуче заперечував все: »Не знаю, не був, не бачив, все брехня«. Суддя настирливо вимагав від мене »зізнання про ОУН«, а я придержувався своєї незмінної тактики.

Нарешті, одного дня по полудні, мене викликали з камери, казали забрати свої речі й запровадили до слідчого відділу. Тут я опинився у загальній камері. Фізично був таким жахливо виснаженим, що виглядав, як тінь, адже мій друг Б. розпізнав мене тільки по голосі. До того ж в ізоляторі-камері зимно і моєму життю справді загрожувала велика небезпека. Мої »опікуни«, побачивши, що не зломлять мене, видно вирішили ще продовжити моє життя, тому й перевели до загальної камери.

Я радів, що нарешті опинився у спільній камері, бо тут була нагода під час »проходу« побачити когось із наших в'язнів, перекинутися кількома словами з ними і дати знати про себе іншим. Нова моя камера напроти тюремної каплиці, дуже темна, найгірша з усіх, бо над тюремною кухнею, звідки до неї діставалися кухонні випари. Але я був задоволений навіть такою зміною, бо сподівався, що попав між своїх. Увійшовши до нового »помешкання«, я привітав присутніх тут в'язнів націоналістичним »Слава!« — »Слава!« — відповів сільський хлопчина-в'язень, який — як згодом виявилося — був у цій камері одиноким націоналістом, решта — злодії і комуністи. Я сердечно привітався з ним, хоч ніколи його не знав, але нас єднала спільна ідея. Від нього довідався, що він із своїм батьком сидить тут уже вдруге. Батько десь на іншому поверсі й він не знає, що з ним діється. Я

обіцяв допомогти йому порозумітися з батьком, як тільки зорієнтуюся в нових обставинах.

На другий день в'язні нашої камери мали »прохід« разом із в'язнями іншої камери, в якій чекав на касаційну розправу один із наших друзів, засуджений на кару смерти. Зустрівшись із ним, мене охопило велике зворушення: ось сьогодні ми ще йдемо разом, а за кілька днів його можуть повісити. Він поводився мужньо, у тюремному одязі, виснажений, але спокійний. Його очі блищали якимсь неземним огнем. На суді мовчав, нікого не зрадив, нічого не сказав, хоч знав, що його чекає жорстокий присуд — смерть. Я не хотів потішати його пустими фразами чи надією на уласкавлення під час перегляду його справи касаційним судом, тому ми говорили про велич нашої ідеї і про перспективи нашої непереможної боротьби. Він заявив, що кожного дня його викликають аґенти, обіцяють йому уласкавлення президента, якщо він зрадить їм таємниці Організації і видасть своїх друзів. Але його відповідь завжди була однакова: краще загинути ніж зрадити!

Говорив щиро й сердешно, хоч його обличчя було кам'яно-спокійним. Прощаючись, я запевнив його, що ми всі своїми думками і серцем завжди будемо з ним, зокрема в останні хвилини його життя, а пам'ять про нього вічно житиме в серцях українського народу. Ми міцно стиснули один одному руку. Глянувши мені у вічі, він усміхнувся з гідністю правдивого героя і ми розійшлися до своїх камер.

Через два дні я знову зустрівся з ним на »проході«. Він сказав мені, що аґенти далі не дають йому спокою, намовляють, щоб склав зізнання, чим урятує своє життя, але він ще раз рішуче й остаточно відмовився... Міцним потиском його руки я мовчки висловив йому щиру подяку й глибоку пошану від себе і всіх друзів за те, що він не сплямив ні своєї, ні нашої чести. Це була наша остання зустріч, бо наступного дня мене перевели до іншої камери, щоб унеможливити нам дальші зустрічі й розмови.

До моєї нової камери привели також друга Н. і тепер почалось зовсім інакше моє тюремне життя: я був між своїми. Але ще багато наших друзів сиділи в карцерах, ізольовані від інших, де з ними жорстоко розправлялися поліція і тюремні стражники. Треба було шукати способів успішної протидії сваволі й насильству тюремної влади. Голодівка мало помогла, всі обіцянки тюремної адміністрації поліпшити умовини в'язнів, згідно з домаганням нашого »старости« під час голодівки, виявилися обманом. Нас хотіли зломати морально, знаючи, що другої голодівки ми вже не спроможні повторити після повного фізичного виснаження. Тому треба було шукати нових метод боротьби, таких, якими можна б шахувати адміністрацію без особливої шкоди для нашого життя і здоров'я.

Близько моєї камери сидів наш новий провідник сл. п. Володимир Нидза — людина високої моралі й кристального характеру. Згадую його з глибокою пошаною не тому, що »про мертвих говоримо тільки добре«, а тому, що ще за його життя я так само думав про нього і без

вагання підпорядковувався всім його наказам. Я написав оцінку голодівки і вислав йому до апробати, а він покликав мене до проводу політв'язнів-націоналістів і доручив провести слідство в справі тих, які заломилися під час голодівки. Наш суд суворо покарав усіх »штрайколомів«, позбавивши їх на довший час членських прав в Організації або наклавши на них дисциплінарні голодівки. Вони були зобов'язані демонстративно відмовлятися від їжі, підкреслюючи таким способом тюремній адміністрації, що в нас існує дисципліна і повна солідарність.

Моїй оцінці голодівки не щастило і я писав її аж три рази на цигаркових папірцях. Один з таких примірників моєї оцінки попав у руки адміністрації під час передавання з камери в камеру. Інший малощо не попав у руки стражників під час писання, але я в останню мить вспів знищити його і стражники відійшли з нічим. Коли за кілька днів вони переловили переписаний примірник моєї оцінки, то зробили мені »рапорт«, як здогадному авторові, але доказу не мали і я уникнув кари — карцеру.

Тим часом відносини між адміністрацією і в'язнями далі загострювались. В'язнів били, поліція »урядувала« в тюрмі так, як сама хотіла. Умови життя в'язнів ставали незносними. Адміністрація заявила нашому »старості« (провідникові), що не буде вести з ним жодних переговорів.

Одного дня під нашою камерою розлягся крик — били одного з наших друзів. Я кинувся до дверей і з усієї сили почав кричати: »Не бий! Не бий!« Мене підтримали в'язні з моєї камери, а за хвилину з усіх камер залунав голосний крик-протест: »Не бий! Не бий!« До нашої камери увірвалися стражники і мене забрали. Аспірант-садист поставив мені питання, хто перший почав кричати? — »Я почав«, — відповідаю коротко. Він здивувався, що я добровільно признався і далі питав: »Чому?« — »Тому, що коли катують безборонних людей — не можу мовчати!« Він почав грозити мені карцером і кайданами, а я відповів, що в карцері вже був і кайданами мене не залякає.

Нас усіх забрали до холодної камери, розібрали з усього (надворі — люта зима) і голих поставили біля вікон нібито для проведення »ревізії«. В тій же камері, також голого, катували до непритомности д-ра О. — били ланцюгами і ключами, а коли зімлів — обляли водою, знову били, а потім кинули до темниці на бетон.

Після »ревізії«, нас відпустили до камери. А в карцерах сиділи вже інші друзі — у холоді й голоді, без плащів і накриття. За одне українське слово клали »спати« на тверду й холодну долівку. Але ми рішуче відмовилися говорити з тюремною владою по-польськи. »Шпіцрутена« (биття прутами-лозою) аспіранта-садиста, катування в'язнів стражниками, кайдани на ногах і карцери — стали »хлібом щоденним« політв'язнів-націоналістів.

(Далі буде)

ІЗ СКАРБНИЦІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

ФРАНЧЕСКО ПЕТРАРКА В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

Торік минуло шістсот років із дня смерти Франческо Петрарки, великого італійського лірика, чия творчість визначила на кілька століть шляхи розвитку европейської поезії.

Та, на жаль, це не стосується до поезії української. Один наш журналіст, почувши, що я перекладаю Петрарку, сконстатував коротко й виразно ... Але того, що він сказав, я тут повторити не можу. Ставлення нашого загалу до Петрарки можна передати формулою: »Шістсот років прожили без Петрарки — і ще стільки житимемо!«.

Річ у тому, що українська поезія довгий час розвивалася по лінії, яку можна назвати »антипетрарківською«. На добу чінквеченто припадає розквіт італійського петраркізму, і тоді ж виникає реакція на петраркізм — бурлескна поезія Франческо Берні. Від цього »другого Франческо« можна простежити такий шлях:
Берні — Скаррон — Блюмауер — Осіпов — Котляревський ...

Окремі, досить тоненькі, ниточки в'яжуть Шевченка з такими італійськими поетами, як Данте Аліґ'єрі й Торквато Тассо, але коли мова про Петрарку, то таких ниточок ми, мабуть, і не знайдемо (можна говорити хіба що про певні паралелі в творчості обидвох поетів, проте і їх буде також значно менше, ніж, скажімо, між Шевченком і Лі Бо).

Перший переспів славетного шістдесят першого сонета Петрарки знаходимо в Панька Куліша, та на цьому наш »петраркізм« знову надовго переривається. Так, Франко перекладав і Данте, і поетів »нового солодкого стилю«, але ніколи, скільки мені відомо, не брався за Петрарку.

Володимир Самійленко переклав дещо з »Божественної Комедії«, один фраґмент переклала Леся Українка, на початку нашого століття українські поети перекладають Джáкомо Леопарді та Аду Неґрі, у двадцятих роках виходить навіть окрема збірка Ади Неґрі в перекладах Надії Хмарки, Драй-Хмара починає повний переклад »Божественної Комедії«, над яким також працює Карманський. Як ми пригадуємо, переклад Драй-Хмари забрали енкаведисти і, очевидно, знищили, а здійснений Карманським переклад »Пекла« вийшов після війни в переробці Максима Рильського. Згодом вийшли також »Віта Нова« в колективному перекладі та дві дальші частини »Божественної Комедії« в перекладі Дроб'язка. А недавно побачив світ збірник, присвячений мистецькій і поетичній творчості Мікель-Анджельо.

Супроти всього цього ми донедавна мали з Петрарки лиш два сонети в перекладі Миколи Зерова та сім сонетів у перекладі Михайла Ореста.

Мені скажуть: але ж іще 1841 року з'явився переклад Марти Писаревської. Проф. Юрій Бойко вважає навіть, що цей переклад, разом із »Рибалкою« Гулака-Артемовського, настрашив Вісаріона Белінського і спричинив його українофобію.

Та річ у тому, що насправді жодного *»Перекладу«* Марти Писаревської не існує.

Це звичайна містифікація: адже немає жодного оригіналу, котрому б, бодай якоюсь мірою, відповідав згаданий твір Марти Писаревської. Щоб не бути голослівним, подаємо цей твір:

Петраркина пісня
З італійської

Не можна нам прожити вмісті:
Прощай, коханочко моя!
Нехай без тебе в'яну я,
Як по морозу жовкнуть листя.

Дурниці на зорі уранці,
Дурниці я сюди прийшов:
Тебе вже тута не знайшов;
Так побреду ж лягти на лавці!

Ні, все я тут перецілую!
Ох, може, кущик як-небудь
Схилився їй на білу грудь,
Якою мучусь і горюю.

Коли б я знав, де ти ступила,
Де ніженька була твоя:
І небо зґвалтував би я,
Щоб там була моя могила.

А якби ти ще слізоньками
Скропила мій сирітський гріб,
Тоді б уже мій дух, тоді б
Заликував під небесами.

Тут і розмір (чотиристопний ямб), і строфа (катрени), і димінутиви (слізоньки, ніженька...), і звернення »коханочко моя«, і намір »зґвалтувати небо«... — нічого цього й не снилося Петрарці.

В »Українській Радянській Енциклопедії« серед наших перекладачів Петрарки згадано ім'я »І. Стешенко«. Стешенкових перекладів знайти мені не пощастило, і я не знаю навіть, чи мова йде про Івана Стешенка, чи про його дочку Ірину (друге припущення більш правдоподібне).

Український парнасизм, найповніше втілений у творчості п'ятірного ґрона київських неоклясиків, увібравши в себе найвищі здобутки світового письменства, певною мірою сприйняв і спадщину Франческо Петрарки:

І нам були однаково близькі
Фет і Бодлер, і Леся, і Петрарка...

— писав Юрій Клен.

Перший український оригінальний твір Юрія Клена (тоді ще Освальда Бурґгардта), сонет »Сковорода«, мабуть, не меншою мірою петраркістський, ніж сковородинський. Сонет Рильського »Діана« (»Заснув Ендіміон на місячній поляні...«) безпосередньо перегукується із однією секстиною Петрарки (яку, до речі, я включив до збірки своїх перекладів); а в Михайла Ореста сонет »Не видно берега у сивій млі« — належить до найчистіших зразків петраркістської лірики. Та що найбільше в'яже наших парнасистів із Петраркою — це культ сонета, що його Хосе Асунсіон Сільва назвав колись королем строф.

У зв'язку з наближенням шестисотих роковин смерти Петрарки у т. зв. радянській Україні не тільки не видали окремої збірки його поезій, а навіть і не заплянували (плянують там, як відомо, удвічі більше, ніж видають: плянували Підмогильного, Свідзінського, Ліну Костенко...). Проте в петрарківські дні в журналах і газетах там з'явилося кільканадцять перекладів із Петрарки.

Переклади в поневоленій Україні робляться за таким рецептом: береться російський переклад і перелицьовується на українську мову. Метода стара, випробувана. Так, до речі, іще за Гетьманщини, потрапив до нас Торквато Тассо: в переробці з польського перекладу. Отже, маємо щодо цього *традицію*...

Знову ж, щоб не бути голослівним, подаю зразок:

112-ий сонет Петрарки. Російський переклад Ефроса:

Мне хочется тебе, Сенуччо мой,
Сказать о том, какую жизнь веду я.
Я тот, что был: любя, томясь, тоскуя,
Горю Лаурой, верен ей одной.

А це, пробачте, український переклад:

Хотів би я тобі, Сенуччо мій,
Сказать про те, як життя марную:
Я той, що й був: люблю, горю, сумую,
Люблю Лауру, вірний їй одній.

А далі ще ліпше: — ще плазувальніше й низькопоклонніше перед старшобратним перекладом:

Вот лик ее, то гордый, то простой...

та —

Ось лик її, то гордий, то простий...

»Лик« у даному контексті підказує думку: »лик — і проковтнув!«, а дивовижна форма Лаýра з наголосом на »у« виникла через те, що Пушкін не знав італійської мови і поставив наголос не там, де слід. Та, до речі, в оригіналі про жодну »вірність Лаурі« й не мовиться, бо й самого імени цього в сто дванадцятому сонеті не знайдемо, а є лише »l'aura« — легіт...

Як не прикро, але російський переклад впрост тяжить над нашим: 1) часто саме він підказує перекладачеві, який матеріял брати для перекладу, 2) навіть добрий український перекладач, шукаючи певної розв'язки, певного рішення в процесі перекладання, пригадує російський переклад і повторює те рішення, що застосував його російський колеґа, 3) таке повторення може бути наслідком криптамнезії, а це, мабуть, найгірше: свідомих вад легше позбутися, ніж підсвідомих.

Все це стосується — хоч як прикро сказати — і до таких наших висококваліфікованих перекладачів, як Михайло Орест та Дмитро Паламарчук: у них, в обидвох, у перекладі 61-го петрарчиного сонета знаходимо матеріял не з Петрарки, а з російського перекладу Вячеслава Іванова.

А наш загальновизнаний найліпший перекладач Максим Рильський, у датованому першим квітнем 1941 року листі до Корнія Чуковського (лист опубліковано в московській »Літературній газеті« з 26 березня 1975 р., цитую в українському перекладі) признається, не без іронії, як він перекладав Шекспіра:

»Англійської мови я майже не знаю (...) Довелося застосовувати спосіб старигана Жуковського: зроблено для мене скільки можливо точний, ідеально-коструватий інтерлінеарій з примітками, *узято кілька російських перекладів* (підкреслення моє, — І. К.), (українського перекладу П. Куліша, який переклав свого часу майже всього Шекспіра, я не брав), покладено на стіл англійський текст... і все. З таким арсеналом я й виконав свою працю«.

На жаль, це не першоквітневий жарт, а гірка правда.

Працюючи над перекладами з Петрарки, я мав на меті не лише ввести українського читача в поетичний світ одного з найбільших ліриків, що їх знає історія літератури, а також звільнити і унезалежнити українське перекладництво від російського.

Франческо ПЕТРАРКА

КАНЦОНЬЄРЕ

Вибране

З італійської мови переклав
Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

(3)

291. Сонет

Коли на небі бачу я Аврору
З чолом із рож, волоссям золотим,
Стаю нараз знеможено-блідим,
»Десь Лавра там!« — мій шепіт лине вгору.

Ти щасний, о Тітоне! В певну пору
Твій найдорожчий скарб стає твоїм.
А лавр солодкий? Що чинити з ним?
Лиш смерть моя його відкриє зору.

Прощання ваші не такі гіркі,
Бож уночі вертається кохана,
І їй не прикра сивина твоя.

Мені ж і ніч сумна, і днина тьмяна:
Та, що забрала всі мої думки,
Покинула мені саме ім'я.

292. Сонет

Ті очі, що я палко славив їх,
Ступня й рука, і передпліччя й лиця,
В мені самім що провели границю
І відрізнили від людей усіх,

Тих кучерів лискучість золотих,
Усмішки янгольської блискавиця,
Від чого раєм звати світ годиться, —
Вже тільки прах без почуттів живих.

А я живу між болів і жалів,
Без світича, який я так любив,
З неснащеною лоддю, під грозою.

Кінця доходить мій любовний спів,
Засохла жила метко-жвавих слів,
І моя цитра вибухла сльозою.

293. Сонет

Якби я знав, що рими стануть милі,
Коли у них зідхання прозвучить,
Ці рими б я робив заздалегідь
Числом рясніші, рідкісніші в стилі.

Про кого тільки й думав я щомить,
Для кого промовляв я — та в могилі.
Немає терпуга — переточить
Важкі слова на ніжно-яснокрилі.

Були тоді усі мої старання
Лише на те, щоб серце від страждання
Звільнити якось, — не здобути світ.

Не прагнув слави плач мій сумовитий,
Запрагнув би — та кличе гордовита
Мене, німого, за собою вслід.

294. Сонет

Колись жила висока й гарна пані
У мене в серці вбогім і низькім;
Привів на небо її крок останній,
А я не смертним став, а неживим; —

Відібрано в душі скарби кохані,
Розставсь Амор зі світочем своїм,
Зі співчуття розбити б камінь їм,
Та описать їх біль ніхто не в стані:

Хай плачуть усередині, в ушах
Хай ні в чиїх той плач не віддається, —
Мені ж зідхати тільки зостається.

Направду бо ми — лише тінь і прах,
Направду прагнення — сліпі й захланні,
Направду всі надії є оманні.

300. Сонет

Як заздрю я тобі, о земле хтива,
Що обіймаєш ту, яка мені
Давала відпочинок від борні, —
І рис її краса — твоя пожива.

Як заздрю небові, яке жадливо
Замкнуло і тримає в вишині
Дух, що покинув члени чарівні
І зрідка відкривається, мов диво.

Я заздрю душам, що для них відрадне,
Святе й солодке товариство є,
Якого завжди я шукав охоче.

І смерті заздрю я, твердій, нещадній,
Що, загасивши в ній життя моє,
Безмовно увійшла в прекрасні очі...

311. Сонет

Той соловей, який так ніжно плаче
За дітьми чи за по́другою, з болю
Солодкий спів звіряє небу й полю
В мелодії тужливій і тремтячій,

Тут, біля мене, він всю ніч неначе
Нагадує мою жорстоку долю:
Не знав бо я, що смерти зла сваволя
І на богинь чатує нетерпляче.

Обманюються часто й найпевніші!
Два гарних світла, що від сонць ясніші, —
Хто б думав! — стали темною землею.

І вже збагнув я лютий вирок долі:
Це пам'ятати, плачучи за нею,
Що радощі не вічні в цій юдолі.

312. Сонет

Ні рух плянет у небесах над нами,
Ні в тихім морі смолені човни,
Ні збройні лицарі, що мчать полями,
Ні ліс, прудкої повний дичини,

Ні довгожданна свіжість новини,
Ні повість про закоханих без тями,
Ні край джерел, де зелень глушини,
З піснями на устах шляхетні дами, —

З того нічому серце вже не радо, —
Адже його забрала з цього світу
Та, що була очей моїх свічадо.

Так над життям тяжить журба моя,
Що кличу смерть, бо прагну ту узріти,
Що краще був не зрів ніколи б я.

327. Сонет

Духмяний легіт, тінь і прохолоду,
Що лавр дає солодкий в повнім цвіті,
І світло, і спочинок у негоду —
Забрала та, що візьме все на світі.

Мов сонце, що затьмилося в зеніті,
Погашено в мені цю світлу вроду,
Думки любовні тьмою оповиті:
Лиш Смерть од Смерти дасть мені свободу.

Недовгим сном ти спала, гарна Пані,
Прокинувшись між духів, недоклична,
Вернулась до Творця душа блаженна.

Якщо мені ці вірші на́щось дані,
Хай, для шляхетних розумів священна,
Твого ім'я тут буде пам'ять вічна . . .

333. Сонет

Йдіть, рими болісні, до тої брили,
Що мій найкращий скарб під нею скрито.
Закличте там — і з неба ждіть одвіту,
Хоч тлінні рештки в тьмі, в глибу спочили.

Повіджте їй, що я не маю сили
По хвилях плавати жахного світу,
Натомість лист лавровий сумовито
Збираю крок за кроком — до могили.

Живу чи мертву — думці не забути,
Це їй безсмертя хочу я здобути,
Що має світ пізнати й полюбити.

Повіджте їй, ласкаво розкажіте,
Що я вже близько, я чекаю стрічі,
Вона є в небі: хай мене покличе.

346. Сонет

Блаженні духи й ангели добірні,
Небесної оселі старожили,
Коли ввійшла Мадонна, окружили
Її в благоговійності безмірній.

— Що за новітній світоч невечірній?
В такім одінні пишнім, — говорили, —
Піднестися не мав ніхто ще сили
З блудно́го світу в ці місця нагірні.

Вона нову вподобала господу,
Де дорівняла тим, що бездоганні.
Але часом на землю нетерпляче —

Чи йду за нею? — дивиться неначе;
А я в думках сягаю небозводу:
Бо чую все, щоб поспішав, благання . . .

352. Сонет

Щасливий душе! Солодко очима
Яснішими над сонце ти водив,
Творив звучання тих зідхань і слів,
Що пам'ять їх жива і незнищима,

Як вогнище шляхетне нині зримий,
Між трав і фіялкових квітників,
Проходиш ти, як ангел би ходив,
А не жона між жонами земними,

Яку, до Бога повернувшись, ти
Лишив землі, мов ніжне покривало,
Призначене для вищої мети.

Зійшли зі світу по твоїм відході
Любов і ґречність; сонце з неба впало,
І стала смерть солодкою відтоді.

353. Сонет

Пташино красна, що тепер сумними
Піснями ти оплакуеш минуле,
Бо дні веселі й місяці минули,
А йдуть зима і ніч услід за ними, —

Якби ти за турботами тяжкими
Про невтишимий смуток мій почула,
Мені на лоно ти злетіла б, чула,
Щоб нам ділитись лихами своїми.

Але чи справді наші долі — рівні?
За ким ти плачеш — десь живе, можливо.
Для мене ж небо й смерть — скупі і гнівні.

Проте цією хмурою добою
Про дні солодкі і гіркі з тобою
Я буду розмовляти співчутливо.

*365. Сонет**

Оплакую мої минулі роки,
Що їх любов до смертної сповнила.
Я не спромігсь на лет, хоч мав і крила,
Щоб стати іншим за зразок високий.

Ти бачиш зол моїх негідні кроки,
Небесний царю, вічний, можносилий.
Врятуй же душу, що в гріхах заскніла,
І милістю воздай їй за пороки.

Так, що хоч жив я там, де бурі й війни,
То хоч би вмер спасенно і спокійно
І відійшов почесно з цього світу.

На мить мою останню недожиту,
Як і на смерть, о, згляньсь, Боже з раю.
На Тебе всю надію покладаю.

*) Останній сонет у книзі »Канцоньере«.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
І РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ
ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ЛІТЕРАТУРА

Д-р Микола М. АРКАС

ПОВІСТЬ ПРО НАШ СТЕП ШИРОКОДОЛИЙ

(Розділи з недрукованої повісти)

(Продовження, 5)

ОСІНЬ

Сіном уже закидані обороги та сінники, звезено з поля й збіжжя. До Першої Пречистої, 15-го серпня ст. стилю, — гаряча пора робіт у полі вже закінчилася. Попереду були ще косовиця поотавної трави, оранка та засів озимини.

Помалу почали порожніти баштани; бадилля кукурудзи — у нас її називали »пшінкою« — сторчить вже без качанів, а стовбури соняшників — обезголовлені. »Тарелі«, повні насіння, »доходили«, розвішані в клуні.

В'яле бадилля картоплі свідчило, що й вона вже дозріла і її викопують або виорюють та звозять до господи.

Звезені кавуни, кабаки, дині. Дітвора бавиться таракуцьками: стряснуть, — а в середині таракуцьки торох, чого ще хлопчакові чи дівчинці треба?

Перезрілі жовті огірки, призначені на насіння, сохнуть на решетах та ряднах.

Сумно на баштанах: осиротіли курені, в'яне й жовкне огудина, потоптана й перемішана з грязюкою, гние кинутий послід.

Пораються і з городиною. Лютий перець, ніби велике намисто, низками розвішаний у хаті. Засолені огірки. Морква й петрушка, пастернак та буряки зберігаються у льоху, присипані піском. Ґірлянди цибулі та часнику приоздоблюють клуню, а пучечки запашних трав — покуття.

Незабаром, треба буде капусту шаткувати, класти її в діжки, разом із яблуками, а то й з дрібними кавунами.

Солиться масло в фасах, а в кого вівці є — бриндза. А мед — у діжечках-липівках вже зберігається.

Стрижуть овечок »стригалом«, щоб мати вовну.

З коров'ячого кізяку баби ліплять »коржі«. Коли б не вони та солома, — мерз би наш степовий хлібороб узимку, бо дров у степу де дістати? Лісів в останню добу лишилося мало, в них поруб заборонявся, отож кізяк і був селянським »антрацитом«. Тлів він довго, давав тепло, а смердючий та їдкий його дим і за кілька верст було чути...

Садові овочі теж різним способом консервувались та сушились. З них виробляли також питво, особливо вишнівку. Дуже смачними бували

сушені вишні, морелі, яблука та грушки. Сушилися вони на довгих решетах на осонні, покриті сітками зверху, щоб не об'їдала їх мушня...

Тріщать від зерна засіки та засторонки. У декого не вистачало для збіжжя місця й навершене воно було в скирти.

Починається молотьба. Насамперед, і то дуже хапливо, молотять хліб, який лежав у скиртах »під небом«: спаде дощ і він запріє.

В новітні часи, дідичі й заможні селяни молотили збіжжя молотаркою. Траплялось і так, що громада наймала в когось молотарку і по черзі обмолочувала врожай. Але, поруч із цим модерним способом молотьби, — молотилося також по-старосвітському, а саме, — кіньми, як казали — гарманувалося.

Молотіння вручну ціпами, за моєї пам'яті, майже скрізь вже перевелося, хоч самому мені довелося помахати ціпом 1948-го року в Чехо-Словаччині, бо в гірській глушині Шумави молотять ще й досі ціпами.

Наші пращури знали лишень цей спосіб обмолоту. На добре утрамбованім току складалися кругом снопи невимолоченого збіжжя, колоссям досередини. Тік обступали молотільники й починалася ритмічна, точно розмірена, музика ціпів, властиво їх бияків.

Міцно тримаючи обома руками ціпильно, молотільники шмагали биками колосся. Ритмічність ударів, так як пісня, як дріб барабану, як походова музика, — бадьорила, заохочувала до праці, примушувала додержувати ритму й темпу. Над робітниками здіймалася курява пиляки, а зерно, тим часом, уже золотило тік.

Ось, замість важких снопів, лишалося тільки жмуття невагомої соломи — околоту. Вилами її відкидали геть у сторону, а тік уже повний золотого зерна. Його згортали в купу дерев'яними лопатами, змітали мітлами, накупчували греблами-граблями, у яких, замість зубців, була поперечна дощечка, а потім віяли зерно на вітрі, підкидаючи дерев'яними лопатами вгору. Вітер одвівав пил, полову, остюки й зерно було вже чисте, тільки дрібнесенькі камінці траплялися серед нього. Околот складався у засторонках клуні. Але бувало, що господар цією гарманкою не задовольнявся й »перекидав« зерно ще раз через густе решето. Так, на току чи гармані, вимолочувались снопи за снопами. Чисте зерно зсипалося до засіків комори чи клуні, а за стародавніх часів переховували його в »пашенних ямах« чи »горлахах«.

Молотьба кіньми звалася гарманкою або гармануванням, а тік — гарманом. Цей спосіб молотьби широко практикувався по всій Україні ще за моїх молодих літ, себто, на початку XX-го століття. Гарманка кіньми провадилась двома способами. Той, хто гармануав, ставав посередині току, на якім кругом лежали снопи колоссям назовень. В руках він мав довгу корду-повід та батіг на довгім пужалні. Коні бігцем кружляли по току, копитами молотячи снопи. Другий спосіб виявлявся у тому, що пара коней, йдучи тюпцем, тягла за собою кам'яний валок, чи то округлий, чи то гранчастий; він був просвердлений вздовж, у дірку просовувалась товста палка-»орчик« для посторонків. Часом валок бував і з дишлем. Тут молотили і валок, і копита...

Віяння віялкою увійшло в ужиток значно пізніше і, до останнього часу, провіювання лопатами на повітрі не було рідкістю. Розуміється, віялка працювала краще й краще одвіювала порохняву, полову, камінці та послід-»виточки«.

Добірне зерно звалося »чолом«, витрушене із снопів — »натрусок«, дрібне — »заміркуватим«, мішане, пшеничне й житнє, ячмінне й вівсяне — »суржиком«, призначене для посіву — »сіянкою« ...

Коротко ще оповім, як мололося зерно вдавнині і в недавньому минулому.

Борошно, яке давало перемолоте зерно, в незапам'ятні часи, так само як і тепер, було і є головною складовою частиною живлення людини. Хліб і вода можуть утримати її при житті дуже довго. Хоч і схуднеш, зіслабнеш без іншої страви, але від голоду не помреш. Тому хліб насущний уважався нашими пращурами, за діб неолітичних, святим, священним даром Небес. Добувався він тоді стократ важче, ніж тепер: система орання й засіву були примітивні, рільницьке знаряддя й, зокрема, рало — так само: не орало, а скородило землю. Не існувало млинів із жорнами, а зерно мололося дома, властиво, не мололося, а терлося, товклося, розтиралося кам'яними зернотерками вільноруч.

І скільки ж то часу треба було витратити, скільки людської сили, щоб грубо вимолочене зерно натовкти, натерти, надробити з нього мішок борошна?! Набирала в пригорщ наша пращурка зерно і товкла його кам'яним макогоном довго-предовго. Отож, для того, щоб усій родині дати попоїсти хліба, треба було майже без перерви поратися коло зернотерки.

Тисячі літ пізніше винайдено було вітряні млини, »вітряки«, які ще й за моєї пам'яті подибувались скрізь в Україні. Будувалися вони звичайно на звищеному місці, на горбі, часто, на маківці древніх могил.

Основа млина-»вітряка«, яка звалася »стільцем«, мурувалася з каменю, а дальша надбудова була дерев'яна, вежоподібна. Рухали жорна »крила«, які завжди, з допомогою »дишля«, інакше »во́рота«, — довгого дрючка, повертались у сторону вітру, щоб вітер той »перейняти«. Лопаті »крила« наставлялися під таким кутом, щоб, під подувом вітру, крутилися колесом. Рухалися вони повільно, з характеристичним глухим гуркотом та поскрипуванням, а в самому млині так торохкотіло, що незвичний до того торохкотіння на час втрачав слух. Варто зазначити, що дишель чи во́рот повертав назустріч вітру не тільки »крила«, а й всю дерев'яну споруду млина, посередині якого була вертка вісь. Такий вітряк міг за день намолоти чимало корців зерна, якість борошна була дуже добра, бо важкі кам'яні жорна мололи сумлінно.

До водяних млинів людина додумалася, мабуть, ще раніше. Кількість мелива вітряк давав у залежності від напору вітру, а водяний — від напору води тієї протоки, на якій стояв. Тому водяні млини воліли споруджувати на прудководді чи на вузьких місцях річок, де їх колеса перегороджували течію, яка всією силою натискала на лотоки коліс, що рухали жорна. Будувались ще й плавучі млини, які звалися »на-

плавними«, »плаваками« та »гончаками«. Подекуди були в ужитку млини з кінським приводом, які звалися »топчаками« ...

Багато всіляких переказів було про млини, особливо про водяні. Леґенди ті творив той »таємний« і »моторошний« шум, рипіння, стогін, тихе скреготання, яке чулося вночі із млина. Мірошник давно вже спав вічним сном, а в млині, замість нього, господарювала нечиста сила, всіляка рогата й хвостата погань ...

Водяні ж дідьки просто замилувані були до мірошникування в давно покинутих млинах; щоночі мололи зерно з краджених русалками-польовичками снопів, які вимолочувала ратичками чортівщина. Борошно припадало й Водяному і всій його челяді, а в першу чергу — русалкам, бо дідько Водяний був славнозвісний бабій і гарним русалкам проходу не давав.

Ось прислухайтесь, що робиться вночі в руїнах млина: хтось гулко ступає по помосту, хтось по ньому скаче, ніби танцює. Щось шкрябає, переставляє з місця на місце млинські лави, хтось щось волоче. Чути шепіт, тупіт, ухання, регіт, плач і тихий сміх: хі-хі! І, почувши те страшне »хі-хі«, — правиця, не питаючись дозволу свого пана, складала троєперстя й творила хресне знамено: »Свят, свят, згинь, сатано!« ...

І невтямки було людям, що то пацюки та миші там нишпорять, що вітер скавчить у щілинах, грюкає дверима, шипить у »крилах«, що то вода хлюпоче-булькоче в лотоках ...

За кілька днів до Спаса, 6-го серпня ст. стилю, у пасічників було вище голови праці. Тоді саме вони добували з уликів та колод, залиті медом, стільники й починали готувати для бджіл зимівлю — омшаники-темники.

Ще перед Першою Пречистою, 15-го серпня ст. стилю, починали орати поле під озимину.

Народний календар поділяв осінь на два періоди: перша частина її, тепла й часто суха, панувала від обжинків до Покрови; друга частина, холодна, вітряна й мокра — від 1-го вересня ст. стилю; на Семена, починався відліт у вирій птахів.

Одними з перших відлітали ластівочки, а на Здвиження Чесного Хреста, 14-го вересня ст. стилю, починався загальний відліт теплолюбного птаства у вирій.

Але не всі птахи летіли, були й такі, як, наприклад, дикі курочки, що чимчикували в теплі краї »пішки«. Неймовірно, але факт!

Тоді ж саме наставали осінні холоди, котилися степами мокрі тумани, вранці сходили »холодні зорі« і траплялися вже приморозки, а зледеніла роса серебрила степ та стерню.

На Покрову, 1-го жовтня ст. стилю, по селах закінчувались »вулиці« й починалися вечорниці-досвітки; жінки бралися за веретена й характеристична, уколислива пісня їх лунала увечорі майже в кожній хаті.

Тоді ж був останній вигін худоби на пасовисько.

21-го листопада ст. стилю, на свято Введення у храм Пресвятої Богородиці, закінчувались усі осінні роботи в полі і починалася зима...

А що ж діялося в цей час у дикому полі, домені кочівників?

Вони теж готувалися до зими, переносили кочів'я до затишних місць над узбережжям річок. Кочівник вершив там скирти сіна, заготовляв, якщо поблизу були чагарні, паливо, бувало, що й обори споруджував, завзято полював у степах, які, на короткий час, знову оживали й покривалися зеленню. Ззовні кочівник обкладав спід юрти камінням, щоб не піднесли її бурі, в'язанками сіна та очерету й шкірами облицьовував всередині стінки намету, а іноді й тином його обганяв.

А як же з хлібом? Хто ж без хліба насушного може прожити? Кочівник добував його від осілого люду, звичайно, обмінював.

ВІДЛІТ ПЕРЕЛІТНОЇ ПТИЦІ У ВИРІЙ

Прихід осени оповіщав відліт перелітної птиці у вирій. Линули на південь ключі журавлів, лелек і всієї тої крилатої тварі Божої, що так бучно й радісно верталася до нас на весні.

Відліт ніколи не бував радісним та гучним; ніби крадькома, покидала наш край перелітна птиця, щоб не наганяти журбу на тих своїх друзів, які зважились зимувати на місці.

У моїй душі і приліт, і відліт збуджували якийсь беззвітній сум, якісь туманні образи, якісь невиразні бажання.

Курликають журавлі, летючи у вирій... І ввижався мені дрімучий, несходимий праліс, повний таємниць та загадок. І ввижалося мені блакитне озеро серед нього, оторочене очеретом. Туди й летіли журавлі ключами, кликали мене з собою. І так тужно робилося на серці, так рвалось воно за ними, туди, в незвідані пущі, про які я читав у »Билинах«, у казках Андерсена та братів Ґріммів, про які оповідали мені саґи про Нібелюнґів та Калевали. І уява моя блукала по тій лісовій глухомані, по тих зачарованих стежках, якими вела мене Казка до величних, неприступних замків, де ще й досі жила сива, леґендарна давнина.

Курликають журавлі, летючи ключами, і линув я за ними мріями-думками...

Мерехтить в очах
Безконечний шлях, —
Гине, гине в сірій мряці
Слід по журавлях...

Осінь... Звір одягав кожушки, запасався харчами, стягав їх у норки, в дупла та в берлоги, де мав зимувати. Поховалися комашня, жучня та гадючня. Дрохви й хохітви збирались докупи, жируючи поблизу чагарів, свого сховища під час завірюх-негоди.

Вже не трясли хвостиками трясогузочки, позникали смердючки-одуди.

Лелеки — птиця мудра, розважна, дотепна, все життя своє довге регламентувала певними законами, усталеними традиціями, предковічними звичаями. Перед відлітом лелеки збирались до гурту десь у лугах, одалік від людей. Скликав їх на раду величавий, владний пан отаман, шибатий лелич. Нарада бувала гомінка: обговорювались на ній подробиці далекої подорожі до сонця та інші чорногузячі справи.

Пан отаман поважно похожав серед гурту, манірно уклонявся дотепним промовцям, лелеканням спростовував нісенітниці. За ним було останнє слово.

Мало кому відомий т. зв. »лелечий суд«. Починався він якраз після такої наради. Суди ті бували суворими, немилосердними, але того вимагало життя всієї зграї, її доля та успіх перелету.

Покірливість засуджених була дивовижною, стоїчною! Своїм життям, вони, без ремства, жертвували для блага всієї зграї. Щоб ніщо не заважало перелетові, — слабеньких, недужих та калік здорові лелеки тут же задзьобували на смерть. Отаман похожав серед гурту і вирікав свій присуд:

— Тобі смерть, тобі смерть, тобі смерть! — І смертники, на місці, прощались із життям.

Так твердодухі римляни скидали колись у прірву з Тарпейської скелі немічних та недорозвинених своїх діточок. Те ж саме робили й спартанці: від калік жодної користи не було, сама морока.

І батьки, зціпивши зуби, дивились на загибіль своїх маленьких, не боронили їх, не благали дарувати їм життя, бо розуміли, що того вимагає благо всієї зграї.

Одного разу на недалекому від Богданівки хуторі випало з гнізда чорногузеня й, упавши, зламало крильце й ніжку. Батьки негайно ж були коло нього, схвильовано лелекали, похитуючи головами, закидаючи їх на спину. А потім, побачивши, що їх дитина покалічилась, почали її дзьобати. На щастя, запримітила це хуторянка, прогнала чорногузів, а пташеня взяла до хати. Батьки-лелеки кілька днів не могли заспокоїтись, все підлітали до вікон, але врешті-решт, примирились, мабуть, з людською сваволею і коли надійшла пора відлету, — зникли.

Чорногузеня пощастило вигодувати, але воно лишилось калічкою: храмало й могло рухати тільки одним крилом. До людей воно звикло, навіть до кішки, й спало з нею узимку рядком на припічку. Коли на короткий час тепліло й з-за хмар виглядало сонце, — чорногузеня любило пошкутильгати по подвір'ю, а коли, нагулявшись, верталося додому, — стукало дзьобом об шибку віконця.

Коли минула зима, чорногузеня обернулося вже в чорногуза-каліку. Літати він так і не зміг.

На провесні він став неспокійним, виходив за хутір, ніби когось виглядав. І ось, одного соняшного ранку, прилетіли з вирію його батьки. Вони почали, було, умощувати своє гніздо, та, почувши голос каліки, злетіли до нього й між ними почалася гучна розмова. Більше

оповідав каліка, а батьки подавали лише свої репліки. Після побачення батьки повернулись до гнізда, поправляли його далі, а потім — відлетіли.

Каліка вже зрідка приходив до хати, все споглядав на порожнє гніздо, жалібно курликав, а коли знову побачив своїх батьків у гнізді, — як міг, з розгону, ударився дзьобом об мур і сконав на місці.

Чи бачили його самогубство батьки, чи ні — не знаю; проте, ніяк не реаґували на те, що їх дитина зникла...

За пізньої осені тарпани та сайгаки кидали широкі степи і скупчувались біля байраків та плавнів. Зубри й тури ховались у лісах, як і дикі кози та олені, а теплолюбні ушкали прямували в кримські та кубанські степи.

»Дике Поле« затихало, порожніло, затягалося млою. І зривалася буря, і тоді в степу, здавалось, шабаш відьом відбувався чи наставав кінець світу: гул, рев, вищання, шипіння, свист:

Гуде вітер вельми в полі,
Реве, лист ламає...

(Далі буде)

Іван СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

ЗНОВ ЛЕТЯТЬ ЖУРАВЛІ...

Там, де степ жаготить у спекотливі дні,
Пронеслись на коні мої юні літа.
Я і юнка щоранку купались в Десні,
Щоб дебелі були і росли, як жита.

Ми замурзані й босі гасали в садках,
Мандрували у степ і в далекі ліси;
Кавунів »купували« у діда Панька,
І в кущах розбивали коліна й носи.

Та нежданно в школярки у грудях весна
Розцвітала. *Журавлі у блакиті пливли...*
Синьоока юначка була чарівна.
Ми хмільними устами цілунок пили.

Пам'ятаю пахучі лункі вечори.
Я тримав у руках рученята її,
А до ніг нам лягали чубаті вітри
І шуміли росяні зелені гаї.

Нашу юність вітали дзвінкі голосні
Солов'ї у казковій п'янкій тишині.
І садки яблуневі пахучі рясні.
А над нами весна і вечірні вогні.

О, дзвінкі весняні солов'їні пісні!..
О, рясні яблуневі пахучі садки!..
День-у-день із зелених гаїв жалісні
Прилітають у хату до мене згадки.

Знов летять угорі у мій край журавлі...
З висоти, де застигла глибока блакить,
Долітає до мене журливе »курлі«...
В цю щемливу до болю схвильовану мить
В моїх грудях гадючиться смуток і біль.

Іван СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

ЩАСТЯ, ДЕ ШУКАТИ ТЕБЕ?..

Квітки це — молодість і мрійність. Квітки — символ кохання й вічности, правильніше — щастя закоханих у місячних сріблястих промінням.

Щастя! Яке ти сонцерадісне, барвистоквітле й солодкохмільне! Щастя! Ти близьке, а одночасно далеке й недосяжне... На всіх мовах ти звучиш велично, ніжно й ваговито. Тебе шукають усі: молоді й старі, здорові й каліки, багаті й бідні, служителі Всевишнього й кати. І не знаходять, бо ти таке далеке й таке близьке.

За гроші можна купити маєтки, красуню-дівчину чи вродливу жінку, але щастя не купиш, воно не продається.

Якщо хочеш щастя, не шукай його далеко, воно — коло тебе. Май тільки серце, а не камінь, бо серце це — сонце, що освітлює Твою велич, Твою святість і зігріває теплом людські душі.

Бережи душу від бруду та спокуси й носи в серці святість Людини. Тоді Ти чуєшся велично, сонцесяйно й підносишся над людську мізерність до висоти Божеського Обрію.

Життя не має смерти, воно — вічне. А в сучасну добу життя пощербили людські гугняві розуми, не генії, а покидьки з царства Сатани.

Диявольським гураґаном розпливається по плянеті фарисейство, аморальність, безбожництво, совєтське невільництво та лжесвобода. А все ж десь у цьому людському муравлищі тихими прозорими ручаями пливе сонцесяйне щастя...

В. ГАВРИЛЮК

АРХІТЕКТУРА МОХУ

Якісь мені наснилися старі церкви
з іконостасами колишніми,
з акаціями пишними, із вишнями,
з дворами славними і ласкою трави,

де дерев'яні засинають брами,
залиті соняшними кольорами,
і замкнені ключами місячної тьми. —
Якісь мені наснилися старі, старі
церкви.

Пропахчена віками
архітектура моху,
збудована руками
музейної епохи.

Липовим медом
залиті всі пори —
деревосплетів
невідтворних теорій.

І холодок сутіння
ясенів-кипарисів,
у чашах склепіння
не вивітрів і не висох.

Може й нема уже нікого
у цьому сивому соборі,
а я таки війшов до нього
молитися за мертві зорі.

Нехай немає тут нікого,
мені не скучно ні за ким,
я знаю — шлях до мого Бога
прославсь полями у віки.

Монтреалъ, Канада.

Лідія ДАЛЕКА

З НОВИХ ПОЕЗІЙ

1. Обростаю листом зеленим,
тягнуся до високої блакиті,
на лан соняшниковий задивляюся,
пливу думкою за річковою свіжою хвилею.

Обростаю листом зеленим.
Дивуються люди: чому?
Як-то чому? Хіба нема
золотого зерна щастя в моєму дому?

2. На зорі-світанку прилітає зозуля.
— Птице моя, зозуле-зиґзице!
Не трудися роки рахувати,
і не вгадуй, що мені сниться,
віщуй моє майбутнє.
Де є золоте зерно щастя?
— Золоте зерно може де є,
та не в твоєму дому.
Не сподівайся лагідних вод.
Тобі: мандрівні шляхи
далеко вдалину.
Не сперечайся з долею,
вона сильніша.

3. Тяжко відривалися ноги від ґрунту
(коріння ж глибоко вросло),
тяжко було міряти негостинні дороги чужі.
Не золотим зерном засіяна зупинка остання,
вже не обростаю листом зеленим.
Проте, і тут зо мною вірні друзі,
таємно-шепотливі дерева —
світлий тихий мій світ.

Не зозуля кує рано на зорі,
тепер мій птах — кукабара,
вона не віщує, а сміється.
Хоч і приязний цей птах до мене,
але чому сміється? Чому?
Хіба ж немає миру в моєму дому?

Австралія

Григор Меріям ЛУЖНИЦЬКИЙ

ТОПОЛЯ

(Баляда Т. Шевченка на три дії)

(Закінчення, 3)

III. ДІЯ

Ще перед піднесенням заслони чути спів Галочки. Заслона підіймається, видно могилу, на ній високу тополю на тому місці, де стояла Галочка. Фон сцени цей самий — степ. Під могилою сидить кобзар, довкола дівчата: Гандзя, Маруся, Горпинка, Настуся, Параска. Здалеку чути спів Галочки, але вриваний, немов вітер розкидає слова. На сцені темніє. Видається, що ще перед хвилиною співав кобзар і чути відгомін пісні. Кобзар і дівчата задумані (живий образ).

І. Ява

СПІВ ГАЛОЧКИ *(дуже здалеку).*

»Рости ж, серце тополенько,
Все вгору та вгору!
Плавай, плавай, лебедонько
По синьому морю!«

Павза

КОБЗАР *(вдаряє в струни й неначе далі співає):*

»Таку пісню чорнобрива
В степу заспівала.
Зілля дива наробило —
Тополею стала.
Не вернулася додому,
Не діждала пари;
Тонка, тонка та висока —
До самої хмари.
По діброві вітер віє,
Гуляє по полю.
Край дороги гне тополю
До самого долу«.

Павза. Здалеку шум вітру.

ГАНДЗЯ *(показує на тополю):* Дідусю, може це Галочка?
КОБЗАР: Може, дитино! Ніхто не знає, що сталося з нею?

МАРУСЯ: Ні, дідусю! Щезла та й годі. Востанне ми бачили її тоді на вулиці, як чумаки пішли в дорогу. Ось-ось незабаром і вертатимуться, а де вона щезла — ніхто не знає.

КОБЗАР: Може, з чумаками пішла шукати свого милого?

ГОРПИНКА: Та де вони взяли б її! Вони навіть наших хлопців не хочуть із собою брати...

КОБЗАР: Шкода дівчини! Гарне серце було в неї... *(Дивиться на тополю).* І тополя гарна... А хто знає, коли вона тут виросла?

НАСТУСЯ: Чабан Панас. Ми ніколи сюди не заходимо, бо кажуть, що в недалекому лісі відьмаки страшать. Аж прийшов одного разу чабан Панас, — а він часто на могилі на сопілці грає, — та й каже, гляньте, яка тополя виросла!.. І справді... Така струнка й висока, як та, що ви про неї у пісні співаєте...

ПАРАСКА *(задумано):* А може, це Галочка?

ГАНДЗЯ: А чи завважили ви, дівчатонька, що коли нахилитися до її пня, то вона начебто співає...

ДІВЧАТА: Так, так...

МАРУСЯ: Галочка також завжди собі підспівувала...

КОБЗАР: Ось як воно на білому світі, діти, ніхто не знає, що з нами буде. І кожний, скільки б книжок не прочитав, скільки б літ не прожив, вмираючи скаже, що »і дурень і мудрий нічого не знає...«

ГАНДЗЯ *(показує на тополю):* Дідусю, а якщо це Галочка, то хіба вона чує, як ми розмовляємо?

КОБЗАР: Авжеж, дитино, чує! Це ж жива істота, кожна деревина, кожна стеблина жива. Вона живе, росте, розвивається, а часом і плаче й тужить. Хіба ж ви не бачили, як квіти тужать і плачуть?..

ГОРПИНКА: Та бачили, ой не раз бачили!

КОБЗАР: А як квітку зламати чи дерево зрубати, то хіба не стікають вони білою кров'ю?

ГОЛОСИ ДІВЧАТ: Авжеж, авжеж...

КОБЗАР: А ви кажете, що вона не чує? Все чує... Все...

Здалеку спів чумаків.

ЧУМАКИ *(співають):*

»Із Одеси преславної
Завезли чуму;
Покинули товариша,
Горенько йому.
Воли його коло воза
Понуро стоять;
А із степу гайвороння
До його летять«.

ДІВЧАТА: Чумаки ідуть, чумаки ідуть! *(Декотрі вибігають проти чумаків, інші залишаються коло діда й просять):* Дідусю, вертайтеся у село, залишіться з нами!

КОБЗАР: А що ж буду робити з вами, діти мої?

ДІВЧАТА: Заграєте нам веселої, а ми з чумаками затанцюємо, ех, як загуляємо. Залишіться, дідусю, залишіться!

ВСІ *(просять)*: Залишіться, дідусю, залишіться!

КОБЗАР *(усміхаючись)*: А проведете мене потім у степ, щоб я сам не йшов?

ВСІ: Проведемо, проведемо!

СПІВ ЧУМАКІВ *(все ближче)*:

»Ой, не клюйте, гайворони,
Чумацького трупу:
Наклювавшись, подохнете
Коло мене вкупі«:

КОБЗАР: Ну, добре! *(Встає)*. Вертаймося у село!

II. Ява
Входять чумаки

ЧУМАКИ *(співають)*:

»Ой, полетіть, гайворони,
Мої сизокрилі,
До батенька, та скажіте,
Щоб службу служили,
Та за мою грішну душу
Псалтир прочитали,
А дівчині молоденькій
Скажіть, щоб не ждала!«

ЧУМАКИ *(вітаються)*: Здоровенькі були, дівчатонька! Як поживаєте? Скільки серед вас уже молодиць?

ДІВЧАТА: Здорові були, чумаченьки! З добром вертаєтеся? Що нового на білому світі бачили?

1. ЧУМАК: Як нас погостите, то й розкажемо. А як ні, підемо далі шукати гостинніших ніж ви...

ГАНДЗЯ: Погостимо, погостимо! Тільки ходіть з нами в село!

2. ЧУМАК: Здоров був, діду. Ти, бачу, щораз молодшаєш!

Всі сміються.

КОБЗАР: Жартуй, сину, здоровий! А мені незабаром ось-ось сотня літ стукне.

3. ЧУМАК: Та невже, діду? А ось я певний, що ви ще сьогодні гопака утнете зі мною!

ПАРАСКА: Ні, дідусю, ви зі мною затанцюєте. Правда?

МАРУСЯ: Ні, ні, зі мною!

ІНШІ ДІВЧАТА: Зі мною, дідусю! Зі мною! Зі мною!

1. ЧУМАК: Ну, скажіть, братіки, що тепер молодість варта?

2. ЧУМАК: От, хоч бери й затанцюй з цією тополею!

3. ЧУМАК *(пильно дивиться на тополю)*: А я, братіки, щось не пригадую, щоб тут росла тополя...

1. ЧУМАК: А й справді...

ДІВЧАТА *(пошепки)*: Це не тополя, це Галочка...

Павза

3. ЧУМАК: Котра Галочка? Ця... Невже?

1. ЧУМАК: Та, що так тужила за... Семеном?

ДІВЧАТА *(тихо)*: Так, так!

1. ЧУМАК: А знаєте, дівчатонька, що сталося зі Семеном?

ВСІ: Що? Що?

1. ЧУМАК: Не давало йому спокою сумління... Сумував, сумував, аж врешті не видержав: кинув жінку, дітей, хазяйство й пішов на турка...

ВСІ *(пошепки)*: Ну й що? Що?

1. ЧУМАК: Воював із бусурменами, там і склав свою буйну голову за батьківщину і віру християнську.

Мовчанка

КОБЗАР *(хреститься)*: Прийми, Господи, душу бідного раба Твого до себе...

Мовчанка

ВІТЕР: Ш-у-у-у-у-у...

Здалеку, немов зливається із вітром, голосіння Василини.

ВАСИЛИНА *(за сценою)*: Куди ж пішла ти, доню моя? Навіщо покинула мене сиротою? Хто ж тепер догляне, хто приголубить? Доню, доню моя! Галочко моя, єдина!

1. ЧУМАК: Хто це?

ГАНДЗЯ: Це мати Галочки. Йде сюди. Сяде, бувало, під тополею і голосить-голосить. Немов прочуває, що десь тут близенько її дочка...

ГОРПИНКА: Ходімо звідсіля! Навіщо нам її зустрічати?

НАСТУСЯ: Ходімо, ходімо в село. Тут страшно чомусь... *(тулиться до діда-кобзаря)*. Ходімо, дідусю, швидше... Заграєте нам, затанцюємо... Ходімо!

ДІВЧАТА: Ходімо! Ходімо!

Всі виходять одним боком сцени, а з другого боку наближається Василина й голосить.

III. Ява

ВАСИЛИНА: Хто обмиє мене, хто надіне на мене смертну сорочку, хто замкне мені очі? Доню моя, доню! Чи ж я лиха тобі бажала? Чи ж злої долі шукала для тебе? Панею хотіла бачити тебе, у шовках, оксамитах. А ти покинула свою стару матір і пішла геть! Де ж шукати тебе, доню? Кожного ранку питаюся сонечка золотого: сонечко, бачило ти мою Галочку? Може грієш своїм промінням кохану її голівку, може

заглядаєш їй в очі? Кожного дня питаюся у вітру буйного: вітре буйний, де моя Галочка, де дитина моя ріднесенька, пташечка моя щебетлива? Та ніхто не хоче сказати...

(Сідає на могилі й припадає до землі)

А може ти, сира земле, сховала її від моїх очей? А може ти заслонила перед моїми очима все те, що я мала найдорожчого, найкращого... Невже, це ти зробила? Навіщо? *(Кладеться хрестом).* Земле, віддай мені її, віддай!.. Не хоче мені віддати її сонечко, не хоче віддати вітер, так ти, земле, змилосердися наді мною, ти ж матір нас усіх. Віддай мені Галочку, віддай...

IV. Ява

Василина замовкає.

З бічного входу на сцену виходить чабан із сопілкою. Оглядається довкола, не завважує Василини, що лежить хрестом у стіп могили. Йде на могилу, сідає і починає грати на сопілці. Із звуками сопілки немов зливається далекий спів Галочки за сценою. Мурмурандо...

Німа сцена.

Заслона

Кінець

Львів, 1939 рік.

(Друковано вперше. Всі авторські права застережені)

ЧИТАЙТЕ! ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ! ПОШИРЮЙТЕ!

Суспільно-політичний тижневик

ГОМІН УКРАЇНИ

Видає Видавнича Спілка »Гомін України« з обм. порукою в Торонті, 140 Bathurst St., Канада.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — містить сторінки літератури і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.

»*ГОМІН УКРАЇНИ*« — містить оголошення, реклями підприємств, помагає в розшуках рідних і знайомих.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка

200, Liverpool Road, London, N.1. 1LF

МИСТЕЦЬКІ РЕФЛЕКСІЇ

Володимир МОШИНСЬКИЙ

З ПОДОРОЖНІХ ВРАЖЕНЬ У МЕКСІКО

»Ратон Пас« (просмик), кордон між стейтами Кольорадо й Нью-Мексіко, залишився позаду нас. З'їздимо з гір. Мотор самоходу рівномірно гуде й несе нас у далекі краї. Краєвид стейту Нью-Мексіко досить сумний, не то степи із засохлою осінньою травою, не то пустеля. Іноді серед степу з'являються — начебто хтось кинув їх сюди — великі каміння-горбки. Промаячать деякий час і швидко зникають у просторі.

Дорога то в'ється, то розстеленим рушником біжить рівно далеко-далеко, виходить на горбок, а тоді несподівано провалюється і знову стелиться рівною смугою та зливається з обрієм.

Ми, родина мистців Мошинських — Володимир, Оксана, Юрко та наше »начальство« Лариса — традиційно щороку їдемо на вакації. Їдемо восени у зарання вибране й продумане місце, яке цікавить нас і відповідає нашим задумам. Тому наші вакації не відпочинок (як завжди думають про вакації), а велика, напружена праця артистів-малярів. Восени 1974-го року ми вибралися до міста Ґуанахвatти, столиці провінції тієї ж назви (в Мексіко). Понад 1,600 миль від нашого постійного осідку в Денвері (Кольорадо, США). Вже давно ми чули про цю місцевість, як про одну з найцікавіших у Мексіко.

Самохід несе все далі. Стейт Нью-Мексіко вже за нами. В'їжджаємо у великий багатий стейт Техсас. Журавлі нафтових керниць вітають нас своїми чорними пащами. По обидвох боках дороги розлогі лани управної землі, а далі й великі лани, вкриті низенькими рослинами з якимись білими, пухнатими начебто квітами, начебто кульками. Їдемо швидко, до того ж уже й темніє і годі розпізнати, що воно таке? Юрко, наш водій, сповільнив біг машини і тоді ми розпізнали — це бавовна!

Наближаємось до Луббоку (Техсас), одного з осередків плекання бавовни. А Луббок — мета нашої подорожі першого дня. В цьому місті живе проф. В. І. Жила з родиною — наші приятелі. Пізно увечорі під'їздимо під його хату.

Замерехтіли постаті у вікнах і за хвилину на ґанку з'явилися професор Володимир Іванович Жила, його мила дружина пані Орися та донечка Рома.

16-го листопада, кінець дня, вже майже 10-та година увечорі й ми в міцних обіймах гостинної родини. Відпочиваємо в притульній хаті від далекої подорожі.

Розмови, розмови й розмови! Так хочеться якнайбільше наговоритися, поділитися тим, що накопичилося за довгий час, бо давно не зустрічались. Минає третя година ночі, а ми все ще сидимо й розмовляємо, не зважаючи на втому з дороги. Але в нас є ще в запасі завтрішній день, який ми вирішили пробути в цієї незвичайно гостинної родини.

Неділя 17-го листопада привітала нас соняшним промінням та свіжим вітерцем. Ми цікаві були оглянути »Кемпус« Люббокського університету, тому відразу погодилися на пропозицію проф. В. Жили після сніданку відвідати його.

Кемпус університету в Люббоку широко розкинув свої володіння і ще далі розбудовується. Виростають, як гриби після дощу, все нові університетські будинки. Деякі з них гарні, наприклад, будинок музею.

Музей розбудовується. Багато вже призбирано експонатів. А найцікавіший у музеї, у вестибюлі, намальований на стіні величезний краєвид Тексасу пензля артиста-маляра Роджера. Малюнок розмірами, приблизно, 40 × 20 стіп, чорнобілий, гарний, тонкий.

Проф. В. Жила показав нам також »лабораторію«, у якій працюють студенти-лінгвісти. В департаменті мов є три відділи: англійський (найбільший, до 8,500 студентів), романських мов (приблизно 4,000 студентів) і слов'янсько-німецький (понад 1,000 студентів). Всі студенти-мовознавці (лінгвісти) користають з цієї »лабораторії«. Впродовж дня тут проходить біля 500 осіб. Лінгвістична »лабораторія« — це осяг техніки останніх часів. Як же відбувається процес-праця в цій »лабораторії«?

В залі »лабораторії« біля 100-120 крісел. До кожного прикріплений апарат, через який студент може слухати накручену промову — виклад професора, або ж самому накрутити своє читання вголос і прослухати його та виправити, якщо недоладно. Таким способом студент може виправляти і вдосконалювати сам себе.

Проф. В. Жила захоплюється працею у »лабораторії«.

19-го листопада. День наближався до кінця. Наша автомашина вже на мості, а за нами залишилося гарне прикордонне американське місто Дель Ріо. Денеде в Дель Ріо загорілися світла, немов прощали нас у далеку путь по Мексіко.

На кордоні мексіканські урядовці зустріли нас ввічливо й запросили до свого »офісу« для полагодження формальностей. Швидко полагодивши їх, ми вийшли, сіли в авто і поїхали до »офісу« асекураційної агенції, щоб полагодити формальності ще й з асекурацією авта.

Полагодивши всі формальності, їдемо через мексіканське прикордонне містечко. Ніч вже покрила землю, але містечко ще жило своїм південним життям. На вулицях повно народу, що снував у всіх напрямках. Чути вигуки еспанською мовою, іноді, в натовпі, вирисовувалися гарні дівочі обличчя, а в повітрі розносився запах мексіканських страв.

Нам треба полагодити ще одну справу — набрати до самоходу бензини. Перед від'їздом з Денверу, приятель Юрка, американець Боб Х., радив наповнити автовий »бак« бензиною вже в Мексіко, бо там, мовляв, бензина значно дешевша. Під'їхали ми до бензинової стації »Помекс« (Петроліюм Мексікано). Тепер у Мексіко вся бензина державна, станції також, іншої бензини немає! Наповнили »бак« самоходу і були вельми здивовані, коли довелось платити за бензину значно більше ніж у США. Виявилося, що мексіканський уряд, націоналізувавши бензину, підніс ціну на все паливо. Ліпша бензина коштує там 1,24 дол. за ґальон, а другий ґатунок — 84 цен. (у США — 50 цен. за ґальон).

Без жодних труднощів виміняли ми американські гроші на мексіканські. Майже скрізь по крамницях приймали американські гроші, рахуючи 8 центів за одне пезо. Тільки поштовий уряд вимагав, щоб платити мексіканськими грішми.

Полагодивши справу з бензиною, пробуємо продістатися з цього прикордонного містечка далі на південь. Та виявилось, що це не так легко. Довелося їхати вузенькими вуличками, переповненими людьми, обминати зустрічні самоходи, берегтися, щоб когось не придушити. Нарешті, виїхали з містечка й добилися до »гайвею«.

Темна, південна ніч обгорнула нас з усіх боків і тільки »фари« (ліхтарі) самоходу прорізували своїми світлами темряву і освітлювали дорогу. Іноді біля дороги вирисовувався обрис корови або віслюка. Вони, здавалося, здивованим поглядом проводжали самохід і, не лякаючись, стояли нерухаючись.

Проїхавши 20-25 миль від кордону, ми побачили при дорозі »мотель« (заїзд) і вирішили переночувати. В Мексіко мотелі не такі вигідні, як у США. Особливо відчувається брак огрівання. Мотелів тут не огрівають, мабуть тому, що Мексіко країна підтропічна і думають, що цього вистачить, щоб було тепло. Але власники мотелів забувають, що Мексіко у горах, деякі мотелі розташовані дуже високо і тут холодно.

Хоч було досить прохолодно, ми переспали першу ніч на мексіканській землі добре. Поснідавши, 20-го листопада рано вирушили в дальшу дорогу. Дорога поволі здіймалась вгору, далеко на південь і на захід маячіли високі гори. »Гайвей« (шоса) добрий, хоч і вузький, тільки на два самоходи, без боків (»шолдерс«, як говорять американці), що робить його небезпечним. Швидкість їзди (»спід ліміт«) — 100 км на годину, себто трохи більше як 60 миль. На півночі Мексіко видобувають кам'яне вугілля і залізну руду. Отже, тут мусіла розвинутись й відповідна промисловість. І дійсно, десь біля одинадцятої години ми проїхали через досить велике місто Монклябу, де були ливарні.

Краєвид по обидвох боках дороги досить сумний. Де-не-де оброблені ділянки ґрунту. Переважно, земля тут вкрита південною рослинністю,

головно кактусами, аґавами та юками. Серед тієї рослинности паслися худі корови, кози, вівці та віслюки. Обабіч »гайвею« бігли й польові дороги, по яких інколи проїжджали вози, запряжені віслюками, мулами, рідше кіньми, а іноді й волами. Побачивши їх, ми зраділи, бо вони нагадували нам Україну!

Сонце вже перейшло за полудень і в наших шлунках »почали грати скрипки«. На щастя, оподаль дороги трапилась господа. Це не була звичайна »ресторація«, яку ми звикли бачити у США. Вона нагадувала нам радше придорожню корчму в Україні, але була досить чиста, із приємним запахом мексіканських страв. Замовивши собі »енчеладу« (щось немов пиріжки з начинкою, завиненою в кукурудзяні млинчики), ми з насолодою попивали »сервесу« (мексіканське пиво), подібну до европейського пива, міцнішого ніж американське.

Знову загудів мотор і ми, під'ївши й погасивши спрагу, рушили далі до наміченої мети, розглядаючи все довкола, знайомлючись із країною, такою відмінною від знаних нам досі!

Назустріч нам, з-за горбка, виїхав автобус і став немов серед пустелі, бо ніде не було видно ні хати, ні якогось іншого житла. Декілька чоловіків та жінок вилізли з автобуса і почимчикували кудись у сторону, в хащі юків та кактусів. Далі ми часто зустрічали групи людей — чоловіків, жінок та дітей, що з клунками сиділи при дорозі й чекали автобуса. В Мексіко рух автобусів незвичайно великий, квитки дуже дешеві, що дає можливість усім дешево й легко їздити, куди кому потрібно. Автобуси їздять швидко, їхні водії дуже вправні.

Дорога, скільки око сягало, стелилася рівною стрічкою, то зникала за горбком, то знову виринала і розпливалась десь далеко-далеко в горах. Краєвид досить одноманітний — рідко розкинені кактуси або юки. Тільки іноді по обидвох боках »гайвею« раптово виринав суцільний ліс великих кактусів або юків, що тягнувся інколи десятками миль.

Час від часу біля шляху з'являлась хатка, або й декілька хат, зліплених із глини (адобі), як в Україні. Але в Україні хатки були побілені, веселі, а тут вони бронзово-сірі, надавали краєвидові якийсь сумний вигляд. Переважно огороджені »живим« тином із великих аґав. У Мексіко з аґав роблять горілку, що називається »текіла«. Виробляють її декілька ґатунків, деякі з них дуже смачні. Інколи, далеченько від дороги, видно великі будівлі, мабуть, якихось дідичів, а біля них просторі плянтації аґав.

Над вечір ми в'їхали в гори. Дорога почала кружляти, їхати стало тяжче. Сонце, кидаючи останні проміння з-за гір, швидко щезло, заховавшись за горами. Землю огорнула темрява.

Раптом перед нами виринув освітлений будинок, а на дорозі був знак і напис, щоб під'їхати до нього. Це був урядовий будинок, начебто митниця на кордоні іншої провінції, в яку ми в'їжджали. Тут ми дові-

далися, що пару миль далі є місто Захатекас, столиця провінції тієї ж назви. Запитали також про мотель, щоб десь переночувати. Митний урядовець вельми чемно порадив, де можна знайти недорогий мотель із вільними кімнатами.

За півгодини ми вже під'їздили крученими доріжками до мотелю. Полагодивши справи в »офісі«, увійшли у велику кімнату з чотирма ліжками, чистеньку, високу. Десь, у тому ж будинку, бренькали на ґітарі, було чути притишену розмову. Повечерявши, ми всі вийшли на подвір'я. Глибоко під нами розкинулось місто. Вулиці добре освітлені й було видно, як по них рухається юрба. Долітав гамір розмов, грала десь музика. Посеред міста висока гора. На самому її шпилі церква, осяяна сильним світлом. Вона стояла над самим урвищем і, здавалося, плавала в повітрі. Виникало, мимохіть питання, як люди дістаються до цієї церкви? Відповідь ми отримали рано. Церква дійсно стояла на урвищі, високо на горі, але з другого боку підходив положистий схил, по якому стелилася дорога до неї.

Чудовий ранок 21-го листопада 1974-го року. Ми виїхали в дальшу дорогу на південь. Крутими доріжками спустилися до міста і пробиралися вузенькими вуличками, щоб виїхати з нього. На вулицях повно людей, кожний кудись поспішав у своїх справах. Назустріч нам гуртками йшли до школи учениці й учні у своїх уніформах. Приємно було дивитися на них і згадувати своє дитинство, коли ми також носили уніформу й пишалися нею. Навіть наші діти, Юрко й Оксана, що ходили до ґімназії у Басарабщині (тоді це була »Румунія«), також згадували, як вони носили уніформу.

Знову одноманітні краєвиди, але ми поспішали й не звертали на них уваги. В горах одноманітність була менша. Тут ми завважили, що часто згори вниз стіною іде мурований тин. Мабуть, він відділяв посілості одного землевласника від другого. Ми дивувалися, бо на будову тих тинів витрачено дуже багато праці. Думали, чи вона була потрібна?

Шлях від Захатекасу до Ґуанахватти, міста до якого ми їхали, був далекий і ми мусіли поспішати, щоб приїхати вчасно й не блукати вночі.

Нарешті на вказівках »гайвею« появилися написи — Ґуанахватто! По обидвох боках дороги управні поля, лани кукурудзи, яку збирали або витягали із землі кукурудзяне бадилля. На бічних дорогах появились осли, на задах яких сиділи дорослі чоловіки, а попереду їздців були великі в'язанки кукурудзяного бадилля. З-під цієї чудернацької »копиці«, що поволі рухалась уперед, було видно тільки ноги вислюка. Біля дороги ми побачили хату з садком невідомих нам овочевих дерев, а далі — ліс. У лісі, при дорозі, стояло кілька автобусів, з яких висипалось багато хлопчиків, учнів-туристів із якоїсь школи, що побігли щось оглядати.

Проїхавши лісом, ми опинились на горі. З неї відкривався чудовий краєвид на місто Ґуанахватту, місто старовинне, захоплене еспанцями десь на початку 16-го сторіччя.

Ми обережно з'їздили по крученій дорозі до міста. Часто назустріч, з-за гори, несподівано з'являвся самохід або автобус і треба було уважати, щоб не скоїлося якесь нещастя!

Нарешті досягли своєї мети — ми в Ґуанахватті, столиці провінції тієї ж назви, скороченої — »ҐТО«. Тепер це місто має тільки 37 тисяч населення, а в 17-18 сторіччях тут було понад 100 тисяч. Ґуанахватта була славна своїми копальнями, особливо срібла. В 17-18 сторіччях одна п'ята частина видобутку срібла в цілому світі походила звідти. Місто славилося також і своїми виробами із срібла.

На вулицях багато людей, і самоходи, пробиваючись крізь цей натовп, притискають їх до стін домів. Вулиці вузькі, це радше вулички з різними закамарками. Деякі з вуличок дуже стрімко спускаються або підносяться і аж дивно, як самохід може їхати по таких вуличках? Їдуть, їдуть, настирливо наїздять на людей, а вони навіть не звертають на це уваги, трохи постороняться й далі йдуть — молодь із сміхом, весела, старші задумані. Ось ми на площі, посеред якої підвищення, а на ньому поліцай, що керує рухом. Бігають хлопчики, пропонують свої послуги провідників (ґідів). Як тільки побачать самохід із числом іншої місцевости, зараз пропонують свої послуги, але без настирливости.

Приятелька наших знайомих, американка Лин Х., живе чотири милі від Ґуанахватти, в селі Марфіл. У ньому є майстерні, в яких виплавляли срібло із срібної руди. Наші знайомі в Денвері пояснювали нам, як потрапити до того Марфілу, але виявилося, що самі дороги не знайдемо. Вулиці в Ґуанахватті не мають написів, доми не мають чисел, напрямків виїздів також не позначено. Написи є тільки на »гайвеях«. Ми двічі об'їхали місто і все верталися до центру! Не було іншої ради, як взяти 16-річного хлопця-ґіда, який допоміг би нам добитися до Марфілу і знайти там пані Лин Х. За якоїсь півгодини ми опинились у Марфілі. Тепер постало питання, як знайти пані Лин Х.? Ми почали питати. Властиво питав наш провідник, з яким ми ледве могли порозумітися. Питаємо одного-другого, не знають! Нарешті спало нам на думку звернутися до молочаря, що розносить молоко по хатах. Молочар знав пані Лин Х. і пояснив нам, де її знайти. А якщо її немає вдома (хату він нам показав), то вона в люксусовому мотелі для американських туристів (25 долярів за добу від особи). Там вона працює, бо знає обидві мови — англійську й еспанську!

І дійсно, за п'ять хвилин ми вже віталися з пані Лин Х. Вона поїхала з нами і запровадила до мотелю Ел-Лорел, у якому зарезервувала для нас три кімнати з кухнею, де ми й провели наші вакації.

Господар мотелю приніс деякий посуд, а пані Лин Х. також випозичила нам дещо із свого господарства. Потім пані Лин з Оксаною і

Юрком поїхали до »Ґранда Маркадо«, де купили потрібні нам харчеві продукти. Харчі в Мексіко дуже добрі й смачні, особливо хліб, що виробляється невеличкими булочками. Смачні також і різні тістечка та солодощі. Дуже смачні кури, бо їх годують не спеціяльно приготованим кормом, а зерном, переважно кукурудзою. Смачне також і м'ясо-свинина, натомість яловина якась тверда і немає того смаку, що у США, де коров спеціяльно відгодовують. Повечерявши разом із панею Лин Х. і оповівши їй усе, що її цікавило про Денвер та її приятелів, ми розпрощались і подались на відпочинок.

Наступного дня нас зустрів чудовий соняшний ранок. Добре відпочивши, повні енергії та наснаги, ми поснідали і взялися до праці.

Я розклався із своїм мольбертом (станком) біля входу в наше помешкання, щоб змалювати ряд колон, які підтримували дах. Цей куток будівлі був такий оригінальний, стилевий, що зацікавив мене.

Юрко й Оксана поїхали до міста оглянути його і укласти плян дальшої праці, купити трохи харчів на базарі й зорієнтуватися у місцевих обставинах.

Вернулися перед полуднем, оповідали нам про місто, про те, що оглянули і що мають намір малювати.

Після обіду ми вирішили поїхати до міста всі разом, походити по ньому, в цьому місцевому натовпі, набратися південного, мексіканського духу, духу місцевого народу, який дав би нам наснагу до напруженої праці в такому відмінному, цікавому містечку. Приїхавши у містечко і відпочивши, ми тепер якось інакше сприймали те, що нас оточувало. Вузькі вулички, гамір юрби, викрики продавців килимів та іншого краму вчинили на мене враження, начебто я попав у середньовіччя. Мимохіть згадувалася картина з »Тараса Бульби« Миколи Гоголя, коли Тарас попав у Варшаві в жидівську дільницю з вузенькими вуличками. Правда, там вони були страшенно засмічені й брудні, а тут перекупки й гандлярі слідкували за чистотою і час від часу підмітали. Але й тут ця чистота була відносною.

Оглядаючи місто, ми попали до його центру-базару. Базарна площа це, переважно, критий ринок, збудований ще наприкінці минулого століття — велика двоповерхова будівля. Зайшли в середину, щоб подивитися і купити деяких харчів. Нижній поверх займають харчеві продукти, а їх тут »гори«, особливо овочів. Кілька ґатунків бананів, від маленьких до великих, біля 12 інчів завдовжки. Дуже багато помаранчів, авокадосів, папаїв та інших незнаних нам овочів. Накупили різних овочів, між ними також і незнаних нам, щоб спробувати, як вони смакують. Потім пішли на другий поверх. Тут все було завалене керамікою, виробами зі шкіри, килимами та іншим крамом. Оглянувши другий поверх і вирішили, що все нам потрібне купимо перед від'їздом.

Запах смаженого м'яса, як здавалося, дуже смачного, який ішов від яток, розташованих назовні базару, роз'ятрив наші апетити і примусив

швидше почимчикувати до самоходу та їхати »додому«, себто до свого пристановища в мотелю Ел-Лорел. Випивши »текіли«, місцевої горілки з кактуса-аґави, ми закінчили перший день нашого перебування в Ґуанахватті.

23-го листопада, раненько я засів за мольберта, щоб продовжувати розпочатий малюнок колонади мотелю Ел-Лорел, а Юрко й Оксана поїхали шукати відповідних тем для малюнків — робити скечі. Дружина, закінчивши поратися після сніданку, вийшла на подвір'я і насолоджувалася повітрям, теплим і запашним. Час від часу на »гайвеї« (шосі), на завороті, заскрипить автобус і зупиниться біля воріт нашого подвір'я, щоб підібрати пасажирів. І знову тиша, тільки повз ворота спокійно пробіжить вислюк, навантажений кукурудзяним бадиллям, із їздцем на заді... Здається, що той їздець, більший ніж вислюк, якась машкара, яку тягнуть за мотузок.

Біля в'їзду на наше подвір'я росте незвичайно гарне дерево — »Понсейта« з червоним листям, подібним на квіти. У США вазонків із тією рослиною багато продають на Різдво, але тут на дозвіллі вона розкішна, біля 15 стіп заввишки, густа й пахуча. Багато всіляких комах увихається біля цієї рослини, сідають на невеличкі квіти, п'ють нектар, перелітають на іншу квітку і знову всовують свої носики в горняткоквітку зі соком-нектаром. Багато бджіл, метеликів, від маленьких до гарних великих із чорними крильцями, оздоблених ясно-жовтою биндочкою. Така незвичайна гра барв, що я вирішив змалювати кольоровий скеч олійними фарбами.

12-та година, надходить час »ланчу«. Швидко в'їздить наш самохід і з нього вискакують Юрко та Оксана з роз'ясненими усмішкою обличчями, задоволені... Багато бачили, чимало зарисували, занотували, що буде цікавим для змалювання у чергові дні...

Щойно скінчили полуденок, як прийшла дівчина-мексіканка мені позувати. Вчора, під час вечері, була розмова з пані Лин про нашу майбутню працю і я висловив бажання змалювати якусь типову мексіканку. Пані Лин обіцяла знайти мені модельку і ось вона прийшла — це мексіканка Ізабелла, 22-річна дівчина, студентка місцевого університету. Дуже симпатична, привітна, як, переважно, всі мексіканці, з якими ми мали діло.

Юрко й Оксана знову подалися на пошуки тем, а я почав малювати портрет Ізабелли. Мав трохи клопоту, щоб знайти позицію для малювання. Згадав нашу вигідну студію у Денвері, з прекрасним освітленням, але треба вміти працювати за всяких умов, а мені, з понадп'ятдесятилітньою практикою, то й поготів. Посадив Ізабеллу й почав працювати. Вдивлявся у її таке відмінне обличчя від тих, до яких я звик. Швидко прийшло захоплення працею, захоплення предметом, що його малював, втягувався у процес праці, аж прийшло відоме мистцям гарячкування. Гарне дівоче обличчя, грубувате, нема тонких

рис, питомих дівочим обличчям білої раси, зате відчувається у всій постаті південь, особливо в очах — великих, чорних із великими віями. В очах поволока і якісь темнуваті білки з маленькою кровинкою, а під очима зеленкуваті синці. За чотири сеанси я намалював »на чорно« портрет Ізабелли, вирішивши закінчити його в Денвері.

24-го листопада. Після сніданку й сеансу з Ізабеллою, ми поїхали відвідати церкву Валенціяна. Вона за містом, на горі, начебто над містом. Біля церкви копальні срібла. Церква велика, вельмишанована католиками і в ній завжди багато відвідувачів. Продають тут різні сувеніри для туристів, але нас цікавила сама церква. Збудована вона в стилі мексіканського барокко десь у 18-му сторіччі, в часи розквіту еспанського володіння. Вражає як зовнішньою, так і внутрішньою красою. Особливо захопили мене три величезних образи. Я ще не бачив образів такого розміру, писаних олійними фарбами на полотні, завбільшки 30 × 10-12 стіп. Я малював по церквах великі образи, навіть більші ніж згадані, але малював їх просто на стіні, на спеціяльній підготовці. В церкві Валенціяна згадані образи, крім великих розмірів, дуже добре виконані. Композиції сюжетів незвичайно цікаві.

Теми цих трьох образів такі: 1) »Вигнання торгівців із храму«, 2) »Христос захищає Марію Магдалину від фарисеїв« і 3) »Благословення дітей«. Всі вони композиційно незвичайно цікаві, особливо перший образ — »Вигнання торгівців із храму«, де постатті Христа надано стільки експресії, стільки сили, що від одного руху Христа торгівці кидаються урозтіч. Хто ж автор тих незвичайних образів? Мені не пощастило довідатися, а шкода. Цілком певно, що вони належать пензлю якогось визначного еспанського майстра, намальовані в Еспанії і привезені сюди. Образів мексіканських малярів тих часів навіть не можна порівнювати до згаданих, їх мистецька вартість значно нижча. Ми бачили в місцевому музеї багато невеликих портретів мексіканських малярів, але вони не відзначаються досконалістю. А мальовила Дієґо Рівера, значного комунізуючого маляра на початку 20-го століття (він народився у Ґуанахватті), розмальовання стін у місцевому музеї — не викликають враження гарних образів і не відзначаються ні композицією, ні технікою виконання.

(Закінчення буде)

»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ДЕШЕВИЙ, АЛЕ КОРИСНИЙ ПОДАРУНОК ДЛЯ ВАШИХ РІДНИХ І БЛИЗЬКИХ З НАГОДИ ЇХ ІМЕНИН, УРОДИН ЧИ ІНШИХ ПОДІЙ. ВИСИЛАЙТЕ ЗРАЗКОВІ ЧИСЛА »В. Ш.« СВОЇМ ЗНАЙОМИМ І ЗАОХОЧУЙТЕ ЇХ СТАТИ ПЕРЕДПЛАТНИКАМИ. ПОДАВАЙТЕ НАМ АДРЕСИ ВАШИХ ДРУЗІВ, ЩОБ ВИСЛАТИ ІМ ЗРАЗКОВЕ ЧИСЛО ЖУРНАЛУ.

Ярослав КУРДИДИК

КОЛЬОРИСТ МИХАЙЛО МОРОЗ
(Нарис)

З Михайлом Морозом, добрим моїм другом ще з юних років, я намагався бути в постійному зв'язку, щоб з непритаєною гордістю радіти його мистецьким поступом, його цікавою винахідливістю у поєднанні кольорів. Йому завжди такий питомий глибокий і оригінальний пошук за чимось усе новим, яке, здається, сягає у дивне і важке для з'ясування мистецьке потойбіччя...

За минулі три роки я бачився з Михайлом Морозом тільки двічі. Це були дві найдовші перерви, відколи мистець живе у США. Признаюся, я їх по-своєму навіть переживав. Бо, прозраджу, М. Мороз не тільки справжній майстер пензля, а й цікавий оповідач, ось хоч би про своє перебування в Італії. Або, як цікаво прочитати його »мистецькі нотатки«, сповнені проявами дійсної поезії, переплітувані різними примітками, влучними заввагами... Коли в домі п-ва Морозів біля Нью-Йорку я почув із зарекордованої стрічки награні сольові виступи під час понтіяльних Українських Богослужб, що їх відправляв Блаженніший Патріярх Йосиф у Римі, то я просто не міг надивуватися, що мій друг і тут блиснув ясним, чистим і дзвінким тенором...

Відвідини його чудової вілли біля Нью-Йорку завжди справляли на мене незабутнє враження... Всі сім кімнат, як і прохідні коридори, включно з його малярським ательє, прикрашені картинами! На цей раз помітні нові образи, що віддзеркалюють його перебування в Італії, куди мистця запросив Блаженніший Патріярх Йосиф, щоб він збагатив тамошню ґалерію при Українському Католицькому Університеті в Римі своїми картинами.

Покійний Галицький Митрополит, граф Андрій Шептицький, який допомагав М. Морозові в його мистецьких студіях (до речі, Митрополит сам був відомим мистецтвознавцем), після закінчення студій обрав був М. Мороза за »свого прибічного, чи пак надворного портретиста«. Таку саму ролю, як виявилося із показаних мені прозірок, довелося виконати і тепер нашому відомому маляреві. Із портретів, знятих на прозірках, виходить, що мистцеві довелося начебто з'ясувати в кількох варіянтах портретів величну постать цього нашого українського Страдника за своє Стадо...

На прозірках з Італії я побачив і біля 50 пейзажів з цієї країни, з яких понад 90 відсотків залишаться в Римі, в призначеній для М. Мороза залі.

Можна сказати, що у всіх його картинах, зокрема з останнього періоду, в тому і з Італії, пробиваються своєрідні »оновлення в рефлексах неба і землі«. Чи це старовинні замки, що ніби променіють на тлі обріїв, чи це озера, з яких б'є такою прохолодністю і блакитною синявою води, »відлунням неба«, — що вдивляєшся у них і не можеш надивуватися...

Звідкіль береться вся оця різноманітність його, можливо й підсвідомих, мистецьких засобів, які, чи то в довгому й тендітному мазкові пензля, чи в такому типовому для мистця »накладанні шпахтлею« — пронизані глибоким сантиментом; їх можна б назвати — райдугою поезії у кольорах!..

Ще і ще повертаюся зором до картин, що висять на стінах, включно із найновішими, привезеними із соняшної Італії, і всі вони, без винятків, викликають справжнє почуття. Який зворушливий у своїй оригінальності його мистецький стиль! Яке почуття руху й потужности у вислові кольорів його пейзажів з Кольорадо, чи Мейну — того, як його називають »американського малярського раю«... Не зважаючи на простір і віддаль, гори у Мороза виглядають немов масивні й маєстатичні храми, до яких він заходить на мистецьке моління.

Хмари не мають у нього статичного вигляду. Вони прозоро-пухнаті, і дуже часто одним, ледве помітним додатковим мазком, мистець спонукує їх плавати у глибокій задумі, або весело підстрибувати кучерявими козликами по блакитному небосхилі... Мороз приковує глядача до своїх картин дуже часто саме каскадами таких »гарячих вибухів кольорів«, що аж дивно, як він над ними — немов над буйними кіньми з розвихреними гривами — панує, як керує ними своїм талантом!

Один із рецензентів підкреслив колись дуже влучно, що картини М. Мороза — це типові тільки йому »вітражі«, однаковою мірою і пейзажі, і квіти. Його квіти у вазах формують у поступових ґрадаціях тонів ефект дійсно насичених живучістю квітів. І чи то грона калини, червоні маки, півтонні півонії, чи яскраві, такі приманливі соняшники — іноді зроджується спокуса доторкнутися їх, щоб переконатися — живі вони всі, чи, може, тільки так талановито намальовані »квітяним чудодієм?« Особливо ґлядіоли і півонії намальовані з якоюсь такою глибоко-зворушливою романтикою, що я не витримав і кажу:

— Михайле, хочу придбати одну із цих твоїх картин, а коли відмовиш, — намагаюся перейти на жартівливий тон, — то вночі розіб'ю вікно і, як злодій, викраду їх. Байдуже що, ґладіоли чи півонії.

— Для мене — відповідає із невдаваним зворушенням у голосі мистець — квіти — це немов мої діти... Немов молоді дівчата, кожного очаровують своєю привабливістю... А знаєш, що в них таке зворушливе і захоплююче? — питає мистець.

— Не знаю, скажи.

— Юність, свіжість і... їхня квітяна непорочність... — І вже дещо лагідніше додав: — Пригадуєш, як про квіти писав японський поет у »Гайку«? — »З молодими дівчатами так само, як і з живими квітами, поводіться якомога найніжніше«...

Серед портретів, гідних особливої уваги, є портрети дружини мистця, а їх кілька і вони в різних портретних варіянтах. Там можна найти пані Ірину, дружину мистця, ще дуже молодою в гуцульському одязі, з маленьким сином на руках, або у чорній сукні, в балевих довгих рукавичках, із червоною рожею на рамені. І важко вирішити, котрий між ними найкращий, бо всіх їх намалював Михайло Мороз »і кистю, і серцем«...

Покидаю гостинну хату мого друга, де завжди, крім »хліба і соли«, його дружина, або її мати, вміє покласти на стіл ще й сердечність.

Мабуть кожному, хто оглядатиме картини Михайла Мороза, одного з наших визначних мистців, насунеться думка, що він зумів підпорядкувати всі мистецькі засоби одній щиросердечній поетичності. Але те, що в нього залишається незмінним — це його містична емоційність. Вона й віддзеркалює глибину його творчої індивідуальности.

ЛИСТ ДО МИХАЙЛА МОРОЗА

Намалюй вітер, що соснам сколихує душі,
хмари, які закосичують журавлями осінь,
дерева, що рецитують модерні поеми,
скелі, що в чорних призмах криють людське серце...

Намалюй ніжність, що протікає крізь долоні щастя,
траву, яка гнеться з гнучкістю ліризму,
землю, що має обличчя твоєї, дорогої мами,
і простір, що відпливає у білу хлань півдня...

Намалюй квіти, що творять тайни і леґенди,
вечір, що його солов'ї переводять в оперний театр,
дорогу, по якій мандрує невимовна скарга,
і висоту, що говорить до самого Бога...

Твій друг Я. К.

Леонід ПОЛТАВА

ТЕАТР НА НАДДНІПРЯНЩИНІ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Впродовж тисячолітньої історії Україна не раз перекреслювала давню утерту фразу-твердження про те, що »коли говорять гармати, тоді мовчать музи«. Це ж саме сталося і під час другої світової війни на Сході Европи в 1941-1944 роках.

Замінивши московсько-большевицького окупанта, берлінсько-фашистівський окупант адміністраційно і політично покраяв живе тіло України на кілька частин. Найгірше довелося терпіти Наддніпрянщині, яку німці перетворили на цілковито безправну колонію під назвою »Райхскомісаріят Україне«. Новий окупант заборонив шкільництво вище чотирьох кляс початкової школи, сподіваючись таким чином мати впродовж одного покоління не високої культури, грамотности і таланту український народ, а багатомільйонову чередю напівграмотних рабів.

Не зважаючи на важкі утиски й переслідування не тільки політично-національні, а й культурні, на Наддніпрянщині в роки другої світової війни знайшлися творчі сили, які старалися рухати вперед українське культурне життя.

Не всі працівники театру та споріднених із ним мистецтв виїхали на Схід з большевиками; не всіх творчих людей удалося большевикам вивезти під конвоєм, як це було майже у всіх великих містах України. Різними правдами і неправдами тисячі працівників опери, драми, музкомедії, кіна, естради та інших видів мистецтва залишилися на своїй батьківщині, а після втечі комуністів почали налагоджувати театрально-культурне життя у своїх місцевостях.

З повторним наближенням окупаційно-московської армії до східніх меж України, багато діячів української культури, в тому й акторів, мандрували на захід, головно до Галичини; тих, кому вдалося прорватись крізь червоні партизанські застави та німецьку бюрократію, як братів і сестер вітали українці Львова й інших міст, багатьом даючи працю за фахом і покликанням, чи бодай оберігаючи від вивозу в Німеччину.

Не маємо доступу, ні часу, ні можливостей розшукувати першоджерела — часописи й журнали, що виходили в так званому Райхскомісаріяті України. Але з випадково збереженого числа часопису »Відродження«, з грудня 1941 року, що виходив у Миргороді на Полтавщині, довідуємося із статті »За відродження національного мистецтва« О. Б. наступне:

»... Українець — глядач вдумливий і вибагливий. Актори не повинні цього забувати. Сили та спроможності для створення міського музично-драматичного театру, такого цінного закладу, в Миргороді безперечно є. Серед миргородців є чимало обдарованих акторів і співаків, є їх керівники — режисери та диригенти... Щодо репертуару, то насамперед буде широко використана літературна спадщина наших славних українських класиків-драматургів: М. Старицького, М. Кропивницького, І. Карпенка-Карого, С. Черкасенка та багатьох інших. Глядач зможе побачити на сцені у всій красі »Невольника«, »Циганку Азу«, »Саву Чалого«, »Про що тирса шелестіла«, »Гетьман Дорошенко« та інші перлини української драматургії. Також будуть влаштовуватись концерти з творів українських композиторів (Лисенко, Леонтович) та чарівних народних пісень. Побажаємо ж новому театрові успіхів у ці великі історичні часи!«

Цей же часопис »Відродження« у червні 1942 р. інформував у замітці »Культура розквітає« про працю Будинку Культури у селі Велика Багачка на Полтавщині. Там сказано: »За 8 місяців своєї роботи Велико-Багачанський Будинок національної культури організував до 20 художніх вечорів. Серед них були такі популярні п'єси, як »Наталка Полтавка« Котляревського, »Сватання на Гончарівці« Квітки-Основ'яненка, »Глитай або павук« Кропивницького, »За двома зайцями« Старицького та інші. Крім цього, було влаштовано два ювілейні вечори, присвячені Т. Шевченкові та М. Лисенкові. Зараз готуються до постановки п'єси: »Пошились у дурні« Кропивницького, »Сава Чалий«, »Наймичка«, »Суєта« Тобілевича та інші. Не забувають і про дітей. Вже було поставлено дитячу п'єсу »По щучому велінню« Кропивницького та готують до постановки »Івасика Телесика«. Непогано працюють і хоровий та музичний гуртки«...

Миргородське »Відродження« повідомляло також, що у Полтаві працює театр ім. М. Гоголя та що там »організовано новий невеликий театр »Вар'єте«, до складу якого ввійшла переважно обдарована українська молодь. Працюють балетна студія, хор, ансамбль пісні і танку...«

Несповна через рік німецький окупант наказав, під загрозою розстрілу редактора газети »Відродження«, перейменувати її на »Миргородські вісті«, а також заборонив публікувати на сторінках газети український герб Тризуб. Тим часом у Києві фашисти розстріляли визначних діячів української культури: поетку Олену Теліґу, Івана Ірлявського, ред. І. Рогача та інших; у Дніпропетрівському-Січеславі вони ж не завагалися розстріляти навіть поета Михайла Проненка — большевицького засланця, який напередодні війни повернувся з червоної каторги... І все ж діячі української культури на Наддніпрянщині, змагаючись проти голоду, холоду, окупаційних утисків, пливучи дослівно проти води, — не складали рук, і старались дати своєму народові бодай скромний культурний відпочинок та виховувати його в українському національному дусі.

З різних джерел беремо наступні відомості про діяльність українських театрів на Наддніпрянщині в 1941-1943 роках.

І так, Київський Драматичний Театр, який мав також відділ опери, показав глядачам у зруйнованому, голодному Києві в 1943 році такі вистави: »Назар Стодоля« Т. Шевченка, »Біля воріт щастя« К. Гамсуна, »1933-ій рік« С. Кокота та інші; Відділ Опери Київського Драмтеатру тоді ж показав оперу Мусоргського »Сорочинський ярмарок« та оперу Т. Шевченка—М. Аркаса »Катерина«. Опери ставив режисер І. Ненюк, учень М. Садовського. Крім нього, режисерами там працювали А. Ротмірів-Тимківський і П. Гордійчук. Мистецьким керівником був режисер М. Тінський.

Вінницький театр показав у 1943 р. такі п'єси: »Ой, не ходи, Грицю« і »Циганку Азу« М. Старицького, »Дай серцю волю...« М. Кропивницького, »Хмару« І. Суходольського, »Воскресення« В. Чубатого, »Вій« за М. Гоголем та »Сватання на Гончарівці« Г. Квітки-Основ'яненка, а з опер — »Запорожець за Дунаєм« С. Гулака-Артемовського, »Наталку Полтавку« І. Котляревського—М. Лисенка, »Катерину« Т. Шевченка—М. Аркаса; із західньоевропейського оперного репертуару Вінницький театр у сезоні 1942-1943 рр. показав: »Травіяту«, »Сивільського цирульника« Россіні, »Фавста« Ґуно, »Русалку« Даргомижського, »Євгенія Онєгіна« Чайковського та »Кармен« Бізе.

Про Лубенський театр вдалося довідатися лише те, що в 1943 році він поставив п'єсу »Лиха іскра« Карпенка-Карого та дещо із українського клясичного театрального репертуару. Зате театр ім. І. Тобілевича у Кременчуку в 1942 році показав 20 різних вистав, а в 1943 році — 17, у тому »Поворот до Европи« Дубровського, »Молоду кров« Винниченка, »Розбитий глек« Кляйста. Згадуваний Миргородський театр показав у 1943 році п'єсу Тогобочного »Каїн і Авель«; Велико-Сорочинський театр за рік праці показав 63 вистави; Павлоградський театр і хор під керівництвом Василя Березовця дав глядачам »Циганку Азу« Старицького та інші вистави; Черкаський театр ім. Т. Шевченка за сезон 1942-1943 рр. дав 116 вистав, що їх бачили 42 тисячі глядачів, а новий сезон розпочав п'єсою »Кума Марта« А. Шатковського. Первомайський театр у 1943 р. показував »Назара Стодолю« Т. Шевченка; Роменський ім. М. Гоголя — »Казку старого млина« С. Черкасенка, »Вій« за Гоголем, »Циганку Азу« (під назвою »Хата за селом«) за Крашевським, у переробці Старицького, »Лісову пісню« Лесі Українки. Визначному українському кіно- і театральному акторові С. Шкуратові німецька комендатура м. Ромна заборонила поставити в театрі ім. Гоголя п'єсу Старицької-Черняхівської »Гетьман Дорошенко«.

Цих кілька доступних нам повідомлень-прикладів показують, що діячі української театральної культури на Наддніпрянщині докладали багато зусиль під час другої світової війни, щоб їх глядач — український нарсд — не був позбавлений культурного життя навіть під час нової важкої окупації.

ДВОТОМНИК ОМУС-у »НАШ ТЕАТР«

Після дворічної праці, незабаром у Нью-Йорку вийде з друку перший том книжки під заг. »Наш Театр«, що його готує Об'єднання Мистців Української Сцени (ОМУС), засноване по другій світовій війні в Німеччині з ініціятиви реж. Володимира Блавацького. ОМУС відновлено через чверть сторіччя в Америці, першим головою відновленого Об'єднання став був сл. п. сотн. Юрій Кононів, а тепер Управою керує реж. Володимир Шашаровський.

Для праці над двотомником »Наш Театр« були створені дві комісії: Видавнича, яка займалася збіркою фондів на опрацювання і друк коштовної книги, під керівництвом Ю. Кононева, і Редакційна, під керівництвом проф. д-ра Григора Лужницького, драматурга й історика українського театру (літературно-мовний редактор двотомника — Леонід Полтава).

Згідно з інформаціями Редакційної Колегії, до першого тому, що нараховує 800 сторінок великого формату, з понад 200 фотодокументами, ввійшли матеріяли, клясифіковані за такими розділами: »Вступ«, »Статті«, »Огляди« українського театрального життя з 1900-их рр. до наших днів (в Україні не під большевизмом та за кордоном), »Спогади«, ілюстраційна частина та частковий Список жертводавців на двотомник, які надіслали пожертви до осені 1974 року.

У другому томі будуть опубліковані такі розділи: »Постаті«, »Репортажі«, »Документи і листи«, »Рецензії«, »Театральна хроніка«, »Енциклопедичний словник-довідник« про акторів, режисерів, драматургів, театральних авторів, лібретистів, композиторів та інших працівників театру і споріднених із ним видів мистецтв (балет, декорації, ґрим, театральна костюмерія і т. д.). Наприкінці 2-го тому буде поданий список усіх жертводавців на це видання, які прислали чи пришлють пожертви до Управи ОМУС-у після осені 1974 р. до кінця 1975 року, коли другий том має вийти з друку; буде поміщено також індекс прізвищ, англомовне резюме та велика ілюстраційна частина.

Головну увагу в двотомнику звернено на український театр поза засягом московсько-большевицької контролі. Загально, це буде огляд праці, труднощів, розвитку й осягів вільного національного українського театру та споріднених із ним опери, оперети, балету, музики, співу й інших видів мистецтва за останні 100 літ.

Тексти обидвох томів складені в друкарні »Свободи« (Джерзі Сіти, США); друк першої книжки закінчується в »Нобл Офсет Прінтер« компанії у Нью-Йорку.

Р. П-К

ТРИ НОВІ ПЛАТІВКИ »АПОН РЕКОРД«

У великих крамницях в Америці можна знайти відділи різної слов'янської музики. І як приємно побачити там »Український відділ«, а між платівками — довгограйні, стереозаписні випуски американської фірми »*АПОН РЕКОРД Ко*«. Ця фірма, якою керує дир. Ендрю Понсіс, спеціялізувалася від десяти років на широкому американському ринку в ділянці випуску платівок різних слов'янських народів, в тому української пісні й музики, переважно народної.

Українська спільнота звернула на фірму »АПОН РЕКОРД« особливу увагу за один її незвичайно цінний випуск — великий, прегарно оформлений, з пояснювальним текстом фоноальбом, накручений фірмою в Римі під час посвячення храму св. Софії у Римі, із записом знаменної проповіді Блаженнішого Патріярха Української Католицької Церкви, Ісповідника Кир Йосифа.

Всі українські випуски »АПОН РЕКОРД« в кольорових обкладинках, з барвистими великими світлинами українських дівчат у народній ноші, або ж зображенням українських церков, і майже всі вони присвячені українській народній пісні й танцювальній музиці. Вийняток становить платівка »АПОН РЕКОРД« ч. 2 653, на якій зображено гетьмана з шаблею, під назвою »Гетьман« (по-українському і по-англійському). На її обкладинці вибито слова з арії гетьмана Івана Мазепи, коли оборонець чести й волі України виступає проти московського царя Петра; біля шаблі є такий напис:

»... Молитовно
Тебе я здійму,
Як сонце, як щастя, як мрію,
І нагло тебе,
Захололу й німу,
Зведу на Петра — і нагрію!«

До виданих дотепер фірмою »АПОН РЕКОРД« платівок з українською тематикою належать такі, як »Мрії про Україну«, »Спогади з України«, »Китиця українських мелодій« та інші. В останній час до 8-ми попередніх українських випусків долучилися 3 нові: »*Вечір на Верховині*« — награна в Америці з оркестрою і сл. п. молодим актором і співаком Ігорем Шуганом, »*Свято в Україні*« — награна в Канаді, та »*Дукля*« — український співочий і танцювальний ансамбль«, награна в Чехо-Словаччині для фірми »АПОН РЕКОРД«, у першоякісному виконанні солістів, мішаного українського хору та дзвінкої оркестри, в тому й бандури.

Платівка »Вечір на Верховині« була награна на тій відпочинковій Оселі УРСоюзу біля Ґлен Спей (Нью-Йорк). В супроводі приємної тан-

цювальної оркестри під дириґуванням Богдана Гірняка сл. п. Ігор Шуган, ліричний тенор, виконав давні й новіші українські пісні, переважно ліричні, аранжовані під танцювальну музику: »Полонино«, »Люблю«, »Ви, музики, грайте«, »Мої ясени«, »Прощай, мила« й інші. Для української молоді поза межами України така платівка — це милий танцювальний вечір (вальси, танґо, фокстрот, навіть коломийка!) в супроводі рідних мелодій і української мови, в культурному виконанні мистців, які знають свою справу. Трохи слабшою виявилась платівка »Свято в Україні« у виконанні шестичленної оркестри »Юкі« та квартету »Водограй« у Монтреалі, в Канаді. Найголовніший закид — не завжди виразна дикція. Поза тим такі пісні, як »Ой джиґуне«, »Де гори Карпати«, »Карі очі«, »Їхав козак за Дунай« та інші в супроводі енергійної оркестри — це дарунок творчої молоді для української молоді за океаном. На високому професійному рівні награна платівка »Дукля« (»АПОН РЕКОРД« — ч. 2 663), прикрашена на обкладинці двома дівчатами в барвистій українській ноші українок, які живуть в ЧСР; ноша, певна річ, відмінна від звичайної української народної ноші, але яка ж вона приємна і дорога. На платівці записані 13 пісень і танків, у тому й вогнистий танок »Кручена«, у виконанні оркестри »Дуклі« під дириґуванням Й. Покорного. Чудово звучать голоси таких солістів і солісток, як Марія Мартонова, Марія Грабовська, Й. Пригода, Р. Смутер, Й. Піґула, Е. Анталова, Р. Ярошакова; у пісні »Дунай« та в багатьох інших виразно звучить хор, голоси переливаються дійсно мов ті хвилі Дунаю. Дуже добре, що в деяких піснях збережені й особливості української мови Пряшівщини й інших районів, заселених українцями. Платівка »Дукля — український співочий і танцювальний Ансамбль« — цінний вклад американської фірми »АПОН РЕКОРД« в українську світову фонотеку.

У найновіших виданнях названої фірми цінне особливо те, що майже всі платівки наспівані й награні молоддю, якій можна пробачити деякі недоліки, але яку не можна не любити; Платівка »Дукля« відповідає найвищим мистецьким вимогам.

Влас—й

МОЛОДЬ НА 21-ІЙ ВИСТАВЦІ ОМУА

Об'єднання Мистців Українців Америки (ОМУА) під керівництвом визначного скульптора, кол. вояка УПА, Михайла Черешньовського, влаштувало чергову, вже 21-шу виставку своїх членів, що тривала в приміщенні дому ЛМКлюбу в Нью-Йорку від 22. 6. до 30. 7. 1975 року. Добре попрацювали над підготовкою виставки голова ОМУА, його заступники — мистці Петро Андрусів, Любомир Кузьма, Петро Мегик

та інші, чиї твори були прикрасою 21-ої виставки та могли б бути прикрасою кожної виставки в будь-якій країні. Добре попрацював і мистець-фотограф Осип Старостяк, який зладив для великого ілюстрованого двомовного каталогу багато світлин із картин, графіки, скульптури. Передавати засобами чорно-білої фотографії всі відтінки й півтони барвистих полотен — не легка справа навіть для фахівця.

Здається, найбільшою особливістю цієї виставки була велика участь мистецької молоді: біля 15 молодих мистців і мисткинь на всіх близько 60 учасників, між якими приковували увагу глядачів і такі відомі майстри старшого покоління, як Я. Гніздовський, М. Мороз, Л. Молодожанин, Я. Паладій, К. Панчак, І. Бобринський, П. Сидоренко, В. Сім'янцев та інші мистці старшого й середнього поколінь, різних технік, напрямків і шкіл, чим вони особливо привабливі й цікаві.

Зрозуміла річ, коли б ми були еспанцями, нас напевно найбільше цікавила б еспанська тематика, французами — французька, зулусами — зулуська, але ми українці, і саме така тематика полотен чи різьб нас цікавить найбільше (як і вияви українського світосприймання, української палітри в творах, безпосередньо не присвячених нашій національній тематиці). Щодо національної тематики і її реалізації, то на 21-ій виставці ОМУА в Нью-Йорку неперевершеними були скульптор М. Черешньовський з його повним величі й вольовости пам'ятником Лесі Українці, неперевершеній европейській поетесі, і Петро Андрусів, з його історичним »Двобоєм«, ворогами-вершниками на билинних конях.

Молоді й наймолодші, з більш виробленим мистецьким обличчям і ще лише в пошуках шляху — це: Долорес Гайдучко, Дзвінка Барабах, Анатоль Гончаренко, Дарія Дорош, Ірина Зелик-Гоматюк, Юрій і Ярема Козаки, Ю. Крохмалюк, Марта Коленська, Ол. Мотиль, Лавро Полон і Оксана Лукашевич-Полон, Адріяна Лисак, Христина Хитра-Кіналь та ще дехто. Самобутність, оригінальність в задумі й виконанні, і в тематиці, виявили особливо Марта Коленська (»Гніздо з пташинкою«), Долорес Гайдучко (українські »Квіти« з ледь помітним вплетеним гербом Тризубом), Ю. Крохмалюк та інші. Всі вони становлять радість та надію не лише ОМУА, а й нашої спільноти. Надіймось і сприяймо їм, щоб якнайбільше з цієї творчої молоді стали гордістю вільного національного українського образотворчого мистецтва.

На жаль, у каталозі не поміщено даних про мистців.

Леонід ПОЛТАВА

ЛИСТИ З НЬЮ-ЙОРКУ

»МІСТО СТРАХУ«

»Вітайте в Нью-Йорку — місті страху«

На нью-йоркських вулицях, на станціях підземки й міжнародних аеродромах недавно роздавали маленьку книжечку, призначену, нібито, »для інформації відвідувачів«. На першій сторінці була труп'яча голівка й привітання: »Вітайте в Нью-Йорку, місті страху!« В книжечці подавались туристичні поради, як ось: »Не виходьте на вулицю після шостої години увечорі«. »Не ходіть пішки«. »Не користуйтеся публічним транспортом«.

Книжечку видали ті, що є спеціялістами від нью-йоркської безпеки, чи то небезпеки — профспілки поліцаїв і пожежників. А видали її тому, щоб запротестувати проти теперішнього масового звільнювання з праці їхніх членів напівзбанкрутованою міською управою.

Демократична управа Нью-Йорку і її бурмістер, Абрагам Бім, дуже загнівалися за цю книжечку. Називали її підлим наклепом й образою для нашого гарного міста, що його досі, за трафаретним американським висловом, було »приємно відвідувати, хоч жити в ньому нікому не хотілося«. А тут виходить, що й відвідувати тепер Нью-Йорк неприємно — страшно й небезпечно. Який удар для туристичної індустрії! І профспілкам заборонено розповсюджувати згадану книжечку.

І ось, коли приглянутися до змісту книжечки, треба ствердити, що власне вона — а не Бім — має рацію. Коли ж вона викликала в офіційних — і неофіційних — читачів таку гнівну реакцію, то це тому, що її автори порушували утоптані стандарти американської інформації — замість звиклого прикрашання й промовчування вони сказали неприємну правду. Але це факт, що після заходу сонця в Нью-Йорку ніхто не виходить на вулицю без деякого почуття страху, себто ніхто, за вийнятком чорних — і не чорних — молодих хуліганів. Навіть у »мільйонерських« кварталах Мангаттену, навіть у ще не »інтеґрованих« білих передмістях Квінсу й Стеттен на вулицях, подвір'ях, у мешканнях раз-у-раз трапляються грабежі, ґвалти, вбивства, садистичні знущання над безборонними стариками. І такі злочинства не зменшуються, навпаки — збільшуються з року на рік, з місяця на місяць.

Або публічний транспорт? Треба бути відважною людиною, щоб увечорі, після закінчення масового »вершкового руху«, їхати самому підземкою крізь Гарлем чи Бедфорд-Стайвесант (два найбільші чорні

»ґетта«). Поїзди їдуть майже порожні. Щоправда, в кожному з них є один чи два поліцаї, але вони самі докраю перелякані, бо і їх досить часто вбивають хулігани. Та й не тільки увечорі так. Тепер, кажуть, найнебезпечніше їздити підземкою вдень, коли поліцаїв у поїздах нема, а на станціях їх мало. Ось недавно на Мангаттенській лінії підземки в білий день молодий негр дві години тримав ножа на горлі білої жінки. Поліцаї ніяк не могли вирвати її — адже стріляти до негра тепер не можна — і врешті один із них став навколішки на брудній вагонній долівці й благав негра не вбивати жінки... Яка картина!

Чи таке явище тільки нью-йоркське? Звичайно, ні. »Вуличне злочинство« поширене майже однаково в усіх великих американських містах — на Сході, Заході й Середньому Заході. Недавно ще вільні від нього були міста американського Півдня, але тепер, під благодатним »енкським« впливом і наслідком »інтеґрації« (змішування негрів із білими) вулиці Атлянти стали майже такими ж небезпечними, як і Нью-Йорку. Що більше, вуличне злочинство молоді й наркоманія перекочуються вже й поза межі міст, у сусідні, багаті передмістя. Адже тепер наймодніший у США наркотик — кокаїна, кажуть, найбільш поширений не серед дітей чорних бідняків, а серед дітей білої буржуазії. А чорні »пролетарі«, звичайно, мають авта, власні чи крадені, і автом їм у білі передмістя »рукою подати«. Отже їдуть туди залюбки вночі ґвалтувати і красти.

Це все — факти, а факти — річ дуже вперта і розв'язати їх самим тільки промовчуванням ніяк неможливо. Все ж можна шукати причини й пояснення таких хворобливих явищ, шукати причини теперішнього занепаду американських міст. Адже це факт також, що — не зважаючи на вплив американського фільму й телевізії, джезу, наркоманії та гіппівської моди молодих — таких явищ нема в европейських чи австралійських містах, а як і є, то тільки як непомітний відблиск американського первовзору. Ось недавно, побувавши в містах европейського Заходу, я переконався, що вулична безпека в них, у порівнянні з Нью-Йорком — майже ідилічна.

Духовий клімат

Коли ви приїхали до США недавно із будь-якої традиційної, впорядкованої країни, де порядні люди не крадуть, а »джентлмени не брешуть«, вас здивує моральний клімат вашого нового довкілля, його дивне ставлення до закону. Тут закон — для того, щоб його ломати, чи »обходити«. І роблять це майже всі — від юнаків, які крають ножем залізничні лавки й б'ють лямпи в парку, аж до президента держави, який шахрує власні податкові зізнання.

Деколи це суцільне беззаконня прибирає майже комічних форм. Наприклад, ви йдете до нью-йоркського Головного поштового уряду, велетенської будівлі, з імпозантними дорійськими колонами, що на-

проти славного Медісон Сквер Ґардену, але... в досить смердючому кварталі. У головній залі пошти стоять наймодерніші столи, вкриті білою пластмасою. На столах гарненькі »кулькові пера«, а над ними напис: »Пера власність Головного поштового уряду, за крадіжку їх карається 6-місячною тюрмою або 1,000 долярів пені, або одним і другим!« Проте такої перестороги мало і кожне перо ще прикріплене до стола міцним сталевим ланцюжком. І що ж — половина ланцюжків уже розірвана, пера розкрадені...

Або — кілька років тому нью-йоркському антинаркотичному відділові поліції пощастило схопити великий транспорт героїни, кільканадцять фунтів, вартости кількох мільйонів долярів. Героїну покладено в сейф і про неї начебто забули. А за кілька місяців виявилося, що героїни нема, »хтось« украв її із самої головної команди поліції. Хто ж вкрав? Самі ж таки поліцаї. Так антинаркотичний відділ закрито з неславою і тепер колишніх його аґентів виловлюють і карають за те, що продають крадену героїну.

Як створився такий дивний моральний клімат на землі чеснотливих пуританів, у батьківщині правдомовного Вашінґтона? Постав він насамперед як наслідок своєрідного природного добору в добі еміґрації. До Америки їхали переважно люди відважні й спритні, але не особливо чесні. (Їхали, звичайно, й бездольні бідаки, галицькі й волинські селяни »без язика«, але в новій країні вони не мали особливого успіху, ні впливу). Мрією й бажанням оцих модерних конкістадорів було якнайшвидше і якнайбільше здобути грошей, байдуже якими способами.

Ті, яким пощастило, ставали мільйонерами, героями народної уяви, »американської мрії«. Але, що дивніше, героями ставали й ті, які багатіли »легким способом« — беззаконні вбивці з Дикого Заходу, чікаґські ґанґстери, нью-йоркські ошуканці. (Натомість героями ніколи не ставали чесні трударі, солідні робітники, ті що творили дійсно американське багатство, це просто »дурні ґрінори« — і все). І тепер, наприклад, у найпопулярніших фільмах Америки, тих, що їм присуджено нагороду »Оскара«, героями бувають або бандити (»Бонні енд Кляйд«), або ошуканці (»Тзе Стінґ«).

Звичайно, людям удачним, статечним бізнесменам, передміським сибаритам, елейним політикам ніяк не годиться красти гроші з кишені сусідові чи грабувати з револьвером в руці. Ні, вони цього ніколи не роблять. Натомість залюбки ошукують податковий уряд чи асекурацію, беруть, де можна, хабарі, ошукують реклямою споживачів і роздмухують неймовірно адвокатські й медичні кошти. Їх злочинства пристойні, цивілізовані і за них вони в тюрмі не сидять (навіть, коли їм »поховзнеться нога«, так як Ніксонові чи Спірові Еґню). Такі злочинства багато поплатніші, ніж звичайні грабунки чи крадіжки.

Що ж мають робити негрські підростки — ледарі, що виросли на громадському даровому хлібі, напівнеграмотні учні середніх і високих (!) шкіл? Хабара ж їм ніхто не дасть і ошукати нікого вони не потраплять.

Але їх страшенно бояться білі жінки і це так приємно... І ось вони беруть в руки дешевий револьвер (»сатердей найт спешел«) і йдуть на вулицю грабувати й ґвалтувати білих, або й своїх таки чорних братів і сестер.

Інтеґрація — і що з того вийшло

Американське суспільство постало із національного й культурного змішання — почавши від перших колоністів (британських, голляндських, німецьких) почерез хвилі все нових і все інакших еміґрантів — ірляндців, італійців, слов'ян, жидів, аж до найновішої в'єтнамської »хвилі«. Тому будь-яке окремішне національне існування, рідна мова, традиційна культура еміґрантів для цього суспільства неприємні й чужі, воно намагається якнайшвидше »перетопити« їх у спільному кітлі англомовности й »масової культури«.

Природною, як видавалось, реакцією на негрську емансипацію й революційність була ідея »інтеґрації«. Треба, мовляв, змішати, »зілляти« негрів із білими, переварити їх в одному кітлі, отак, як раніше перевареко европейських еміґрантів. Так прийшло до найдивовижніших судових рішень, які в ім'я нібито конституційних негрських прав накинули силуване змішання всім і створили неймовірний хаос. В ім'я інтеґрації, негрів поселюють у білих околицях, примушують утікати білих сусідів і руйнують дощенту одну за одною частину міста. Негрських дітей перевозять автобусами за десятки кілометрів до »білих« шкіл, а білих дітей — до »чорних«, хоч як проти цього протестують батьки.

Але між колишньою асиміляцією білих еміґрантів і теперішньою »інтеґрацією« негрів є деякі основні різниці. Асиміляція була, переважно, добровільна, хіба лиш під тиском товпи — сусідів чи товаришів по праці. А інтеґрація — силувана, тому й викликає реакцію. Далі — расова різниця поміж европейськими національними групами була відносно невелика й могла затертися з допомогою мішаних подруж. (Таких метод пресії товпи й мішаних подруж тепер залюбки вживають русифікатори в т. зв. СССР). Але негри з білими майже не одружуються, темпераментом і зацікавленням вони — два зовсім інші світи.

Силуване змішування довело, замість до наближення, до розпалення ненависти між двома расовими групами й викликало серед білої більшости паніку, а серед негрів — справжні погромницькі інстинкти.

... Ви їдете залізницею й бачите здалеку Френклін Лейн Гай Скул. Величезна середня школа з маестатичною вежею серед зелених вулиць Квінсу, на тлі великого Форест Парку. Образ, здавалося б, ідилічний. Але пригляньмося ближче, що діється в цій школі.

Школа на території бруклінського »півострова«, який врізується у Квінс. Тому до неї довозять тисячі чорних дітей і бруклінського »ґетта« і нині їх тут уже понад 80 відсотків. Білі учні втікають, бож їх система-

тично побивають »інтеґровані« чорні товариші. Білих учениць і учительок нераз ґвалтують у самих шкільних приміщеннях. Білого вчителя облили бензиною й підпалили. В класах сидить на лекціях тільки частина учнів, інші — в шкільній кантині п'ють пиво, курять і грають покера, а на запитання газетного репортера відповідають: »Мене всі ті теревені (виклади в школі) не цікавлять«. Та й на що їм? Адже й так усі, без вийнятку, дістануть матуральні дипломи, навіть ті, що не вміють як слід підписатися. І з школи викинути їх не можуть, навіть тих, що підпалили вчителя, суд наказав знову прийняти до школи, бо навчатися — це їхнє конституційне право.

Тому не дивно, що учні Френклін Лейн Гай Скул стали справжнім пострахом околиці, що вони тероризували білих міщан у їх затишних вуличках і побивали пасажирів на поблизькій залізничній лінії! Аж ось тепер бідолашним сусідам школи засвітило несподівано сонце: суд вирішив, що їхня ґімназія »за чорна«. І рішено возити чорних молодців автобусами до ще дальших »білих шкіл«, а замість них записати силою білих дітей з околиці, може тепер буде менше страху . . .

Свобода, свобода . . .

Дев'ятдесят років тому британська подорожниця писала про США, що тут, мовляв, є »свобода красти, грабувати й ошукувати«. Може в цій британській критиці було дещо з вікторіянського консерватизму чи злоби до колишніх збунтованих »колоніялів«. Але нині, майже сто років пізніше, нам не раз приходиться дивуватись, які дивні форми сприймає ота американська свобода.

Наприклад, сучасне американське судівництво виразно спрямоване на оборону прав злочинця, а не жертви злочину. Вистачить, щоб трапилася будь-яка маленька недокладність, наприклад, коли поліцист, арештуючи когось, не сказав кількох ритуальних слів »остереження« — злочинця звільнять із суду, хоч вина його знана й доказана.

У 90-ох відсотках злочинів ніколи не доходить до судової розправи. А коли й відбудеться суд, то злочинця звичайно звільняють, бо, мовляв, тюрма переповнена, вона ледве чи »поможе« йому, від злочинства не вилікує. Злочинець, особливо коли він молодий, виходить безкарно на волю і там знову, так само безкарно, учинить нові злочинства, ґвалти, грабунки й убивства. Так постає відома під американською технічною назвою система »коловоротних дверей«, де арешт і суд є тільки інтерлюдією поміж двома чи більше злочинами.

А коли самих найгірших злочинців і засудять, то й тоді симпатії американської публічної опінії виразно за ними. Під час недавнього тюремного бунту в Аттіці загинуло кілька невинних людей — сторожів і в'язничної обслуги, але за ними ніхто особливо не жалував. Натомість з убитих в'язнів зробили просто героїв і мучеників. І коли читаєте згадки ліберальної преси про Аттіку, то вам здається, що це не був бунт

бандитів, убивців і сексуальних деґенератів, а революційна акція якихсь політичних в'язнів в ім'я великої... ідеї свободи.

Та що там... Про справжніх політичних в'язнів у совєтських тюрмах, борців за людське й національне визволення, тепер мало хто й писати хоче. Адже вони тутешньому обивателеві нецікаві. Вони ж страждають не за власний інтерес, а за якусь там »національну екзотику«. Зовсім дивовижні вони люди.

О. ПИТЛЯР

НА ФОНД ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Акція за створення мільйонового Фонду Оборони України — продовжується. Подаємо 13-ий список Жертводавців.

США:

14-ий Відділ ООЧСУ в Балтіморе (Мериленд)	1,300	дол.
Головна Управа СУК »Провидіння« у Філядельфії	500	
Осер. СУМА і »Наша Українська Школа« у Філядельфії	500	
Ярослав і Марія Гречки (Філядельфія)	500	
Український Хор в Честері (Пенсільванія) із відзначення 25-річчя з дня геройської смерти ген. Р. Шухевича-Чупринки	400	
Осередок СУМА ім. Б. Хмельницького в Клівленді (Огайо)	250	
Відділ ООЧСУ в Рочестері (Нью-Йорк)	200	
339-ий Відділ УНСоюзу ім. св. Василія Вел. у Філядельфії	200	
Ред. Ігнат Білинський (Філядельфія)	200	
Мґр Мирон Утриско (Філядельфія)	200	
Богдан Скасків (Вашінґтон)	200	
О. Монастирський (Балтиморе, Мериленд)	150	
К. Баб'як (Балтиморе, Мериленд)	100	
В. Будько (Балтиморе, Мериленд)	100	
І. Грицьківський (Балтиморе, Мериленд)	100	
І. Корнафель (Балтиморе, Мериленд)	100	
Т. Кузьмів (Балтиморе, Мериленд)	100	
В. Олексюк (Балтиморе, Мериленд)	100	
Павліна Перон (Балтиморе, Мериленд)	100	
А. Радь (Балтиморе, Мериленд)	100	
І. Радь (Балтиморе, Мериленд)	100	
Інж. Б. Саламаха (Балтиморе, Мериленд)	100	
В. Стельмах (Балтиморе, Мериленд)	100	
В. Татчин (Балтиморе, Мериленд)	100	
М. Турик (Балтиморе, Мериленд)	100	
А. Чорний (Балтиморе, Мериленд)	100	
М. Дицьо (Вільмінґтон, Деляваре)	100	

П. Зарицький (Вільмінґтон, Деляваре) . . . . . 100 дол.
Т. Мельник (Гартфорд, Конектікат) 100
В. Бздир (Гобокен, Нью-Джерзі) 100
Микола і Анна Бачари (Філядельфія) 100
Інж. М. Б. (Філядельфія) 100
Д-р Микола Войтович (Філядельфія) 100
Теодора Волянюк (Філядельфія) 100
Іван Вонс (Філядельфія) 100
Михайло Гарасимів (Філядельфія) 100
Лев і Стефанія Грам'яки (Філядельфія) 100
Іван Г. (Філядельфія) 100
Юрко Дацко (Філядельфія) 100
Ольга Диміцька (Філядельфія) 100
Іван Дубіль (Філядельфія) 100
Надія Дякун (Філядельфія) 100
Із збірки на весіллі П-ва Зазуляків у Філядельфії . . . 100
Лука Заставний (Філядельфія) 100
Тарас і Ірина Івасіви (Філядельфія) 100
Лев Івашків (Філядельфія) 100
Мирон Карбівник (Філядельфія) 100
Василь Колінко (Філядельфія) 100
Володимир і Марія Кононенки (Філядельфія) 100
Ярослав і Іванна Климовські (Філядельфія) 100
Микола Кульчицький (Філядельфія) 100
Л. К. М. (Філядельфія) 100
Василь і Марія Лесюки (Філядельфія) 100
Преосв. Владика Кир Василь Лостен (Філядельфія) . . . 100
Степан Мадилюс (Філядельфія) 100
Богдан і Надія Максимюки (Філядельфія) 100
Петро Мечник (Філядельфія) 100
Теодор Мечник (Філядельфія) 100
Роман Новаківський (Філядельфія) 100
Ярослав Полатайко (Філядельфія) 100
Г. Поліщук (Філядельфія) 100
В. Приятель (Філядельфія) 100
Степан Рад (Філядельфія) 100
Д-р Іван Скальчук (Філядельфія) 100
Мирослав і Чеслава Солтиси (Філядельфія) 100
Петро Станько (Філядельфія) 100
Микола Тимчук (Філядельфія) 100
Богдан Тодорів (Філядельфія) 100
Укр. Спорт. Т-во »Тризуб« у Філядельфії 100
83-ій Відділ УНСоюзу у Філядельфії 100
Остап Черепаха (Філядельфія) 100
Дмитро Шабля (Філядельфія) 100
Марія і Стефанія Шарани (Філядельфія) 100
Іван і Надія Яриніївські (Філядельфія) 100
М. С. (Філядельфія) 100
Микола Кормелюк (Вашінґтон, Д. Колюмбія) 100
В. Бацвин (Маямі, Фльоріда) 100
П. Гуменюк (Маямі, Фльоріда) 100
Володимир Трач (Маямі, Фльоріда) 100

А. М. (Маямі, Фльоріда) . . . . . 100 дол.
Микола Ґілевич (Честер, Пенсільванія) 100
Михайло Ваповський (Честер, Пенсільванія) 100
Іван Васюрко (Честер) 100
Володимир Корчинський (Честер) 100
Іван Федак (Честер) 100
Ярослав Баб'як (Клівленд, Огайо) 100
Петро Венґрин (Клівленд, Огайо) 100
Гнат Воробець (Клівленд, Огайо) 100
Омелян Гнатів (Клівленд, Огайо) 100
Михайло Дідич (Клівленд, Огайо) 100
Вол. Корнацький (Клівленд, Огайо) 100
М. Лішнянський (Клівленд, Огайо) 100
Степан Савчак (Клівленд, Огайо) 100
Дмитро Струс (Клівленд, Огайо) 100
Осип Тиркало (Клівленд, Огайо) 100
Микола Ґілевич (Честер, Пенсільванія) 100
Володимир Корчинський (Честер) 100
Галя Л. (Рочестер, Нью-Йорк) 100
Євген Романюк (Вільмінґтон, Деляваре) 100
Інж. Є. Неганів (Маямі, Фльоріда) 100
А. К. (Філядельфія) 60

По 50 дол.: Юрій і Ірина Волошини (Нью-Йорк), О. Барилка, Я. Івашків, Р. Беднарський, О. Кавшан, П. і А. Марчихи, Ганна Масник, Віктор Сабат (замість квітів на могилу сл. п. Олеся Бабія), І. Садівник, А. Тишко, Настя Фраґміто, д-р П. Федорів із збірки на весіллі п-ва Яринівських — усі з Філядельфії; Софрон Ганкевич, С. Серединський, Адам Ціздин, С. Яремчук — усі з Балтиморе (Мериленд); Комар (Асторія), М. Ганущак (Нью-Йорк). По 40 дол.: А. Г. (Гартфорд, Конн.).

По 25 дол.: Відділ Братства І. УД УНА (Філядельфія), Горницький (Філядельфія), С. Квятковський (Філядельфія), М. Матійків (Філядельфія), Д. Мирун (Клівленд), д-р О. Рижій (Клівленд), Павло Лісний (Честер).

Австралія:

Ліґа Визволення України у Сиднеї . . . . . 500 дол.
Союз Українок ім. Ольги Басараб в Південній Валії . . . 260
П. Середюк (Стейт Н. С. В.) 250
Я. і О. Шевчики (Стейт Н. С. В.) 200
Ю. Менцінський (Стейт Н. С. В.) 150
Сл. п. Я. С. Андрухович (із заповіту, Південна Австралія) 140
П. Коцюмбас 130
О. Дяків (Південна Австралія) 100
В. Іванів (Південна Австралія) 100
І. Г. С. (Південна Австралія) 100
М. Береза (Південна Австралія) 100
В. Катрук (Південна Австралія) 100
Й. Мисько (Південна Австралія) 100
В. Чемний (Південна Австралія) 100

Українська громада в Квінсленді . . . . . 100 дол.
П. Івахів (Стейт Квінсленд) 100
М. Кутащук (Стейт Квінсленд) 100
М. Мороко (Стейт Н. С. В.) 100
Н. Божик (Південна Австралія) 100
Х. Екс (Південна Австралія) 100
С. К. (Південна Австралія) 100
П. Коцюруба (Південна Австралія) 100
М. Лесів (Південна Австралія) 100
А. М. І. (Південна Австралія) 100
Лев Ревекун (Алсбурі, Н. С. В.) 100
Д. Решітник (Південна Австралія) 100
Л. Б. Новицький (Південна Валія, вдруге — разом 200 дол.) 100
І. Боднар (Південна Валія) 100
Р. Веселий (Південна Валія) 100
Ф. Гузійчук (Південна Валія) 100
І. Данилюк (Південна Валія) 100
К. А. Данилюк (Південна Валія) 100
І. О. Кошарський (Південна Валія) 100
В. Тимуш (Південна Валія) 100
ТУСМ у Сиднеї (Південна Валія) 100
Українська Громада в Сефтоні 100
В. Чор (Південна Валія) 100
М. Підлісний (Вікторія) 100
І. Слопак (Вікторія) 100
В. Шевчук (Вікторія) 100
В. Шкварок (Вікторія) 100
В. Юнятицький (Вікторія) 100
Т. Хасичук (Стейт Квінсленд) 64

По 50 дол.: М. Жук, К. Пиріг — із Стейту Квінсленд; М. Курко, С. Сідельник, Сьомий С. Г. — з Південної Австралії; Р. Драґан, С. Лісовець, П. Тур, Т. Фіґоль — із Південної Валії; В. і А. Альфавицькі, С. Барилка, В. Пундяк — із Вікторії.

По 20 дол.: С. Городецький (Західня Австралія), І. Зіненко і С. Пилюта — з Квінсленду; С. Городецький (Західня Австралія), А. М., А. і М., Т. Кміть — із Південної Австралії; А. Тимуш (Південна Валія); М. Жилан, С. Лапчук, В. Шарко — з Вікторії.

По 10 дол.: Я. Міська, О. Попович, Х. У., П. Б., Р. К., І. Г., П. К. і 14 дрібніших пожертв; В. Дзюба, П. Сушняк, М. Мовчан, С. Камінський, С. Касіян, С. Кудельчак, С. Муць.

Із пожертв замість квітів на могилу *сл. п. Я. С. Андруховича* (Південна Австралія) — 145 дол.

Громадськість Аделяйди замість квітів на могилу *сл. п. Степана Бандери*, у 15-річчя з дня Його смерти — 80 дол.

Замість квітів на могилу *сл. п. Д. Терлецької* (Вікторія) — 46,37 дол.

Із збірки з нагоди 25-річчя подружжя *п-ва Новицьких* — 123 дол.

Канада:

Іван Дикий (Вінніпеґ, Ман.)	1,000 дол.
Андрій Яців (Вінніпеґ, Ман.)	500
Марко Пилип'юк (Торонто, Онт.)	500
П-і М. С. (Едмонтон, Алта, раніше 300 — разом 500 дол.)	200
В. Ґалаван (Монетвіл, Онт.)	200
Дмитро Остапик (Оттава, Онт.)	200
Відділ ЛВУ в Портеж ля Прері (Манітоба)	200
М. К. і А. К. (Едмонтон, Алта, раніше 410 — разом 550 дол.)	140
Володимир Довганюк (Торонто, Онт.)	100
А. Галъко (Едмонтон, Алта.)	100
Осип Мороз (Калґари, Алта.)	100
Василь Дубик (Торонто, Онт.)	100
Олекса Гриневич (Гамілтон, Онт., раніше 100 — разом 200)	100
Микола Прийма (Гамілтон, раніше 100 — разом 200)	100
Никола Шемрей (Гамілтон, Онт., раніше 100 — разом 200)	100
Степан Яворський (Гамілтон, Онт., раніше 100 — разом 200)	100
»Калґарець« (Калґари, Алта.)	100
М. Гарасим (Лондон, Онт.)	100
М. Ч. (Лондон, Онт.)	100
Григорій Савків (Судбури, Онт.)	100
Василь Фіцуляк (Судбури, Онт.)	100
Євген Ґурбін (Торонто, Онт.)	100
Василь Ніновський (Торонто, Онт.)	100
Осипа і Дам'ян Олексишаки (Торонто, раніше 100 — разом — 200 дол.)	100
П-во Гулеї (Торонто, у пам'ять батька — *сл. п. Василя Керкуша*)	100

По 50 дол.: Олекса Костюк (Оттава, Онт.), Лев Семенович, емерит (Торонто), Дмитро Януш (Гамілтон, раніше 50 — разом 100), Остап Лось (Лондон, Онт.), П. Я. (Судбури, Онт.), Павло Яцишин (Вінніпеґ, Ман.).

По 40 дол.: Юрій Костюк (Летбрідж, Алта); по 30 дол.: Михайло Шевчук (Летбрідж, Алта, раніше 50 — разом 80).

По 25 дол.: В. Басараб (Гамілтон, Онт.), О. Королевич (Лондон, Онт.), А. Крип'якевич (Вінніпеґ, Ман.), Павло Ґрох (Велланд, раніше 25 — разом 50 дол.).

По 20 дол.: С. Федущак, пенсіонер (Монтреаль), Славко Костюк (Орентфорд, Онт.), *Іван Хмелик* (Едмонтон, Алта., раніше 550 — разом 570 дол.).

По 15 дол.: Іван Пісоцький (Іст Каледон, Онт., раніше 10 — разом 25); по 10 дол.: М. Мількович (Гамілтон, Онт.).

Замість квітів на могилу сл. п. Івана Мудрого (помер 21. 6. 1975 р. у Віндзорі, Онт.), склали по 20 дол.: О. Золотуха, П. Криворук, П. Мицак, ОУВФ Віндзору; по 15 дол.: М. Марущак; по 10 дол.: В. Антонів, М. Макар, М. Мостовий, Н. Олексишин, Ю. Ровенчук, С. Славко, В. Шмирко — разом 165 дол.

П-і Катерина Люблянецька (Ґрімсбі, Онт.), замість квітів на могилу свого сина *сл. п. д-ра Нестора Процика в другу річницю з дня його смерти* (30. 6. 1973 р.) пожертвувала 50 дол.

Відділ Т-ва кол. вояків УПА (Монтреал, Квебек), замість квітів на могилу *сл. п. Володимира Марчука* пожертвував 25 дол.

Мґр Т. Буйняк (Торонто, Онт.) із збірки з нагоди 25-річчя подружнього життя *п-ва Т. і Л. Волошинів* — 50 дол.

Аргентіна:

Степан Зварич (Буенос-Айрес)	5,000 пез.
Об'єднання Жінок »Просвіти« в Аргентіні	1,500
Олена Бончук (Віжа Бажестер)	1,000
Михайло Загребельний (Валентін Альсіна)	1,000
Філія »Просвіти« в Беріссо	1,000
Філія »Просвіти« в Франціско Соляно	500
Пилип Гошовський (Вільде)	500
М. Воробій (Віжа Бажестер)	500
Осип Бурбан (Буенос Айрес)	100 дол.

По 300 пез.: Філія »Просвіти« у Вільде; по 200 пез.: Андрій Бреус (Валентін Альсіна, вдруге), Степан Петришин (Буенос Айрес); по 100 пез.: Михайло Грицик (Вільде).

Замість квітів на могилу сл. п. Марусі Полоз на ФОУ пожертвували: ТУСМ в Буенос-Айрес (збірка) — 1,100 пез.: по 500 пез.: Богдан Качор (Олівос), Іван Микитюк (Віжа Бажестер), Юліян Середяк (Буенос-Айрес); по 300 пез.: Іван Жибак (Віжа Мартелі), Осип Шаварняк (Віжа Бажестер) і Ст. Тавридзький (Кільмес) — 250 пез.

Німеччина:

Тереновий Провід Німеччини . . . . . 1,000 нм.

Олег Федик — 249 нм.; *інж. Є. Бедрій* (США) — 230 нм.; М. Б. — 100 нм.; В. Козак — 50 нм.

Франція:

По 300 фр.: Андрій Гаґай (Креанж, раніше 200 фр. — разом 500 фр.); по 100 фр.: Михайло Ґельмас (Мессен).

Бразілія:

Під час збірки в домівці відділу Т-ва Прихильників Української Культури (ТПУК) в Порто Алегре, проведеної Іваном Маскулою з нагоди ім'янин Теодора Весоловського 30. 3. 1975 р., на ФОУ пожертвували: В. Цурак — 100 крузейрів; по 50 круз.: Д. Кореньовський, Т. Лопадка, І. Маскула, В. Покаляк, І. Свободанюк; по 30 круз.: І. Биручко, інж. Я. Когут, інж. Мирон Кореньовський; по 25 круз.: Анна Весоловська, Теодор Весоловський; по 20 круз.: д-р Славко Биручко, П. Капустян, д-р Ст. Коваль, В. Ференц; по 10 круз.: М. Дяк, Т. Заватка, Д. Каспер, В. Коваль, М. Кондрат, І. Макар, І. Мізунський, Р. Мулик, Д. Найчук, Ляір Оранґа, С. Савка, Анна Сулипа, Я. Таґановіч, Г. Томашівський, Ам. Урбанський, І. Чура, Л. Цвіркун, С. Цурак; по 5 круз.: Я. Бровченко, М. Ковалюк, І. Корній, М. Штиґер — разом 770 крузейрів.

Велика Британія:

По 25 ф.: Василь Милян (Пітерборо), Ізидор Баран (Сталибрідж), М. Б. (Аштон-а-Ляйн), Сава Сахарук (Лондон); Катерина Бих, І. І., М. С., Григорій Карпа (раніше 25 ф. — разом 50 ф.), Ізидор Харишин, Ф. В. Нотінґемець — усі з Ноттінґем; І. Альтгайм, Г. М., родина А. Д. Р., Петро Бадьо, Г. Машталір, М. Равський, С. Стадник, Степан Данкович — усі з Брадфорду; Д. Дмитренко, Юрко Жаґрай, Олекса Чудак — усі з Ґлостеру; Василь Панкевич, Володимир Кулинич, Василь Конащук — усі з Карляйлю; Василь Дида, М. М. (раніше 25 ф. — разом 50 ф.), І. Гарасимів — усі з Гаддерсфілду; Іван Бондарівський, Володимир Гриб — обидва з Блекберн; Т. Іванців, Іван Ґресько — обидва з Ковентрі; П. Гнатко (Дарбі); Відділ СУБ-у, Відділ ОбВУ, Гурток ОУЖ і Осередок СУМ-у в Лію; Дмитро Гром'як (Сток-он-Трент); І. Юзв'як, М. Долотко — обидва з Олдгам; П. Миськів (Бері), Й. Смола (Ейлсбері), П. Кулик (Бедфорд), В. Дучак (Рочдейл), А. Тишко (Ґалашілс), Петро Фірман (Скантopп), Іван Деба (Скантopп), Ілько Наконечний (Сляв), Б. Володимир (Лестер), д-р Олекса Воропай (Англія), Осередок СУМ-у в Бері, Василь Паращук, І. Січук, Василь Паламарчук, Григорій Ільчишин, М. Гарасимів, Іван Коцур, Дмитро Олещук, І. Тарас, Степан Балацький, О. Довбуш і Д. Аксюк — усі з Манчестеру; Теодор Вовк (Едінбурґ, раніше 75 ф. — разом 100 ф.).

По 20 ф.: М. Піляк (Нюкасел-он-Тайн), І. Костів (Пітерборо), Дарія Сабків, Гурток ОУЖ, Осередок СУМ-у, Петро Куриляк, Павло Стеценко — усі з Аштон-а-Ляйн; В. М., М. Я-к, П. С. П., Михайло Кашуба (раніше 10 ф. — разом 30 ф.) — усі з Ноттінґему; Відділ ОбВУ і Михайло Офіційний — з Лестеру; Г. Тимничняк, Г. М., М. Данилко, А. Гаргай, Г. Дмитро, В. Б., Дмитро Коваль, М. Добош, А. Березинський, М. К., Д. Ш., Т. Скочиліс, С. М. Николайчук, П. Грона, С. Настин, В. Звірик, І. Мушанський, М. В. — усі з Брадфорду; Петро Цьох (Гаддерсфілд); А. Ревкнів, Н. Наводило, Д. Тхір — усі з Лідсу; П. Шиманчук і Микола Бохонок — з Дарбі; А. Турчак і Відділ ОбВУ з Олдгаму; Н. Шлапак, О. Шлапак, Б. Г. І., А. К. — усі з Бері; Ф. Корчинський (Рочдейл), І. Бозюк, Осип Безушко, М. Сидор, Володимир Якимів — усі з Карляйл; Катерина Фінів (Ґлостер), М. Ріґош (Ґалашілс, раніше 30 ф. — разом 50 ф.), Невідомий (Бріґ), Степан Мельник (Скантopп), П. Назаркевич, Петро Преснер — обидва з Сляв; Роман Балагура (Стаффорд), Інж. Микола Литвиненко (Гейдок), Василь Ходан (Галіфакс).

По 15 ф.: Василь Тур, М. М. П. — обидва з Ноттінґему; Я. Вільшенко (Лондон, раніше 25 ф. — разом 40 ф.), І. Хомишин, І. К., І. Р., М. К., Василь Піхович, Д. Н., В. М., М. Б., В. Гук, В. М. — усі з Брадфорду; В. Симанчук (Олдгам), М. Татарин (Олдгам), П. Турчак (Олдгам), О. Товкач (Лютон), Г. Яцюк (Скантopп), Відділ СУБ-у в Рочдейлі, П. Б. (Гайд), М. Копко (Дарбі), Іван Стах (Манчестер).

По 10 ф.: Василь Іванів (Аштон-а-Ляйн), Василь Лилак (Ноттінґем), Богдан Марченко (Лестер), В. С., О. Ситон, Д. Б., М. Пристай, Леся Марків, Григорій Маланчук, Дмитро Здендяк, Михайло Вітишин, Я. Васильків, С. Бородайкевич, М. Порох, А. Б., Д. В., О. Зарицький, Я. Олійник, М. Романович, Микола Вітковський, Г. Г., М. Ш., Степан Рупінський — усі з Брадфорду; П. Цюпяк (Свіндон), М. Матчак (Дарбі), М. П. Н., Гурток ОУЖ, М. Кашуба (раніше 10 ф. — разом 20 ф.), М.

Коростіль (раніше 20 ф. — разом 30 ф.), Степан Безкоровайний (раніше 40 ф. — разом 50 ф.) — усі з Ноттінґему; В. Романович (Ворінґтон), п-і А. Наливайко (Ворінґтон), Михайло Щурок (Престон), В. Благий (Дарби), Василь Польовий (Веднесфілд), Я. Вовчук (Ґлостер), В. Кузьмич (Манчестер), М. Живчин (Едінбурґ).

Всім Жертводавцям — щира подяка. Звертаємося до всіх українських патріотів, зокрема до членів і відділів Організацій Українського Визвольного Фронту, включитися в акцію за створення мільйонового Фонду Оборони України якнайщедрішими пожертвами. Декларації і гроші просимо надсилати до централь СУВФ у кожній країні.

Канцелярія Президії СУВФ

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

Велика Британія:

Лука Демчук (Ковентрі) — 30 ф.; *П. Панчак* (Брадфорд) — 13 ф. 55 п.; *Український Товариський Клюб у Кардіф* — 10 ф.; *В. Алан* (Савтгамптон, тепер в Лондоні) — 7 ф. 25 п.; по 4 ф. — *І. Михальчук* (Ґейнсборов), *Й. Смола* (Ейлсбері); *О. Душа* (Галіфакс) — 3 ф.; по 2 ф. — *П. Стасюк* (Челмсфорд), *В. Романович* (Воррінґтон), *М. Кулешір* (Салсбері), *О. Циган* (Волвергамптон), *І. Шестака* (Донкастер), *М. Бачинський* (Брадфорд), *В. Новаківський* (Челмсфорд), *М. Татарчук* (Дарбі); С. Ковалик (Ілкестон) — 1 ф. 50 п.; І. Кравчук (Честерфілд) — 1 ф. 20 п.; по 1 ф. — В. Парфанюк (Брадфорд), М. Глушко (Лій), М. Ковалюк (Буртон), Й. Харків (Корбі), В. Романович (Воррінґтон), В. Івасечко (Редінґ), Т. Саведчук (Манчестер), М. Батіг (Садбері), М. Ференц (Аштон), В. Масник (Лондон), М. Букавий (Болтон), С. Полозюк (Данді), І. Парубочий (Фелікстов), І. Керч (Лемінґтон), О. Стрільбицький (Салсбері); по 50 п. — Я. Дунець (Ковентрі), А. Питльований (Бедфорд), Г. Скіп (Лестер), М. Веремієнко (Брадфорд), І. Симкович (Лій), В. Мандрика (Едінбурґ); Ю. Чубатий (Лестер) — 40 п.; Т. Данкович (Ноттінґем) — 25 п.

Лука Демчук (Ковентрі) — 35 ф.; *І. Кебус* (Лондон) — 5 ф.; *Відділ СУБ у Лій* — 3 ф.; по 2 ф. 50 п. — *В. Ґріца* (Льонґтавн), *П. Смерека* (Карляйл), *Й. Кузьо* (Галіфакс); по 2 ф. — *І. Падурський* (Лондон), *М. Телюк* (Редінґ), *О. Ковальчук* (Брадфорд), *В. Бойчук* (Брадфорд), *В. Ванчарський* (Ковентрі), *Т. Худзій* (Олдгам); по 1 ф. — В. Ґром'як (Болтон), Т. Ґнип (Ноттінґем), І. Гинда (Ковентрі), І. Бутинський (Тарасівка), М. Кундиревич (Ковентрі), П. Орищук (Лютон), Т. Дуда (Брадфорд), М. Прихідний (Бедфорд), І. Ляц (Волвергамптон), В. Новаківський (Челмсфорд), М. Рава (Данді), М. Глушко (Лій), М. Кривінський (Лестер), В. Гуменюк (Бедфорд), Г. Чеканський (Сиденгирст), В. Тріщ (Бері), М. Кавецький (Ноттінґем); О. Красій (Ковентрі) — 1 ф. 50 п.; Г. Зьомбра (Іпсвіч) — 60 п.; по 50 п. — Т. Андрушко (Едінбурґ), І. Яцик (Болтон), М. Мадилюс (Бедфорд), А. Питльований (Бедфорд), Г. Керничний (Брадфорд); *Г. Равлюк* (Салсбері) — 2 ф.; *І. Сідельник* (Брадфорд) — 5 ф.; *Т. Саведчук* (Манчестер) — 2 ф.; І. Лютик (Гаддерсфілд) — 1 ф.; *О. Сорока* (Нот-

тінґем) — 2 ф.; *І. Шестака* (Донкастер) — 2 ф.; І. Орфенюк (Оксфорд) — 1 ф.

З нагоди Срібного ювілею п-ва Стусів у Манчестері, гості склали на пресфонд »В. Ш.« — 15 ф. 85 п.

США:

Проф. П. Андрусів (Рівергед) — 25 дол.; *Д. Гайдук* — 20 дол.; *д-р І. Новаківський* (Джерсі Сіти) — 20 дол.; *Казимир Булван* (Йонґставн) — 10 дол.; по 5 дол. — *Т. Рак* (Філядельфія), *М. Новаківський* (Дітройт).

12-го лютого 1975 року в Дітройті (США) відійшов у Вічність *бл. п. інж. С. Брилко*. Покійний був довголітним передплатником »Визвольного Шляху«, членом УВФ та вкладав багато праці на Оселі Київ біля Дітройту. Замість квітів на могилу Покійного, *Ілько Рожак* з Дітройту склав 10 дол. на пресфонд »В. Ш.«.

Замість квітів на могилу *бл. п. Марії Малиновської* з Дітройту, *Незнаний* склав 10 дол. на пресфонд »В. Ш.«.

Канада:

Інститут ім. проф. В. Шаяна (Торонто) — 30 дол.; *М. Когут* (Едмонтон) — 10 дол.; по 5 дол. — *М. Ч.* (Ст. Кетерінс), *Ц. О.* (Ст Кетерінс), *М. Кінах* (Монтреаль), *П. Шумський* (Торонто), *В. Бицик* (Ґвелф), *С. Такайло* (Ошава); *А. Доманчук* (Монтреаль) — 4 дол.

Австралія:

Яків Петрикович (Сідней) — 8 дол.; О. Гаврилів — 2 дол. 50 ц.; по 2 дол. — І. Млиновський, Люба Кулик; д-р А. Ґураль — 1 дол.

Німеччина:

Пані С. Майстер — 200 нм.; *І. Гаврилюк* — 100 нм.; *Г. Салогуб* — 26 нм.; О. *Баран* — 10 нм.

Т. Пастернак (Париж, Франція) — 30 фф.; *Г. Кузь* (Швеція) — 3 ф. 80 п.; І. Жибак (Аргентіна) — 50 пез.

Всім Жертводавцям, зокрема Луці Демчук, щиро дякуємо.

ПРИЄДНАЛИ НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ »ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ«

1) *п. Ілько Рожак* (Дітройт, США) . . . 15
2) *п. Омелян Ковалъ* (Бельгія) 2
3) *п. Ярослав Пришляк* (Канада) 1
4) *п. Володимир Мащак* (Лондон) 1
5) *п. М. Заяць* (Кіхлі) 1
6) *п. Ю. Чубатий* (Лестер) 1

Всім правдивим активним Приятелям »Визвольного Шляху« щиро дякуємо за приєднання нових передплатників. Хто черговий?

ІЗ ХРОНІКИ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ

* *Канадська Фільмова Рада* випустила фільм про життя української родини в Канаді, представників чотирьох поколінь, починаючи з піонерів у 1900 році (із світлин) та закінчуючи дітьми, наймолодшими нащадками роду, батьки яких беруть активну участь у житті громади. Фільм має назву »Я ніколи не ходив степами«. Зафільмовано родину Карасевичів; режисер і автор скрипту — Я. Креп'якевич, працівник Державної Фільмової Ради. Коментар до фільму англійською мовою, але багато частин, у тому й наради Екзекутиви КУК — українською.

* *Блаженніший Патріярх Йосиф Сліпий* запросив українського мистця *Омеляна Мазурика* провести виставку його творів у Римі (з нагоди Святого Року). У квітні ц. р. О. Мазурик мав виставку у місті Ліль у Франції, під назвою »Небо і земля України«, одержав високу оцінку французької преси і радіо, його твори були показані через кольорову телевізію. Ще цього року О. Мазурик матиме виставки в Німеччині та Італії.

* До кінця 1975 року має вийти *Антологія поезій молодих українських поетів*, які живуть в Канаді й пишуть українською, англійською або французькою мовами на українські теми. Антологію підготовляє до друку Союз Українських Студентів Канади. Вона буде помистецькому оформлена українськими молодими мистцями Канади.

* Заслуженою популярністю користуються серед українських та інших слов'янських слухачів радіопрограми »*Українська вечірня трибуна*« в Чікаґо, яка передається від Організацій Українського Визвольного Фронту, радіопрограма »*Пісня України*« в Торонті, радіопрограма в Пітсбурзі під керівництвом відомого громадсько-політичного діяча *Володимира Мазура*, щоденна радіопрограма *Василя Шарвана* в Буффало та інші. Всі ці радіопрограми подають українські вістки, музику, пісню, доносять їх до десятків тисяч домів. Інколи відбуваються передачі англійською мовою для американських чи англійських слухачів, особливо на теми московського переслідування українців в Україні.

* *Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка* під дириґуванням *Григорія Китастого* тріюмфально виступала цього року в різних містах Америки, у тому в Нью-Йорку, Нюарку і Філядельфії, а також у кількох канадських містах. В репертуарі — народна музика, козацькі, церковні, повстанські та стрілецькі пісні. Капеля була створена ще у вільному Києві в 1918 році, переформована за часів сталінщини, збереглась у своїй основі під час другої світової війни й еміґрувала до Америки, де тепер поповнюється молодими бандуристами.

* *Оперна співачка Рената Бабак*, колишня солістка Львівської опери та »Большого«, в цьому осінньому сезоні концертуватиме у великих містах Америки й Канади, для української і чужинецької публіки. Перший концерт відбудеться у престижевій залі »Карнеґі Гол« у Нью-Йорку. Кореспондентам української преси панна Рената Бабак заявила: »Щоб свобідніше присвятитись мистецтву, я покинула

свою землю, свою родину, все рідне. Нині, співаючи, хочу наблизити людей до мистецтва, хочу в них виростити розуміння до нього і понад усе — хочу своїм співом передати ввесь чар мистецтва, щоб люди бачили його незвичайну красу, відчували радість і хотіли жити«. Рената Бабак відмовилась повертатись »на родіну«.

* *В Українському Фестивалі в канадському місті Давфині* взяли цього року участь понад 50,000 людей. Фестиваль тривав від 31-го липня до 3-го серпня. Вулиці міста були прикрашені синьо-жовтими українськими прапорами та написами: »Вітаємо!« Прем'єр Манітоби п. Шраєр перетяв фестивальну стяжку. В окремому будинку працювала спеціяльна пошта, яка висилала листи і пам'яткові картки із штемплем »Україна«. Маси людей оглядали виставки українських книжок та інших видань, вишивки, різьби, картини, піонерське давнє приладдя, старий посуд перших українських поселенців, також відповідні кінофільми, виступи хорів, театральні вистави тощо. Чудове враження справили вистави дитячого театру із Вінніпеґу, під мистецьким керівництвом реж. Ірини Туркевич-Мартинець і директора Наталії Леонтович-Башук: опери »Коза Дереза« і »Серце Оксани« та драма »Бояриня« Лесі Українки.

* *Український хор при церкві св. Варвари у Відні* взяв участь у мистецькому »Віденському фестивалі« у червні ц. р., диригував композитор і музиколог проф. Андрій Гнатишин. У програмі були виключно українські твори, релігійного і світського характеру, в тому Бортнянського, Леонтовича й інших, а також диригента.

* *На українському православному цвинтарі-пантеоні в Бавнд Бруку,* Нью-Джерзі (США), перепоховано тлінні останки видатного мистця-маляра *Василя Кричевського* — першого президента Української Державної Академії Мистецтв у вільному Києві 1917 року, та його дружини. Сл. п. Василь Кричевський помер у Венесуелі 1952-го, його дружина — 1967 року. Похорон на цвинтарі в Бавнд Бруку відправив Митрополит УАП-Церкви Владика Мстислав у сослуженні семи священиків, хору при Церкві-Пам'ятнику та багатьох мирян. Перепохорон відбувся завдяки пожертвам українців з різних вільних країн світу.

* *На Всеамериканському Здвизі Спілки Української Молоді* в Елленвіл, у стейті Нью-Йорку, в присутності понад 8,000 глядачів сумівська молодь після дефіляди показувала свої мистецькі таланти й осяги. Свято прикрашувала велика сумівська оркестра з Торонта »Батурин« під дириґуванням магістра Василя Кардаша. У дефіляді взяли участь 1,178 уніформованих сумівців і сумівок. На Здвизі вшановано 50-річчя з часу створення СУМ на Рідних Землях та пам'ять ген.-хор. Т. Чупринки-Шухевича у 25-річчя з дня його героїчної смерти в бою з московськими більшевиками у селі Білогорщі поблизу Львова.

* *Український театральний Ансамбль із Торонта »Заграва«,* під керівництвом реж. і актора Юрія Бельського, час від часу виїздить до більших міст Канади й Америки. В цьому сезоні він показав комедію »Одруження« М. Гоголя в Клівленді. Вистава відбулась на високому мистецькому рівні.

Ансамбль готує на сезон 1975-1976 нову виставу — драму »Мотря« за Б. Лепким.

* *На вказівку Москви і за поданими з КҐБ »джерелами«* т. зв. літературознавець з-під москов-

ського кнута Ю. Римаренко написав антиукраїнський пасквіль п. з. »Буржуазний націоналізм та його »теорія нації«, видання Інституту філософії АН УССР, 1974 р. В тому майже 400-сторінковому еляборате автор »розглядає« через московські окуляри праці д-ра Д. Донцова, проф. Г. Ващенка, ідеологічні статті сл. п. Провідника Степана Бандери, Провідника ОУНр Ярослава Стецька, д-ра Лева Добрянського, як голови УККА, та інших, а також деяких національних українських письменників і літературознавців за кордоном. Окупаційний режим не дає змоги населенню в Україні читати праці названих та багатьох інших авторів, але змушує читати... еляборат Римаренка і приймати його »на віру«...

* *Фонд імени сл. п. скульптора Сергія Литвиненка* заснувала в Америці його дружина п-і Надія Литвиненко, передавши для нього 2,000 дол., до яких додав ще 2,000 дол. з прибутку з Мистецької Ґалерії в Савт Бавнд Бруку Митрополит Владика Мстислав; менші пожертви надходять. Фонд буде давати безповоротні стипендії або безвідсоткові позички на один рік потребуючим студентам образотворчого мистецтва, скульптури, а також старшим віком працівникам української культури. Фондом завідує Кураторія під головуванням проф. І. Жуковського.

* *8-го липня 1975 р. помер на 77-му році життя в Річмонді* (стейт Мейн, США) *відомий образотворчий мистець сл. п. Северин Борачок*. Народився 1898 р. в Сороцьку на Поділлі, закінчив гімназію в Тернополі, як Усус брав участь у Визвольних Змаганнях, потім студіював мистецтво в академіях у Кракові та в Парижі. Його картини є у світових мистецьких ґалеріях та в багатьох приватних домах. Похований на кладовищі в Річмонді. В. Й. П.!

* *Д-р Я. Славутич опрацьовує книжку* — збірку віршів різних авторів про Нескореного Валентина Мороза. Дотепер він зібрав десятки творів. Збірку відкриватиме вступна стаття п. з. »Валентин Мороз в українській поезії«. Книжка має вийти у В-ві »Славута« наступного року.

Зібрав Лесь ОЛЕКСАНДЕР

Чи Ви вже заплатили передплату »В.Ш.« на 1975 рік? Пам'ятайте, наш журнал ступив у своє 28-річчя! Допомагайте його розбудовувати і розповсюджувати в усіх країнах поселення українців!

